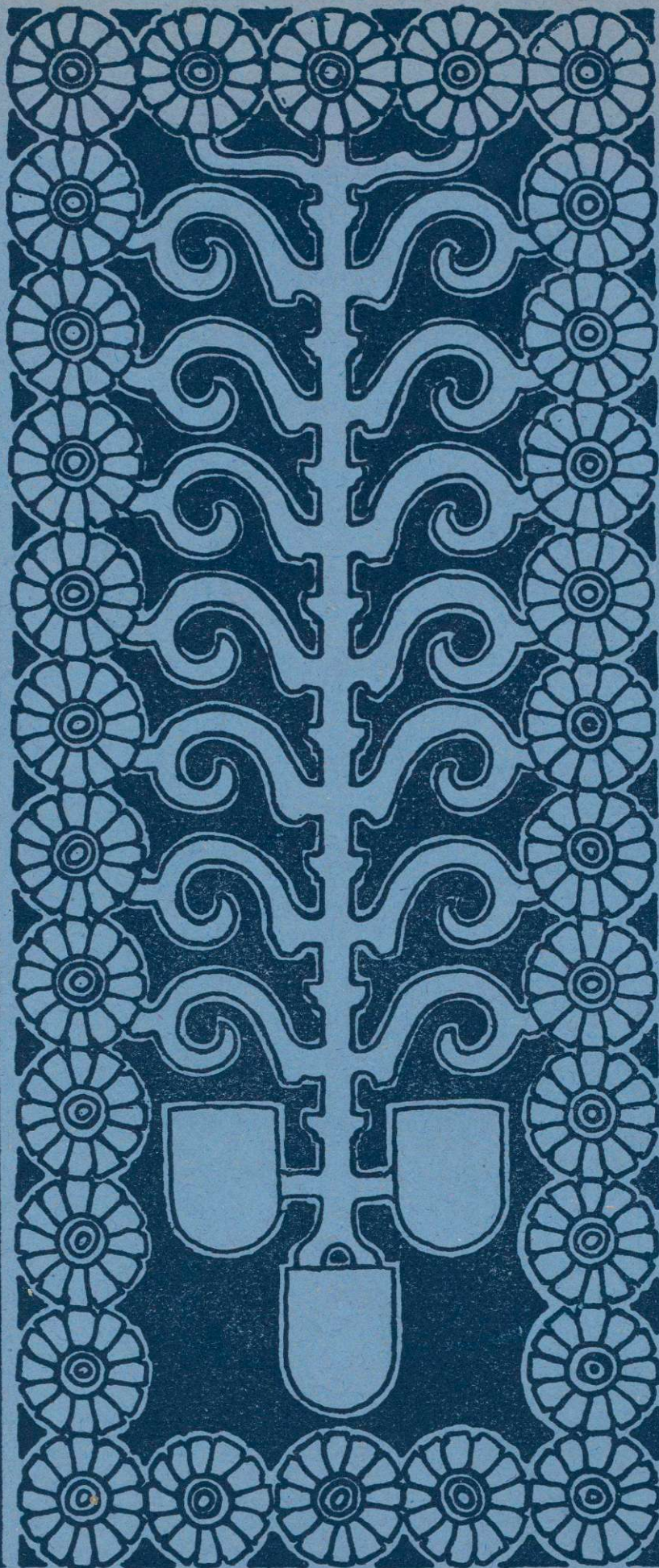

Получено 23/4 1916

№ 3 - 4 / 1916

DOMINUS
XXI ANNO
URBIS
MISKAVISKAR

Vsebina št. 3-4.

Članki: Kriva (Fr. Milčinski) 57. — Boji (F. S. Finžgar) 62. — V ruskem Turkestanu (Dr. Ivan Knific) 67. — Disonance (Dr. Ivo Šorli) 75. — Gregorčičeva pisma Gruntarju (Izidor Cankar) 82. — Tlačani (Dr. Ivan Pregelj) 93.

Pesmi: Rendezvous (Silvin Sardenko) 62. — Iz pozabljenih pisem, Višnjevi listi (France Bevk) 66. — Dva hipa sedanjosti (France Bevk) 66. — Iz pozabljenih pisem, Rdeči listi (France Bevk) 75. — Gledanje (Joža Lovrenčič) 81. — Goriški psalm (Joža Lovrenčič) 102.

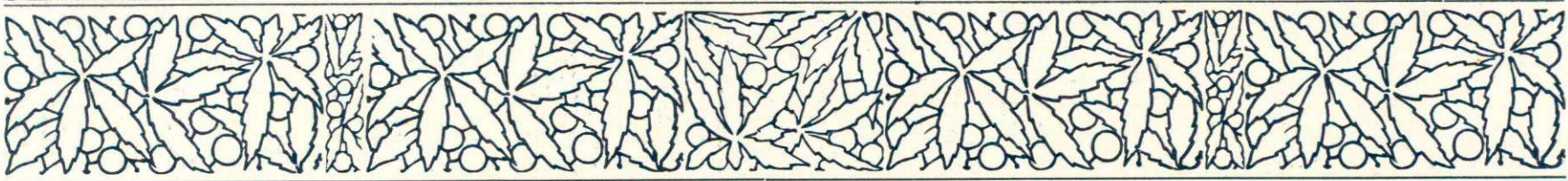
Književnost: Dr. Fr. Kidrič, Framasonske lože hrvaških zemelj Napoleonove Ilirije (J. D.) 103. — Dr. Fr. Ilešič, Rajska ptica (J. D.) 103. — Dr. Gregorij Pečjak, O cerkveni pesmi (J. D.) 103. — Izobraževalna knjižnica (I. C.) 103. — Presveta Evhari-stija (J. D.) 104.

To in ono: Naše slike (I. C.) 104. — Koseski in Franc Andrejka (Dr. Rudolf pl. Andrejka) 105. — Iz Segantinijevih pisem (Alojzij Res) 106. — Umetniki o umetnosti (Alojzij Res) 107. — Narodno pismo (Dr. J. Šilc) 108. — Gustav Falke (France Bevk) 110.

Drobiž: Odlomki iz pisem (Izidor Cankar) 110. — Črne pike (France Bevk) 111. Listnica uredništva 112.

Naše slike: Faust Rembrand (Harmensz van Ryn). — Veliko ozdravljanje bolnikov (Rembrandt Harmensz van Ryn) — Beg v Egipet (Giovanni Domenico Tiepolo). — Juda Iskariot (Gašpar Porenta). — Primož Trubar (Matej Sternen). — Jezdecí (René Beeh).

Kriva.

Fr. Milčinski.

I.

prijazni vasi na Dolenjskem je živela vdova, Katra po imenu, Oblakova po pisanju. Bila je bolj nemirne krvi. Boljša leta je zapravila v tujini; šele ko se ji je pričelo življenje nagibati na drugo in slabšo plat, se je spomnila zopet ljube domovine in se vrnila v domačo vas, s sabo je pripeljala edinega svojega otroka, osemnajstletno Miciko.

Imela je brata Andreja, samskega čevljarja, ki si je bil pomalem pričevljaril bajto in kos zelnika poleg. Zdaj ga je trla naduha, krehal je po bajti in okoli nje in sosedje mu niso prikrivali, da tiči v slabi koži in bo kmalu po njem. Stregla mu je stara Jerečka, ki je gostovala v njegovi bajti v kamrici onkraj veže. Andrej je čislal dober prigrizek in dober požirek in bolj ko se je bližal koncu, rajši si ga je privoščal. Ker pa sam ni imel, ga je zalagala stara Jerečka iz svojih skromnih prihrankov. Zato ji je obljubljal bajto in zelnik po smrti.

To ni moglo biti vseč Andrejevi sestri Katri. Komaj se je vrnila in je spoznala, kam veje veter, se je z vso svojo neugnanostjo zavzela za svoje pravice, zakaj videlo se ji je nemogoče po božjih in človeških zakonih, da bi drug in tuj človek dedoval za bratom, ko mu živi rodna sestra. Šivali sta s hčerjo po hišah; če ni bilo šivanja, sta pomagali na polju — trda je, vsakomur biti pokoren. Računali sta, če bi imeli Andrejevo bajto, bi si vzeli še kaj malega sveta v zakup in lepo živeli po svoje, kakor bi hoteli.

Rada bi se bila prikupila bratu z darili, pa ji je sami hodila tesna; na to stran ni mogla tekmovali s staro Jerečko. Ali drugače ga ni izpustila iz klešč.

»Ne boš imel miru v grobu, če zavržeš lastno sestro in daš, da bajta pride na tuje. Spominjaj se rajnke matere, kaj bi rekli, če bi vedeli! Jerečka je samica in stara, jaz imam hčer; za Jerečko bodi moja skrb, da ne bo oškodovana!«

Ni odnehala in mu je nekega dne prignala v hišo tri može, da naredi testament in bodo za priče.

Andrej je sedel za pečjo in vzdihoval; bal se je krika in krega, želel si miru. Sestra je gostobesedno silila vanj, može pa so mu prigovarjali: »Kar naredi, kakor pravi! Če je božja volja, še ozdraviš, potem tako ne obvelja testament in ostaneš sam gospodar.« Pa je pritrdjeval, kakor so ga izpraševali; može so zapisali, da si postavlja sestro Katro za poglavitnega in edinega dediča, in Andrej se je podkrižal.

Zdaj ji je odleglo in tudi Andreju je v miru poteklo onih par tednov, kar mu je bilo še usojenih na tem svetu.

Komaj pa je zatisnil za večno oči in mu je zapel mrtvaški zvon, je Katra privihrala v bajto in nad Jerečko: »Kar koj se mi poberi in ne pozabi svojih cap, zdaj sem jaz tod gospodinja!«

Stara Jerečka se je prestrašila hrupnega obiska; zganila se je, odgovorila pa ni kaj. Baš se je mudil v bajti občinski tajnik, ki je bil hkratu mrliški ogleda. Potegnila je izpod postelje skrinjo, jo s tresočo roko odklenila, vzela iz nje v ruto omotane spise in jih dala tajniku: »Dajte, Vi pogledjte, ali so veljavna ta pisma!«

Tajnik je razmotal in razgrnil papirje, stopil je k oknu in bral, majal glavo in se čudil. Pokazalo se je, da je rajnki Andrej že med živimi in še pred testamentom izročil Jerečki bajto in svet in je bila Jerečka že prepisana v zemljiški knjigi. To sta bila z rajnkim skrivaj naredila, da ni nihče vedel v vasi

— rekla sta, da gresta k zdravniku, pa sta bila pri notarju.

Katra je divjala in preklinjala, stara Jerečka se je plašno umikala, sklepala roki in se križala, tajnik pa je zastonj svaril Katro, ki je vihtela pesti:

»Ni moja bajta, pa tudi tvoja ne bo — poka-dim ti jo, če me prav zaprejo!«

II.

Minulo je leto dni.

Andrej je pokojno počival pod zeleno rušo, življenje v vasi pa je hodilo naprej svojo vsakdanjo pot, nikdo ni pogrešal rajnika, malokateri se ga kdaj spomnil.

Le Katra ni mogla preboleti varanih upov. Kadar je srečala staro Jerečko, so ji zabliskale oči, še ni mogla brzdati jezika in iz ust so se ji usipale zle besede. Vsa vas je vedela, Katra grozi Jerečki s požigom, in svetovali so Jerečki: »Pojdi, ovadi jo orožnikom!«

Pa Jerečka si ni upala. »Še bolj bi me sovražila. Menda vendar ne bo taka.«

Zvonilo je poldne. V veži, ki je hkratu služila za kuhinjo, je stala pred pečjo Jerečka in stresala krompir iz lonca v skledo.

Kar zunaj nekdo prečudno zarjuje. Skoz kožo in kost ji je šel krik, da so ji v kolenih klecnile noge. V durih se je prikazal sosed Sedej, imel je strahovito velike oči in je krilil z rokama: »Jerečka, beži, bajta goril!« in je spet izginil.

Ženici se je zasukalo v glavi, sama ni vedela, kdaj in kako je prišla ven in na klopico pod češpljo. Tam je sedela in strmela: stelnica tik bajte vsa en plamen! Ogenj se steza z dolgim, ozkim jezikom po slamnati strehi bajte — še bi ga človek lahko zadušil z mokro cunjo — pa je puhnilo, zaprasketale so iskre in iz slemena se je dvignil širok goreč steber, zavil v črn dim.

Jerečka je zaječala, zbegani pogled ji je ušel k sosedu. Sedej je čepel na strehi, jo pokrival z mokrimi vrečami, čofal po padajočih utrinkih. Rotija, njegova žena, je iz veže sukala skrinjo in kriče podila od sebe petletnega sinka Tončka, ki se ji je skrival v krilo.

Jerečka se je spomnila svojega blaga; zdaj šele je začutila in videla, da drži v naročji lonec in ga pritiska k sebi. Dvignila se je, da gre po skrinjo, šibile so se ji noge, tresle so se ji čeljusti, da so peli zobje. Hotela je čez prag, pa se je domislila, čemu vlači s sabo lonec, obrnila se je, da ga postavi na klop, pa se je sredi pota ustavila: Moja glava! Bajta mi gori, pa plešem z loncem v rokah...

Dela ga je na tla in vnovič hotela v vežo.

S hitrim korakom je bil za njo občinski tajnik in jo potegnil nazaj.

»Kam pa, Jerečka! Ali ne vidite, saj že strop gori, skoraj se podre!«

Kakor otrok je šla z njim; peljal jo je pod češpljo in jo posadil na klop.

Njeni bajti ni bilo pomoči.

Zgrinjali so se vaščani in pomagali bližnjim sosedom braniti strehe, nositi iz hiš, vlačiti iz hlevov živino. Po strani in mrmraje so gledali Katro, ki se je glasno nosila med njimi: »Bog jo je kaznoval. Prav ji je, polakomnila se je bajte, zdaj nima ne bajte, ne tega, kar je prinesla vanjo in bi bilo po pravici njeno!«

Tajnik jo je ostro pogledal.

»Katra, Vi ste zažgali!«

Zakrohotala se je: »S svojo roko ne, moja roka je čista. Ampak izprosila sem ogenj, sklicala sem ga z neba!«

Prišla sta na pogorišče orožnika. Tajnik je stopil k njima in so govorili med sabo. Tajnik je šel svojo pot, orožnika sta se počasi pomaknila do Katre.

»Ali ste Vi Katra Oblak?«

»Vsak dan!«

»Ljudje govore, da ste Vi zažgali.«

»Ljudje lažejo.«

»Mar tajite, da ste Jerečki grozili z zažigom?«

»Kaj bi tajila! Nič ne tajim. Grozila sem ji res in še to povem, da sem imela v mislih, da ji posvetim. Zdaj mi ni več treba, je že opravljeno.«

Vzela sta jo s sabo in gnala na sodišče.

III.

Oblakova Katra je sedela v preiskavi in čakala porotne sodbe.

Ni je kaj bolel zapor, večja ji je bila radost nad Jeričkino škodo, tako jo je vladal stari srd. »Teh par dni do porote že prestanem, ona stara lisica je pa le ob bajto, ki mi jo je prevzela z zvijačo.«

Da jo porotniki oprostite, o tem ni dvomila ne hipec. Kako bi drugače, ko ima priče, da je bila ves dopoldan v gozdu in nabirala drva, potem jih pa skladala doma in se ni ganila drugam, dokler niso ljudje zagnali, da gori.

Kaj ji mar, kdo je zažgal! Morebiti starka sama po nerodnosti, morebiti otroci, morebiti popotni človek ali berač. Ali pa se je samo vžgalo, sam Bog je poslal očitno kazen. — Ta slednja misel ji je ugajala še najbolj.

Tako je prišel dan razprave in Katra Oblakova je stala pred poroto.

Tajila je zažig in se rotila, da je nedolžna. Svoje grožnje in naklepe — te je pač priznavala, še ponašala se je z njimi brez strahu in sramu. Ganilo je ni niti tarnanje stare Jerečke, ki je jokaje pričala, da ji je z bajto vred zgorela vsa obleka, vsa oprava, vsi revni prihranki — žulji njenih rok; na stara leta mora zdaj pobirati beraške stopinje.

»Sama si pripiši in svoji samogoltnosti!« je Katra siknila vanjo. »Bog je pravičen!«

Predsednik jo je ostro pokaral: »Ne imenujte vnemar božjega imena! Rajše skesano priznajte, česar ste obtoženi!«

Predrzno je odgovorila:

»Če bi, pa bi povedala. Taka sem, da bi. Še rada bi rekla, da sem — tako ji privoščim, Jerečki — toda lagala bi, če rečem, da sem zažgala.«

Predsednik ji je prekinil besedo in velel, naj sede. Nevoljno so se zganili možje na porotni klopi; še zagovornik, ki ji ga je dodalo sodišče, ji je vznevoljen zaklical: »Molčite!«

Priče so povedale, da se je obtoženka res ukvarjala dopoldne z drvi; vsak sleherni trenotek je seveda ni imela nobena pred očmi. Drugi so pričali o njenih grožnjah; eden jo je čul, ko se je hudovala na Jerečko in se bahala, da zna in bo naredila, da se kar samo vname; tajnik je povedal, kako jo je večkrat svaril, pa ni nehala groziti in je še rekla: »Kadar se bo pokadilo, ni treba drugega dolžiti, moje bo delo.«

Tako se je sukala razprava in končala. Konec koncev je bil ta, da so Katro Oblakovo spoznali krivo hudodelstva zažiga in jo obsodili za štiri leta v težko ječo, poostreno vsako leto na dan zažiga z zaprtjem v temnici ob kruhu in vodi.

Katra ni verjela, da je res, kar so ji čula ušesa. Njene plašne oči so iskale pomoči pri zagovorniku.

Ta je skomizgnil z ramami. »Lahko se pritožite, če se hočete, pa Vam ne bo kaj pomagalo. Vse je šlo po zakonih in po pravici.«

IV.

Hudi so bili dnevi, ki so se prepočasi vrstili Oblakovi Katri v tesnem zidovju kaznilnice.

Kazen je divjo žensko potrla. Bolj ko o tem, da bo nekoč umrla, je bila uverjena, da jo oprosté; pa so jo doletela štiri dolga leta težke ječe, in kar je bilo najhujše — po nedolžnem. Ni bila sicer mehkužna; postelja, ki jo je imela tod, hrana, ki so ji jo dajali, ni bila slabša, nego je bila vajena v prostosti. Ali da je v kazen prišla po krivici, v kazen in vsej vasi v zasmeh in posebno tisti Jerečki — to jo je grizlo. Prejokala je noč in dan in redov-

nice, ki so imele oskrbo v kaznilnici, in ravnatelj sam, vsi so rekli: »Tako še ni počela nobena; morebiti je ženska v resnici nedolžna.«

One dni jo je prišla obiskat hči. Jokali sta vkupe in se posvetovali; hči je pravila, da je poizvedela nove priče: dve, ki bosta potrdili, da je res bila mati ves tisti dopoldan pri drvih, Jerečkin sosed Sedej pa bo moral priseči, da je malo pred ognjem videl otročaje, kako so se igrali okoli Jerečkin stelnice. Še to je povedala, da tu pa tam ugibajo po vasi, kaj če ni vendarle zažgala deca.

Preudarjali sta: Pravica mora na dan, razsodba se mora ovreči, materi se mora vrniti prostost in čast. Gorje potem onim, ki so jo po krivem sumničili in na razpravi pokopavali, gorje Jerečki, ki je prvi in poglavitni vzrok krivici.

Vsak mesec enkrat je prihajal v kaznilnico državni pravdnik, da nadzoruje red in posluša prošnje in pritožbe. Ko je zopet prišel, se je oglasila Oblakova in peljali so jo predenj. Razburjena in z jokom mu je razkladala svojo nedolžnost, sklicevala se na nove priče in prosila pomoči.

Gospod jo je poslušal do konca in potem ukazal, da zapišejo njeno prošnjo; obljubil ji je, da bo sodišče nove priče zaslišalo, potem bo pač sklepal, ali se naj obnovi kazenska pravda ali ne.

Katri so se naselili v srcu novi upi. Vrnilo se ji je dolgo pogrešano spanje, in ko je v samotni celici predla in motala misli, ji je včasih smuknil še konec smehljaja prek bledih usten. Gledala se je v ljubi prostosti, doma pri hčeri, čistih rok, nedolžna, mučenica! Kaj poreko ljudje! Kaj jim reče ona! Zlasti onim, ki so ji delali krivico. Kovala in brusila je ostre besede, koprneča po zadoščenju, po osveti. Spomnila se je Jerečke in nagubalo se ji je čelo: V obraz ji pljune pred cerkvijo, vpričo vse fare; če jo za to zapro, naj jo — tisto kazen bo rada prestala!

Bilo je neko nedeljo. Po maši v kaznilniški kapeli je sestra redovnica mignila Katri in šli sta v ravnateljevo pisarno. Mar je že dospela odločitev, mar je že tukaj trenotek rešitve?

Katra je trepetala, čula je, kako ji bije srce; razburjena se je pozabila prikloniti, ko sta vstopili v sobo. Široko je upirala oči v ravnatelja, da mu z lica prebere novico, ki ji jo bo povedal. Pa mu je bil resen obraz, mrk pogled. Katro so izpreletele zle slutnje, globoko je zajela sapo.

In že je slišala, da je sodnija zavrгла njeno prošnjo za novo pravdo. Zakaj priče niso tega potrdile, kar je obetala v prošnji, in Jerečkin sosed Sedej ni maral ničesar vedeti o tem, da bi bili zažgali otroci; njegov petletni sin Tonček se je

sicer res sukal okoli Jerečkine stelnice, ali noter ni šel, kaj šele da bi zažgal, ko sploh ni imel vžigalic in jih ni mogel imeti, preskrbno jih pred njim skrivajo.

Tako je čital ravnatelj iz spisov, in ko je končal branje, je skomiznil z ramami in pogledal kaznjenko.

Katra je bila bleda, lica so ji trepetala, glas se ji je tresel: »Ne obstanem pri tem, pritožim se, priče lažejo.« Premaгал jo je jok, sestra jo je odpeljala v celico.

Njeno pritožbo je višje sodišče odbilo.

Pisala ji je hči in ji naznanila še novih prič, ki bodo prisegle, da je Jerečkin sosed Sedej doma govoril drugače, nego na sodišču, in so ga slišale na svoja ušesa, ko je vtepal sinu Tončku, naj nikdar nikoder ne zine besedice o požaru.

Še enkrat je poizkusila Katra doseči novo razpravo, pa niti sama ni več pričakovala uspeha. Predlagane priče so sicer zaslišali, ali kar so pričale, je bilo prazno in brez pomena, da so zavrnil tudi novo prošnjo.

»Zame ni pravice ne na zemlji, ne pri Bogu,« je obupavala Katra in se je vdala.

V.

Vdala se je, ker ni mogla drugače, in v enakomernem kolobarju so ji tekli dnevi, tedni, meseci.

Poleti in jeseni ob dneh velikega dela so pošiljali pač oddelke kaznjenk na bližnja polja in senožeti v dnino h kmetom; za to so dobivale priboljšek k hrani in nagrado v denarjih. Ves drugi čas in zlasti pozimi in pomladi so se pa ukvarjale doma v kaznilnici z ročnimi deli, vsaka po svojih zmožnostih, z vezenjem, pletenjem, šivanjem; tudi ob tem poslu so imele nekaj zaslužka. Ta zaslužek jim je bil v izpodbudo k večji pridnosti, hkratu naj bi jim služil v pomoč prve dni po prestani kazni.

Razen dni vkupnega dela pri kmetih je bila Katra vedno ločena od drugih in sama zase v samotni celici. Sama s seboj in s svojimi mislimi. Pogled v svet ji je bil zaprt, pa ga je obračala vase, v svoje srce in v srca najskrivnejše kote. Ni bilo žive duše, da bi ž njo govorila, pa je govorila sama s seboj in se ji je zdelo, da sta dve osebi, ki se pogovarjata: ena sedi globoko pod zakrižanim oknom in giblje suhe prste nad belim šivanjem, druga sloni v kotu pri vratih, trmasta, srd ji gleda iz oči.

Pa pravi prva: »Čemu si prišla sem? Mrzlo in mračno je v tem zidovju in zrak diši po plesnobi.«

Odvrne druga: »Mar sem hotela sama? Krivičniki so mi storili silo in me prignali semkaj.«

»Strašna je ta sužnost. Zakaj se je nisi bolj varovala?«

»Nedolžna sem!«

»Si. Toda če ne bi grozila, bi ne prišla v sum, bi te ne obsodili.«

»Ne znam biti hinavka. Kakor mi je bilo pri srcu, tako sem govorila.«

»Ali ti je pa bilo prav pri srcu? —«

Obmolknili sta in ona, ki je prej okorno gibala suhe prste nad belim šivanjem, je obrnila svoj pogled v srce, v srca najskrivnejše kote.

Drugo pot se jima je obema končal razgovor z jokom; ta se je jokala zaradi krivice, ki jo trpi, ona, da je drugemu kopala jamo, pa sama padla vanjo.

Dan na dan so se ponavljala ta razburljiva prerekanja in Katro so boleli ti boji; rada bi se bila pobotala z neugnano svojo družico, ali čutila je, najprej morata do konca dognati, katera ima prav, drugače je poravnava nemogoča.

Pa sta se zopet udarili.

»Hinavka, hinavka — kdo pravi, da bodi hinavka? Blagega bodi srca, pa bodo blage tudi besede, ki ti pridejo z jezika! Toda srce ti je kipelo sovraštva in maščevalnosti —«

»Ne brez vzroka!«

»Vzrok brez temelja! Brat je bil svoj gospodar; — kaj si mu storila dobrega?«

In zgodilo se je, da sta se do grdega sprli in je ona pod oknom očitala tej: »Kar si iskala, si našla, nič drugega!« in so padale bunke po neumni glavi.

Tako je potekel čas, pretekla so tri leta, ura za uro, dan za dnem — tri dolga leta. Pobelila so Katri lasé, pogasila ji ogenj v očeh, ogenj v srcu. Kakor daleč in davno se ji je videlo vse, kar se je zgodilo!

Spominjala se je razprave in sodbe, prisega, sodnikov, zagovornika in vse druge svečane navlake, ki se z njo šopiri posvetna pravica, in se je rahlo nasmehnila: Toliko priprav, toliko mož, toliko učenosti, pa so se vendar zmotili, ko so razsodili, da je ona zažgala bajto: ni je zažgala!

Vendar je gledala svojo kazen brez grenkosti. Iskala je in premišljala: Sodniki so se zmotili, njih sodba je krivična — je-li pa krivična tudi kazen? Pa so ji nešteti dolgi dnevi samotnih misli slednjič prinesli oni odgovor, ki se ji je ob njem pomirilo srce: Res, da nisem zažgala, res da mi ni grešila roka, ali grešilo mi je srce, ko je kuhalo tisti naklep in se veselilo požara, ki ga je zanetila tuja roka. In svoje kazni ni več imenovala sužnosti, imenovala jo je šolo.

Še je imela onih samotnih pomenkov, toda bili so brez srda in nestrpnosti in brez gorjupih očitkov. Pobogala se je bila z zvesto družico tihe celice in ni bilo mogoče drugače: pretesno sta bili navezani druga na drugo. In kadar sta se zdaj menili, menili sta se rajši o dneh, ki jima še pridejo, kakor o onih, ki so minuli. —

Katra je prejela pismo svoje hčere, ki še ni bila izgubila upanja in se je še trudila in stikala po novih dokazilih, da dožene materino nedolžnost.

Mati ji je lepo odpisala, naj pusti v miru te davne reči, zakaj vdala se je v višjo modrost in voljo. Rajši naj ji sporoči drugih novic iz domače vasi in zlasti tudi o stari Jerečki, ali še živi in kaj dela.

Kmalu je dospel odgovor in o Jerečki je stalo notri, da je bolna; župan jo je dal v občinsko ubožnico, beračica Mina ji streže, če baš ne hodi po svojih potih.

Tisti večer ni maral priti Katri spanec in ni maral. Do polnoči se je premetavala po svojem ležišču, vsenavzkriž so ji po glavi švigale misli in preudarki in ni jim mogla priti do konca. Opolnoči je vstala in neznana sila jo je gnala, da poklekne na kamenita tla. Tako je klečala do jutra, zadušeno ihtela in molila.

Zjutraj je prosila, da jo peljejo pred ravnatelja.

VI.

Kaj želi, jo je vprašal ravnatelj.

Prosila je, koliko že ima prihranjenega za služka.

Ravnatelj je pogledal v knjigo in povedal, da stoindvajset kron in nekoliko vinarjev.

Če bi smela dvigniti ta denar?

»Čemu?« je vprašal ravnatelj. »Ena polovica prihranka je sploh nedotakljiva, dokler ne poteče kazen. Iz druge polovice bi ji pač smel dovoliti, da si v zavodu kupuje priboljška k hrani.«

Odkimala je z glavo — ne gre ji za priboljšek. Ima staro prijateljico, je rekla, dolžna ji je, in ker je izvedela, da je bolna, bi ji rada vrnila nekaj dolga.

Ravnatelj jo je pogledal in ji pritrdil:

»Prav tako!«

Še tisto uro je poslala Katra Oblakova županu domače vasi šestdeset kron za pomoč stari Jerečki v bolezni.

Tako lahko se je zdaj čutila in prosto, ne omrežje na oknih, ne debelo zidovje je ni več motilo.

Misli so ji spremljale poslani denar. Računala je, kdaj pride stari Jerečki v roke, in se veselila veselja, ki ga bo imela reva — naj ji tako zaleže, kakor ji ga privošča!

Očitala si je le, zakaj se ni že prej zavedela svoje dolžnosti, in prestrašila se je, ko so jo peti dan nenadoma poklicali pred ravnatelja. — Ali se je kaj pripetilo? — Zbodlo jo je pri srcu. — Kaj, če je stara Jerečka medtem umrla in je denar prišel nazaj?

»Nič hudega, Oblakova!« ji je odzdravil ravnatelj. »Le sedite!«

Stola ji niso še nikdar dali, danes prvič. — Kaj neki to pomeni?

Pokorno je sedla. Prepadena je gledala v ravnatelja in ni mogla ločiti, ali je blage volje ali je strog, tako se mu je izpreminjalo lice.

»Od sodišča je nekaj prišlo za Vas,« je pričel ravnatelj in obračal čezinčez popisano polo. »Dolga historija! Zastran tistega — no, tistega zažiga, ki so spoznali, da ste ga Vi krivi. Glejte, slednjič je vendarle prišla resnica na dan in je zmagala pravica! Sosea Sedeja petletni sin Anton je bil znetil požar; igral se je z vžigalico, vžgal jo in jo vrgel v listje, potegnil je veter pa je zagorelo. Svojci so slutili njegovo krivdo, vedeli pa vendar niso, kajti fant se je bal in je tajil in bali so se tudi svojci, ki niso mogli želeti, da kaj prizna. Ugibanje je sčasom utihnilo, Tonček je že hodil v šolo, nikdo se ni več menil za oni požar in na veke bi bila resnica pokopana. Pa se je nenadoma fantič sam očitno izpovedal tega otroškega greha; zgodilo se je te dni, ko so pripravljali šolsko deco za prvo izpoved.«

Ravnatelj je vstal in nehote je vstala tudi Katra. S sklenjenima rokama je strmela in poslušala in ravnatelj je s povzdignjenim glasom nadaljeval:

»Vršile so se poizvedbe, sam državni pravdnik je predlagal in sodišče je spoznalo v imenu presvetlega vladarja, da ste Katra Oblakova prosti obtožbe zažiga. Prosti ste, nedolžni ste!«

Na steni za ravnateljem, med visokima oknom, je visela velika slika Dobrega pastirja. Pa se je zdelo Katri Oblakovi, kakor da ne govori ravnatelj, ampak da prihaja glas od slike: glej, Dobri pastir giblje svoji blaženi ustni, milo zro vanjo usmiljene njegove oči!

Pa je padla Katra Oblakova na kolena in polna zaupanja in hvaležnosti uprla vdani svoj pogled v Gospoda zemlje in nebes: »Kriva sem bila, kriva pred Teboj! Ti si me sodil in obsodil, Ti me po milosti oprostil, sveta je Tvoja pravica.«

Rendezvous.

Pomlad na vrt je tvoj prišla —
in čakala,
kdaj prideš ti.

In sedla je na rožna tla —
in plakala,
ker tebi ni.

Silvin Sardenko.

Boji.

F. S. Finžgar.

VIII.

Francka je po stranskih stezah za vrtovi tekla od doma. Na razpotju, par streljajev od vasi, se je zasopla ustavila in izpustila sveženj na tla pod križem. Ta križ je bil tisti, ki ga je bil postavil na mestu starega, trhlenega malo pred vojno njen oče in ga dal slovesno blagosloviti. Pod tem križem se je ustavil vselej mrtvaški sprevod, nosači so postavili krsto na tla in nekdo je tu v imenu rajnika prosil vaščane odpuščanja ob slovesu na drugi svet in molil za pokoj duše, preden so pogrebci krenili proti fari.

Pod tem križem je Francka obstala. Nad njo so gorele zvezde, v daljavi je šumela voda čez jez, na jesensko polje je padala rosa, ki jo je hladno čutila Francka na čizmih.

»Kam?« je stopilo pred njo vprašanje.

»Nazaj, naj se zgodi karkoli,« je bil nezavesten odgovor.

Ali še hitreje ga je popravila in ugovarjala: »In če me je konec, ne grem nazaj! Ne grem!«

Reka pa je šumela čez jez in Francki se je zdelo, da jo samo še ona posluša in da samo še ona odgovarja na vprašanje: »Kam?« Kaj se menijo zanjo zvezde, kaj se meni zanjo polje, prav ta njiva Golobova, ki jo je tolikrat plela? Niti ena bilka se ne gane, niti pes v vasi ne zalaja, in rodna hiša spi in ga ni, celo matere ne, ki bi zaklicala v noč: »Kam, Francka?« Le reka je šumela, Francki je bilo, kakor da se bliža šum, da že vidi, kako poskakuje pena čez skale, kako ji valovi govore: Pridi, ko te ne mara nihče. »O Kriste,« je vzdihnila Francka in pogledala na križ. Še hujše je štropotala reka čez jez, kot bi tekla tik za križem. In ko je Francka strmela v nagnjeno glavo Križanega, ji je rastla moč v duši; stopila je do križa in pritisnila ustnice na steber, od rose vlažen. Šum reke se je oddaljil, Francka je objela križ, se dvignila do ranjenih nog in poljubila žebelj v nogah Zveličarjevih.

Potem je pobrala sveženj, ga nataknila na dežnik in si ga zadela na ramo ter odšla.

»Kam?«

Nič več je ni skrbelo. Že tolikrat je našla v mislih edino pot v hribe do daljne sorodnice, ki je za Kozjim hribom s priletno hčerjo živela v majhni kajži. Tam bo našla, je upala, usmiljeno srce, tam bo najbolj skrita — k maši bi hodila v sosednjo faro — tako dolgo, da se vrne Matija z vojske.

Preden je zavila na pot v hribe, se je še enkrat ozrla na domačo vas in zaželela je materinega klica: »Francka, vrni se!«

Počasi je hodila. Ko jo je zakrilo grmovje, jo je postajalo strah. Prva oplašena ptička, ki je tik ob poti nočevala, jo je razburila, da se je vsa stresla. Ali prepodila je drugo in tretjo — in strah je gineval. Po nekaterih podružnicah je zazvonilo dagn. Francki je rasel pogum, zamislila se je in načrti za prihodnost so se križali v njeni glavi.

Sama ni vedela, kako in kdaj je prišla na vrh. Obstala je. Izpod rute so ji tekale potne kaplje. Snela jo je, si otrla pot in si popravila lase. Daleč na vzhodnem nebesu se je že svitalo. Francka je sedla na sveženj in nastavila glavo ob dlani. Še enkrat je premislila to grozno noč, še enkrat je pogledala v temno bodočnost. Kakor bi se bila šele sedaj jasno zavedela, kaj se je zgodilo, je začela ihteti.

Tisti hip pa se je zasvetila drobna lučka v smeri od Kozjega hriba. Francka je ni opazila, ko si je zakrivala obraz z rokami. Lučka pa se je neslišno bližala, dokler ni nekaj korakov od nje obstala.

Maticeva Lojza je šla k rani maši. Veliko, rdečerezano knjigo, »Večno molitev«, je držala v levici, izpod nje je visela na sredincu majhna svetilka, v desnici je držala molek. Ko je Lojza zaslišala ihtenje, se je ustavila. Mislila je prvi hip, da je kak otrok, ki je zašel v gozdu. Ali dne je bilo že toliko vrhu hriba, da je zapazila sključeno žensko, ki je sedela ob poti.

Lojza se ji je približala toliko, da je že obsvetila lučka med dlani stisnjeno glavo Franckino. Lojza je ni spoznala. »Dobro jutro!« je izpregovorila Lojza.

Francka se je vsa zganila in hitro dvignila glavo. Od solz orošene oči so zagledale pred sabo velik, megleno svetel kolobar, Lojze ni videla. Ali ta jo je v tem hipu spoznala.

»Moj Bog, Francka! Za božjo voljo, kaj delaš tukaj?«

Stopila je k nji in ji položila roko na rame.

»Lojza,« je izpregovorila Francka in vstala s svežnja. Vsa je bila še oplašena in ni mogla odgovoriti.

Lojza ji je pogledala v objokane oči, opazila sveženj na tleh in vprašala zopet:

»Kaj vendar delaš?«

»Pokoro,« je rekla počasi Francka in iskala v robcu suhega prostora, da bi si obrisala solze.

Lojza je nekoliko pomolčala, povesila pogled, ko je razumela odgovor:

»Ali je res?«

»Ne veš, kako sem nesrečna.«

»Ah, Francka, trikrat sem te nagovarjala, da bi se zapisala...«

»Lepo te prosim, Lojza, ne govori in ne očitaj mi še tega,« jo je naglo prekinila Francka in segla po svežnju.

»Ne zameri,« je bilo Lojzi koj žal, da je izpregovorila besedo, ki jo je zbolela.

»Kam greš?«

»Spodili so me doma, ko so zvedeli, in sedaj grem k Blagonki. Kaj hočem? Ta me ne zapodi, upam.«

»K Blagonki? — Tja ne moreš.«

Francka se je že prestopila, da bi hitro nadaljevala pot, ko se je že očitno danilo. Lojzina beseda pa jo je ustavila.

»Ne morem?« je pogledala Lojzo s široko razprtimi očmi. Dolge vejice so bile kot v tenkih čopkih sprejete od solz.

»Blagonka in hči sta nekje na ravnem pri otavi in hiša je že več dni zaprta.«

Francki je zdrsnila cula na tla. Prijela se je za glavo z obema rokama in obupno kriknila:

»Kriste, kaj moram res v vodo!«

»Moj Bog, Francka, ali nimaš duše?« je Lojza vsa vztrepetala in stopila tesno k dekletu, ki se je začela stresati v joku.

Lojza jo je prijela za roki, Francka ji je omahnila na prsi in jokala. Lojza ji je objela glavo, jo tešila z rahlim božanjem in mislila, kako bi ji pomagala.

»Francka, lepo te prosim, izbij si iz glave tako misel, nič ne obupuj. Vse bo pozabljeno. Veš kaj, domov se vrni. S teboj grem, če hočeš, in jaz bom prosila očeta za te. Najbolj prav bo tako. Kaj bi se potikala okrog? Kaj ne, da greš?«

Lojza se je počasi ločila od Francke, upihnila svetilko, jo skrila v grm, prijela za sveženj in spet prosila: »Kar pojdiva, Francka.«

Francka je stala nema in gledala v Lojzo. Ali njen pogled ni motril Lojze. Strmela je v daljavo, kakor bi nečesa iskala. Po licih so se sledile srage, ki so jih začrtale posušene solze. Hipoma, kot bi nekaj našla, je odgovorila odločno: »Ne grem domov! Kamorkoli — samo domov ne.«

Iz besedi je zvenela tolika odločnost, da si Lojza ni upala nič več omeniti doma. Spet sta obe pomolčali.

»Tedaj, kam pa?« je vprašala Lojza.

Francka je skomizgnila z rameni.

»K nam pojdi, ko nimaš drugam.«

»K vam?« se je začudila Francka in se zasmejala s suhim, prisiljenim smehom, polnim nevere.

»Zares. Vsaj za par dni. Tačas se morda vse kako preuredi. Kar pojdiva.«

Lojza je naglo poprijela sveženj, segla po Franckini roki in jo potegnila za sabo.

»Ne bodi abotna. Jaz ne grem. Taka, kakor sem, in k vam, pomisli vendar!«

»Za sedaj je to najbolje. Kar hitro!«

Francka je šla kot otrok brez volje za Lojzo, ki ni izpustila njene roke.

»Le hitro in tiho«, je za hipec obstala pri hiši in se ozrla po dvorišču. »Jera je v hlevu, brat še spi. Za mano.«

Lojza je odložila sveženj na skrinjo v svoji sobici.

»Glej Francka! Kar lezi v mojo posteljo in počij. Jaz grem vseeno še na faro. Maše ne zamudim, za uro molitve, ki jo imam danes pisano, mi Bog ne bo zameril. Ko se vrnem, se pomeniva in premisliva na dalje.«

Nato je Lojza naglo odšla, zaprla vrata, zasukala ključ in si ga vtaknila v žep. Neopažena je spet prišla na stezo in hitela v dolino.

Po maši je Lojza prestregla župnika pred zakristijo in ga vprašala, če ji utegne dati sveta v neki stvari. Župnik jo je povabil v pisarno. Potoma je govoril:

»Pri vas je sreča, da France ni vojak. Vi lahko delate. — Kako pa, ali brat kaj hodi pomagat k Jančarju?« je župnik postal pred vrati pisarne in iskal po žepu ključa ter motril Lojzo.

»Zdaj ne. Za jasensko setev bo pač spet treba. Za rateja begunec ni.«

Župnik je bral Lojzi z lica, da nič ne sluti o tem, kar je Jera tožila, in je bil tembolj prepričan, da je vse pretirano.

»No, kaj bi?« jo je vprašal v pisarni, kakor je imel navado nagovoriti vsakega.

»Nič veselega nimam, gospod.«

Ta se je takoj spet domislil Jančarice in Franceta, ali prejšnji odgovor Lojze mu je omajal slutnjo in tem bolj dvignil zanimanje za novico.

»Lojza ne hodi za prazne spletke semkaj,« je preudaril, sedel za pisalno mizo in Lojzi ponudil stol.

Lojza je pričela: Tako in tako sem našla Golobovo — in mu vse razodela.

»Kakor je žalostna ta novica — moj Bog, kaj bo še vse prišlo s to grozno vojsko — si vendar sila modro ravnala. Ali sedaj? Kaj misliš Lojza?«

»Domov naj bi šla, mislim jaz. Sramoti ne uidejo ne tako, ne drugače.«

»To bi bilo najbolje. Toda Golob! On je strašen človek.«

»Ko bi mu Vi rekli.«

»Tudi moji besedi se ne bo uklonil, vsaj takoj ne.«

»Par tednov je Francka lahko pri nas. Saj je dovolj dela.«

»Pri vas,« je poprijel naglo župnik. »Pri tebi, nič ne rečem, ali je France, je Jera.«

»Franceta poznam. Še zmenil se ne bo. No, in Jera, njej pa nič mar ni to.«

»Morda bolj kot vsem drugim.«

Župnik si je napol zatisnil oči, da je Lojza, ki mu je gledala odkritosrčno v obraz, opazila sumnjo v njih.

»Čudna je Jera in hudega jezika.«

»To je. Morda ne veš, in če ne, je prav da zveš: Franceta je prišla tožit, ali ne, pravzaprav Jančarico, da gleda za njim.«

Lojza je ostrmela:

»O, ti grda ženska, ti! Torej to je napravila!«

»Vidiš. In sedaj Francka, taka kot je, pri hiši? Ali ni težko?«

Lojza je pomolčala in zbiralala misli. Dobro se je spominjala onega večera, ko jo je svarila zaradi natolcevanja. Da si je pa Jera upala do župnika, to je bilo Lojzi odveč.

»Ne, gospod župnik, Jera je Jera, ali vse naše hiše ne bo uganjala. Prosim, dajte pomiriti Goloba, dotlej pa ostane dekle pri nas. Zanesite se name.«

»Meni prav. Storim, kar bom mogel, toda pomni, Lojza: brez težav to ne bo. Težke ure si nakladaš!«

Lojza je naglo odšla. Čimbolj se je oddaljevala od župnišča, tem bolj jo je pekla Jera. Francko je skoro pozabila in samo Jera in spet Jera ji je hodila na misel. In ko je vse dodobra presodila, se ji je zazdelo, da je ni pregledala v posebni luči, in rodilo se je prepričanje v Lojzi, da je Jera na Franceta ljubosumna. Skoro bi se bila na glas zasmejala temu spoznanju. Ali še enkrat je preletela vsa leta Jerine službe — in vsaka malenkost je govorila: Jera je ženska, ki si niti z mislijo ne drzne upati, da bi bila kdaj Francetova; toda sovraštvo vsaki drugi, ki bi se mu bližala.

Ko je prišla do Bogca vrhu griča, se je ozrla nanj in se pokrižala. Zapeklo jo je, da se je morda vseeno presovražno razburjala nad Jero.

»Saj ji vse odpuščam,« je obujala kes. »Morda si sama ne more kaj, ko je svet tako čudno prečuden.«

Zasukala je misli od Jere na Francko in prišla domov, kjer je srečala deklo na dvorišču.

»Kje je France?« jo je nagovorila prijazno.

»Na podu. — Sem že zakurila in pristavila. Mleko sem tudi scedila. Pisana ga ima vsak dan več. To je živalca,« je hitela Jera in potresala otrobe na rezanico za teličke.

»Prav. Po zajtrku greš pa ti takoj okopavat repo; jaz pridem za tabo.«

»Saj bi jo skoro sama, kar je še je.«

Lojza je bila vesela, da nihče niti ne sluti ne, kako gostjo da ima pri hiši. Oprezno je odprla sobo. Francka je spala. Prsti desne roke so bili zapleteni v težke kite. Lojza je obstala pri postelji.

»Kakor Magdalena,« jo je spreletela misel. »Morda v sanjah umiva Gospodove noge s solzami in jih briše z lasmi.«

Tiho se je preoblekla, popravila zastorček na oknu, kjer je sililo ob vrzeli solnce na posteljo, in šla v kuhinjo.

Pri zajtrku je Lojza še enkrat naročila Jeri, kaj naj dela, in vprašala Franceta:

»Kaj ne, da je prav?«

France je bil čuda dobre volje, kakor se je bil prejšnji večer raztogotil pri Jančarici zaradi novice, da je bil zatožen pri župniku.

»Seveda je. Saj pojdem sam tudi tja, ko mine rosa, da na ozarah odkosim za krave.«

Jera je takoj odrezala malico kruha, ga zavila v predpasnik, zadela motiko in odšla.

Lojza je težko čakala, da je Jera izginila, potem je poklicala brata in mu vse razodela.

»Meni je vseeno,« je skomizgnil brat z rameni, ko je Lojza dokončala povest in ga vprašala, kaj da sodi on.

Priloga D. in Sv. št. 8.

Rembrandt Harmensz van Ryn: Vélíko Ozdravljanje bolnikov.

»Vseeno — ni res — prav tebi ne sme biti vseeno in Jeri tudi ne bo vseeno.«

»Jeri — Jeri — za zlomka no —«

»Ne kleti,« mu je hitro požugala Lojza s prstom.

»Saj to ni kletev,« je ugovarjal France in zastavil še enkrat: »Za zlomka je to čudno, kaj pravico ima pri hiši dekla.«

»Pravico — naj jih ima ali ne — za tožbe ji je vendar odprta pot.«

»Za kakšne tožbe? Ali ni pošteno plačana...« Zadnjo besedo je France izgovoril samo na pol, segel pod klobuk v lase in razširil oči.

»Saj se drugod tudi lahko toži, ne samo na sodniji.«

»V župnišču, kaj ne?« je planil brat in veselje mu je žarelo z lic.

»Kdo ti je pravil?«

»Nič ne taji. Sedaj jo imamo! Ti šklebeder ti stari — hahaha—« France je skočil kvišku in mahal s klobukom.

»Da si je upal ta kolovrat pikapolončasti kaj takega — ali jo izplačam!«

»Ne, brat, nikar! Jaz jo posvarim z lepa.«

»Ti kakor hočeš — in jaz kakor hočem. Sedaj nalašč. Golobova naj kar ostane pri nas. Le udinjaj jo in po dve kroni ima več na mesec kot Jera.«

»Ne, France,« je prosila Lojza.

»Je že vse dobro,« je mahal z rokami France in skočil po stopnicah v svojo sobo.

Lojza je obsedela.

»Saj mu nisem pravzaprav nič povedala in vendar ve. — Pa da je tako vesel — in se smeje.«

France je prišel naglo spet na dvorišče, žvižgal krog voza, včasih se zasmeljal in spet žvižgal židane volje, da se je Lojza še bolj čudila. Videla ga je, kako je zadel koso na ramo in odšel.

Lojza bi bila najrajša šla za njim. Ali imela je še posla v kuhinji, tudi Francko je morala počakati, da se prebudi.

Brat je pa korakal, klobuk po strani, na polje in obsedla ga je tista radost, ki čaka trenutka, da se znosi nad sovražnikom, in je prepričana, da ga stre.

Veselo je zapela osla ob koso na ozarah. Jera se je sklonila, oprla ob motiko in rekla:

»U, si priden.«

»Ne verjamem,« je odgovoril France in zamahnil s koso. Jera je spet zasadila motiko.

France se je komaj premagal, da ni bruhnil z jezo na dan.

Kosil je in brusil in razmišljal, dokler ni dokosil in dodobra preudaril, kako se znosi. Na smeh

mu je šlo, tako je bil samega sebe vesel. Obrisal je koso, jo obesil na češnjo in sedel na debelo korenino, ki je molela iz zemlje. Jera je pridno okopavala. France je izvlekel mehur in se začel ukvarjati s tobakom. Ko je dal prve dime, je zaklical:

»Jera, pojdi no sem!«

Jera se je ozrla in se namuznila:

»Čič ne da nič!«

»E, če gospodar vabi, naj posel uboga. Pomaličaj!«

»Saj mi je resnično že vroče,« je spustila Jera motiko v razor, si otrla pot in šla konec njive, kjer je imela pod plevelom skrito malico. Na to je prisedla h gospodarju, poiskala pipec v žepu in si razgrnila predpasnik na kolena.

»Jera, koliko let si že pri nas?«

»Ali ne veš? Enajsto teče.«

»Jera, povej, ali se ti je godila kdaj krivica pri nas?«

Dekla je obstala z zibajočo se brado in ga pogledala. Nato je prikinknila zaloga suhega kruha, da ga je spravila skozi grlo, in rekla:

»Nikoli ne. Zakaj me vprašaš?«

»Zato, ko ne razumem, zakaj jo ti meni delaš?«

»Bog ve, France, da je nisem nikoli.«

»Bog ve, da si jo, in jaz tudi vem.«

»Ni res,« je vzkipela Jera.

»Nič se ne bova prepirala. Jaz sem danes židane volje: »Na —« France je segel v žep — »Tu je hranilna knjižica — le preglej, do vinarja je vse naloženo, tu je poselska knjižica — in tu za en mesec naprej plača. In sedaj, Jera, z Bogom in pojdi, če hočeš, koj k župniku in mu še kaj povej.«

France ji je vrgel knjižici v naročje in vstal.

Jeri je padel iz rok kosec kruha s pipcem vred in se zakotalil po bregu. Široko odprta usta so zevala za Francetom, suhe prsi so se ji vzdigovalle, dokler ni planila še ona kvišku, pahnila obe knjižici s kronami vred iz naročja in začela z jokom:

»Lažeš! Narejeno ti je, od tiste babe ti je narejeno! Nikoli te nisem tožila, njo pa sem in še jo bom.«

Nato je izlila jezo v glasen jok in se namerila proti domu. Potoma je ugovarjala:

»Enajst let sem trpela kot kamen na cesti, sedaj me mečeš pod kap, jeseni, ko ni služb — za zahvalo — le spravi tiste knjižice — jih ne maram —«

France se je pasel nad njeno jezo in jokom. Puhal je mogočne dime, pregledaval ponepotrebni koso in njen klep.

»Saj je vseeno!« je zakričal za njo. »Pri županu dobiš vse, da veš,« je dodal, ko se je sklonil po bukvice in pobral krone. Spet je sedel pod češnjo, gledal za Jero, ki je tekla proti domu, in je bil ves srečen.

Jera je prirojala domov in zatožila Franceta:

»Ah, Lojza, spodil me je, zaradi tiste babnice grde! Taka krivica! Bo že videl.«

Lojza je naglo priprla kamro, da ne bi zagledala Francke Jera, ko je bušnila v sobo.

»Zakaj si ju obrekovala?« je rekla čisto mirno Lojza.

»Franceta nisem nič. To je vse ona naredila, ta kača!«

»Jera, ne tako. Kaj vidiš pazder v očesu svojega brata —« je rekla Lojza resno in ji požugala.

Jera je ihtela in si brisala solze in ni nič odgovorila.

»Če hočeš, Jera, grem, da ga pogovorim.«

Jera je proseče pogledala Lojzo.

»Saj ga ne boš, ko je tako sam svoj. Uh, kakšno sramoto mi naredi.«

»Bom ga. Toda Jera: Enkrat za vselej pomni, da si ne izmisliš še kaj takega.«

»Ne bom ne,« jo je Jera gledala še vedno proseče.

»Pojdi torej v zelnik in oberi gosenice, jaz grem pa k Francetu.«

Jera si je brisala solze, Lojza je šla k njivi, kjer je še vedno sedel v senci France.

»Ali je že šla?« je izpregovoril že oddaleč sestri.

»V zelnik sem jo poslala.«

»Kam? Pri nas ne bo!«

»Ne ne, France. Saj je dobila, kar si ji nameril. Sedaj odpusti. Je bilo čisto zdravo za njo in za te.«

»Zakaj zame?«

»Saj sam dobro veš. Brez nič tudi ni.«

»Kaj ni brez nič?«

»Ne taji: Nič ni, res je, in vendar je nekaj. Zato imej pamet, ko še ni prepozno. Jera pa naj ostane in mir naj bo pri hiši.«

V tem je na nasprotnem bregu prišla na njivo ženska. France je vedel takoj, da je Jančarica. Nasmehnil se je skrivaj v daljavo, da bi ji povedal: »Ali sem jo, kakor je zaslužila!« Nato je pa zinil na glas kakor jezen:

»Ti držiš z njo.«

Lojza pa je vedela, da France ni bil več jezen.

(Dalje).

Iz pozabljenih pisem.

Višnjevi listi.

I.

V mojih razgaljenih prsih brez konca kriči.
Če bežim, za menoj beži.
Smrti in življenja se bojim . . . Jesen šumi.

II.

V ekstazi te zrem, vsega bledega, groznega,
potnika poznega pred seboj.

Kdo je bil luč in kdo sanje?
Grozno je v meni nocoj!
O, vjela bi Sfingi oči in pogledala vanje!

III.

Dvanajst črnih vranov je temo prelomilo,
se k meni spustilo —
Ali še bije srce? Ali jenja? Ah, ne vprašuj! —
V vranjih očeh so se zelenkaste luči prižgale.
Finale! —

France Bevk.

Dva hipa sedanjosti.

I.

Ne vprašuj: Kako ti je? Si zdrav?
Vprašaj me eno samo besedo: Živiš?
In razprostrl bom roke
in ti v hvalni pesmi odgovoril lačen in bos:
Živim, živim, živim! —

II.

Vstopi se k mojemu srcu in vprašaj:
Kaj poješ?

Ne bo ti odgovorilo.
Brnelo bo ko žica v vetru,
brnelo vedno huje, ko vihar,
brnelo z močjo gigantskih sil
in molče govorilo največjo vseh resnic
in umrlo.

France Bevk.

V ruskem Turkestanu.

Dr. Ivan Knific.

(Nadaljevanje iz letnika 1915.)

6. V Kirgiški stepi.

Ruski Turkestan nam je bil do najnovejšega časa prava »terra incognita«, knjiga s sedmimi pečati. Saj pa tudi ni imel skoraj nikakršne prometne zveze z Evropo. Ruske uradnike in vojake so pošiljali večinoma čez Sibirijo, po železnici do Omskega, odtod s parnikom po Irтіšu do Semipalatiškega, odkoder so jih čez nepregledne stepe na težkih »tarantásih« prevažali na odločeno jim mesto. Zato so l. 1880. začeli graditi »srednjeazijsko železnico« od Kaspiškega morja do Taškenta, ki so jo dovršili l. 1898. Vožnja v Turkestan po tej poti pa je bila preutrudljiva. Z železnico do onstran Kavkáza, s parnikom po negostoljubnem Kaspiškem morju, nato z vlakom po neznosno vročih puščavah, je bilo pač neprijetno in zamudno potovanje.

Zamislili so »T a š k e n t s k o ž e l e z n i c o« iz Orenburga do glavnega mesta v Turkestanu ter jo otvorili l. 1905. Zgradba te železnice je svetovno delo. 1852 km dolga proga vodi po Kirgiški stepi, po divjih, slabo naseljenih pokrajinah, kjer primanjkuje vode, kjer so tla ali trda skala, ali močvirnat svet, ali pa z visoko plastjo peska in svišča pokrita pokrajina. Premagati je bilo treba brez števila ovir, preden je bil temelj tako zanesljiv, da so nanj položili tirnice. Največja zapreka je drobn puščavski pesek, ki progo vedno zasiplje. Toda česa ne zmagá človeški duh? Dandanašnji drče po neizmernih srednjeazijskih puščavah isti razkošni vozovi, ki drče po evropskih pokrajinah; ista izbrana jedila uživajo v vlakovi obednici potniki sredi kirgiških čred, kot jih uživa gospoda v Moskvi, Berlinu, Parizu in Londonu.

V Rusiji vozijo vlaki splošno redkeje nego pri nas. Po Taškentski železnici prevažata razumna bitja dnevno samo dva v vsako smer; zato so kupeji prenapolnjeni. Stopil sem na »pójezd«, ki je bil sicer samo »pasažirski«, ki pa je hitel kot brzovlak, da je privozil od Orenburga do Taškenta v 45 urah. Naval na take »prehodne vlake« je velik. Trgali bi se potniki za sedeže, da ni uprava iznašla preprostega sredstva, ki naj prepreči nekulturni boj. Čudežni talisman se nazivlje — plackarta. Kakor ime ni rusko, tudi naprava ni ruska, temveč je le zboljšán posnetek sedežnih listkov po nemških D-vlakih. Kupil sem si tak listek in dobil »numerovano mesto«. Ker so 2. razred že razpro-

dali, sem si omislil plackarto 1. razreda, voznino samo pa sem doplačal — sprevodniku. Križem carstva železniško osobje prav rado sprejema darila, kar se pravi po ruski: dat na čaj.

Ustanovil sem se v manjšem oddelku. Kmalu se je izkazala čudežna moč plackarte. V istem kupeju se je ugnezdila gosposka družina. Prešerna gospa je bila skuhala čaj in ga je v časah delila možu in otrokom. Ko iztaknem svoje mesto, pozdravim gospodo, ki pa komaj odkima. Stisnem se v kotiček kakor jež v lisičinem brlogu in razmišljam, kako bi pregnal neljube goste. Po prirodnem zakonu o nepredirnosti snovi je bilo namreč očitno, da vsi ne moremo bivati na istem prostoru; ker pa sem imel postavno pravico jaz, je gospoda ni mogla imeti. Mimo pride sprevodnik. Pokažem mu listek in ga prav pohlevno vprašam, ni-li označeno mesto moje; ko mi pritrdi, pripomnim: »Toda mesto ni »svobódno'!« Ošine me strupen pogled vsemogočne dame. Sprevodnik izžene usiljenje, ki so se izgovarjali, da so jim dotlej dovolili, voziti se v 1. razredu, da je oče državni uradnik, da imajo veliko prtljage, ki je ne morejo takoj prenesti. Sprevodnik je zgovorno gospo zavrnil na kratko: »Oprostite, gospod ima plackarto!« Pravica je zmagála.

Ko so se odstranili zajedavci, je vstopil prileten možiček, si poiskal mesto, se usedel meni nasproti in vprašal: »Vi tákže (= tudi) do Taškénta?« — »Takže.« — »Harašó!« — Tovariš se je rad razgovarjal, dasi sem ga težko razumel, ker je govoril dokaj nerazločno. Povedal mi je marsikaj, česar bi sam ne bil opazil. Pravil mi je, da je Velikorus, da pa se je kmalu po osvojitvi Turkestana preselil v zasedeno pokrajino, v mesto Skobeljevo. Po poklicu je trgovec in kupčuje z žitom. Ima tudi velike parne mline: v Skobeljevem, v Taškentu in v Orenburgu. Iz Rusije dobiva žito, ga zmelje in prodaja moko, pri čemer veliko zasluži. Pripovedoval mi je o Dieslovih motorjih, ki jih je dobavil iz Nemčije in vpeljal po mlinih; drugače pa Nemcem ni bil prijazen...

Ozemlje južno od reke Urala, ki pripada še orenburški guberniji, prištevajo Rusi k Evropi, nekateri zemljepisci pa že k Aziji. Mesto Iljóc k je po ruskem naziranju zadnji večji kraj v Evropi. Poleg mesta so znameniti solni rudniki. Okolica je gosto naseljena, ker je tod še nekaj rodovitnega polja. Kmalu pa se pokrajina izpremeni v pusto stepo. Ob pozni večerni uri sem v polspanju po-

slušal vrvenje in šumenje na postaji. »Iljock!« je pripomnil sosed; nisva pa odgrnila okna in opazovala prizorov, ki se ponavljajo na vsaki veliki postaji. V teh krajih so poletne noči še toliko hladne, da potniki lahko zaspe; zjutraj pa že zgodaj solnce pripeka.

*

Ko smo sladko sanjali, smo prekoračili nedoločljivo evropsko-azijsko mejo in zavozili v — Kirgiško stepo. Tako imenujejo velikansko ozemlje, ki se od Kaspiškega morja, spodnje Volge in gorovja Urala nad Aralskim jezerom razteza daleč v notranjo Azijo, v južno Sibirijo, do reke Irtiša in altajskega gorovja na vzhodu, Tienšanovih gorâ pa na jugu. Ogromne pokrajine so kaj različnega značaja. Ponekod je svet rodovit, prikladen celô za poljedelstvo; drugod so sami pašniki, kjer se trava in vse zelenje poleti posuši; med Kaspiškim in Aralskim jezerom pa je ponajveč peščena puščava. Svet je malokod popolnoma raven, večinoma je valovit, — sestavljajo ga do 20 m visoki položni grički, — dobe se pa tudi gorati kraji, koder nizko gorovje z razprskanimi stenami še bolj dolgočasi nego enolična ravnina. Kirgiška stepa torej ni enotna pokrajina, marveč sestoji iz večjega števila posameznih, med seboj zelo različnih step, ki so jim poleg posebnih imen zemljepisci nadeli še skupno ime, ker v celém ozemlju bivajo skoraj izključno Kirgizi.

Kakšna je stepa? Bistvene lastnosti vsake stepe so: povsod ravna, kvečjemu slabo valovita pokrajina brez vsakršnega drevja, koder poleti vsled neznosne vročine usahne vse rastlinstvo. Ob tej besedi nam nehote pride na misel južnoruska stepa: neizmerna ravnina, podobna ameriškim prerijam in savanam, obrastla z visoko travo, da se v njej skrije človek in žival. To pa je samo ena vrsta step, takozvana travnata stepa. Kjer ne prebivajo ljudje, je taka stepa napol divja, gola planjava, brez sence in brez vode, brez hiš in brez grmovja. Vsa pokrajina nalikuje brezmejni morski gladini. Vsled pomladanskega deževja oživi trava; nepregledna ravnina se ogrne v zeleno praznično odelo. Ne klije pa samo trava, marveč tudi brez števila živopisanih cvetk. Ob tem času je stepa bajê krasna. Stepnjaki so kar očarani; za ves svet ne bi zamenjali svoje domovine; prav nič ne pogrešajo razkošnih gozdov in nebotičnih gorâ. Ko pa pripeka poletno solnce, ovane trava in cvetice se posuše. Žgoči solnčni žarki uničijo vse rastlinstvo. Stepnjak spravi seno, ki z njim preživlja živad v ostalih letnih časih. Pozimi počiva narava; hudi viharji gospodarijo po nezavarovani planjavi;

gorje nepoklicanemu gostu, ki bi v takih dnevih zašel v sneženo puščavo! — Taka deviška stepa z divjim rastlinstvom izginja bolj in bolj. Človek si pokorava stvarstvo; s plugom in z motiko, z vodo in z gnojili je iztrgal stepi že velikanska ozemlja. Kakor gine pristna ogrska pusta, se krčijo tudi meje njene južnoruske posestrime. Le v zgodovini ter v pesmi živi še stepa ukrajinskih Kazakov in njih hetmana Mazepe; gole planjave, ki se je v njih izgubila vojska Karla XII., obdelujejo Malorusi po vseh pravilih umnega kmetijstva.

Vsa drugačna je »peščena stepa«: nerodovitna pokrajina brez vode, brez prsti, zato pa tudi brez rastlinstva. Travnata stepa je goličava le poleti ali pa zato, ker nihče v njej ne prebiva; peščena stepa je pa stalna, večna puščava, ki je tudi najmarljivejši prebivalci ne bi mogli oživiti, ker ji manjka bistvenih pogojev rastlinstva: vlage in rodovitne zemlje. Kamenje, pesek ali pa celô skorja soli pokriva trda tla. Marsikje pozimi stoji slano jezero, ki se poleti posuši, da se prikaže tanka bela skorja, strjena sol, ki zamori vsako rast.

Brez rastlinstva pa tudi peščena stepa ni. Nahaja se v stepi brez števila večjih in manjših »zelenic«, ki se sicer nikakor ne morejo primerjati z afriškimi oazami, vendar pa so velikega pomena za nomadske rodove. Ob pomladanskem deževju ozeleni stepna trava in puščavsko grmičevje, nizke rastline, ki so večkrat prepojene s soljo. Tako grmičevje posebno rade obirajo ovce, največje bogastvo azijskih nomadov; pa tudi konj, kamela in osli si poiščejo primerne, čeprav siromašne hrane. Najslabše so »gladne« in »slane« stepe, kjer je rastlinstvo najubornejše.

Kirgiško stepo sestavljajo najrazličnejše pokrajine. V vzhodnem delu, posebno še v Sibiriji, prevladuje travnata stepa, med Uralom, Kaspiškim in Aralskim jezerom pa se širi peščena stepa daleč doli v Turkestan, ki o njem trdijo strokovnjaki, da je dve tretjini te dežele pravcata puščava. Taškentska železnica vozi večinoma po nerodovitnih krajih; le ponekod so zelenice s kirgiškimi naselbinami.¹

¹ Zanimivo je, kako preprost vojak-invalid, ki se je vrnil iz turkestanskega ujetništva, sodi o teh pokrajinah; kratko in dobro jih označuje takole: »... Sedaj smo se pa vozili po sami puščavi in ravnini; nisem videl nobene druge stvari nego sam pesek. Malo sveta se je videlo porastlega s travo, pa še ta je bila suha. Videl sem tu žalostno: ljudje bivajo pod zemljo ali pa imajo bivališča narejena iz blata. Videl sem same kamele in ovce, ki so se pasle po planoti in obirale suho travo. Res, žalostno je videti take reči, kakršnih še nisem videl. Ljudje so skoraj naagi, nimajo oblačila, črni so tudi kot zamorci. Ne raste pa tam nič drugega kot suha trava... Vročina v vagonih je bila taka, da ni bilo prestat...« (»Slovenec«, 7. februarja 1916.)

Solnce je že pripekalo, ko sem se dvignil z ležišča. Vse rožasto se mi je zdelo v kupeju. Sedeže in stene iz rdečega žameta so prevlekli z rdečkastim platnom, da se blago prehitro ne obrabi. Platno večkrat premenjajo, v stepi vsaj na dva dni, ker ga puščavski pesek prehudo onesnažuje. Ko so vsi potniki vstali, prinese nižji uslužbenec — »provodník« se mu reče — smetišnico, obriše sedeže, pomete tla in odnese smeti. Tudi na večer snažijo kupeje. Boljšim potnikom križem Rusije po železnicah prav dobro postrežejo. Tudi 3. razred čistijo po dvakrat na dan; da pa tod ni tako čedno, kot bi moralo biti, so krivi ljudje, ki ne marajo snage.

»Stjep, sámaja stjep!« me opozori sosed, ki je stal pri samovarju in kuhal čaj. Ko pogledam skozi okno, uzrem rjavkasto ravnino brez zelenja in brez hiš, pravo puščavo. Planjavo pokriva droben pesek, s v i š č, ki je vsled hude vročine sivkasto barvo izpremenil v temnorjavo. Vetrič, ki ga povzroča vlak, zgrinja pesek proti vozovom; kjerkoli so odprli okna, se vsiplje neznosni prah v kupeje, pokrije tla, stene, potnika, sedež in prtljago na debelo; skozi najmanjšo špranjo prileze usiljivi gost. Po stenah so nabili letake: Železniška uprava prosi, naj potniki zapro dvojnata okna, da se vozovi ne zapraše s sviščem. Bilo bi res najbolje, da se zapro in zastro vsa okna; toda po vozovih bi gospodarila neznosna vročina. Zato potniki gosposke ne ubogajo, marveč odpro vse na stežaj; blagodejen preprih boža lice, dasi se pesek trumoma vsiplje v kupeje. Zlasti poletne noči bi bile mučenje, da okna niso odprta. Neprijetni gost sicer z debelo plastjo prevleče obleko, tišči v lase, usta, nos in ušesa, — ves obraz je zjutraj pokrit s tanko skorjo svišča, — vendar pa telesu dobro dé hladni zrak, spi se kljub svišču prav sladko. Zjutraj se osnaži obleka in prtljaga, »provodník« strga platneno preprogo raz sedeže in očisti ležišče, stene in tla pol centimetra visoke plasti najdrobnejšega prahu. To je »večna selitev« puščavskega peska.

Postaje so daleč vsaksebi. Naš vlak je obstal komaj enkrat na uro, navadno pa na poldruho uro. Čemu neki, ko pa krogičkrog ni človeškega bivališča? Pač, tuintam stoji kolodvorček iz neoglajenega kamena, poleg njega pa nekaj pritličnih poslopij za železniške uslužbenke in delavce. Ne daleč od »stancije« so marsikje ogradili majhen prostor; to ni morebiti zelnik čuvajeve soproge; par lesenih pravoslavni križev so vsadili na vrtičku; preprosto pokopališče železničarjev je to, sredi puščave...

Čital sem napise postaj. »Kirgizskaja.« — »Kje pa so Kirgizi, ki se po njih imenuje postaja?« vprašam soseda. — »Še niso pripasli do semkaj,« me poduči. — »Kako naj pasejo tod, ko pa ne vidim nikakega zelenja?« — »Ne vidite stepnega grmičja?« se mi čudi; »saj ga je vse polno.« Gledam in gledam. Saj res, iz rjavega peska poganja nekako ločje, podobno nizkemu grmovju; korenine je pognalo globoko v pesek, da se trdno oprijemlje tal; drobne, ukrivljene vejice se kot mreža razprostirajo vrhu zemlje. Med grmičevjem pa so večji presledki, da se vidi rjavi pesek. »Neznatne rastline so izvrstna hrana puščavskim živalim. Popoldan bomo videli onkraj Čelkarja vse polno kirgiških šotorišč. Tod pa je gorovje; kmalu bomo na vrhu.« Ti-le mali griči, ki spremljajo progo, so gorovje? Prihodnja postaja »Mugodžarskaja« me prepriča, da se nahajamo v onem delu Kirgiške stepe, ki je zemljepisem znan kot Mugodžarsko gorovje, nekak podaljšek Urala. Spomnil sem se, da lokomotiva že dalj časa sopiha, kakor da bi lezla v breg; čudno se mi je zdelo, da se vozimo v velikih lokih, po dolinicah, da proga marsikak griček preseče v široki zarezi; enkrat smo celò smuknili skozi kratek predor, nenavadna prikazen v Rusiji; ni mi pa prišlo na misel, da je ta valoviti svet »gorovje«. V večji razdalji sem ugledal tudi pravcate »gore«, povsem gole griče, katerih pobočje so čudovito izprali pomladanski hudourniki.

Oglašal se mi je glad. Žepni časomer mi je sicer kazal šele osmo jutranjo uro, vedel pa sem, da je krajevni čas dve uri pred železniškim (petrograjskim), da smo torej že v drugi polovici dopoldneva. Prav ustregel mi je vlak, da se je za četrto ure ustavil na večjem kolodvoru, ki so ga preskrbeli z živežem. Nekateri so hiteli s čajniki do velikega samovarja z napisom »kipjatók« (krop), drugi pa smo se razvrstili ob stojnicah, kjer so branjevke prodajale gorko mleko in beli pšenični kruh. Čudno, da cen niso pretiravale. Zlasti kruh je po celem carstvu prav poceni. Sicer pa Rusija pridelava velike množine pšenice in ljudje pojedajo močrne sklade kruha. Ni čuda, če Rus v tujini toži, kako drag je »hljeb« in kako malo se ga dobi. Ker ob vročini potnike tare žeja, so mesto vodnjaka poleg kolodvora postavili tudi sod z napisom »kipjáčaja vodá« (prekuhana voda). Nevarno bi bilo, v Rusiji ali celo v Aziji piti navadno vodo; zato železniška uprava prekuha velike množine vode in jih v sodih razstavi v javno uporabo. Ob hudi vročini sem se včasih poslužil take vode, dokler nisem iztaknil — želodčne bolezni.

Taškentska železnica vozi do Aralskega jezera največ po samoti, po zelo redko naseljeni deželi. Ob tiru je prav malo znatnejših krajev. Karavanska pot iz Orenburga v Turkestan vodi mnogo bolj vzhodno, koder je prebivalstvo gostejše. Za vlak so Rusi izbrali to progo, ker je najkrajša. Radi Kirgiške stepe bi itak ne bili gradili železnice; važno je bilo, da so kolikor moč skrajšali pot v Osrednjo Azijo.

Na postaji Čelkár sem si ogledal uro na peronu. Na kazalniku so bili pritrjeni štirje kazalci, dva črna in dva rdeča. Črna sta naznanjala petrograjski čas, ki se po njem ravna železnica, rdeča pa krajevni čas; vse štiri vrti isto kolesje. Prva dva sta kazala enajst pred poldnem, druga dva pa eno čez poldan. V Čelkarju so vlak zadržali, da smo zadostili želodcu s kosilom. Nikomur se ni bati, da bi v turkestarskih puščavah umiral od lakote; »bufét« so po vseh večjih postajah dobro založili z jedjo in pijačo. Pred odhodom sem na zunanji strani vlaka opazoval ta-le prizor: Dva Sarta stopita z voza, razgrneta po trdem kamenju plašč, sezujeta galoše in pričneta poldansko molitev z običajnim poklekovanjem, dviganjem rok in poljubovanjem tal. Vlak zahrope, vozovi zaropčejo, moslima planeta pokonci ter v zadnjem trenutku skočita na voz.

Zašli smo med Kirgize. Že pred Čelkarjem smo ugledali nekaj šotorov, za to postajo pa se nam jih je prikazalo več in več, ponekod kar cele premakljive vasi. Tudi v bližini postaj smo videli taka selišča; radovedni cigani ter ciganki so pa nas hodili gledat k progi ali h kolodvorom. Kirgizi so narod, ki stoji nekako na tisti stopinji omike kot starodavni Hebrejci za očakov Abrahama, Izaka in Jakoba. Mnogo je med Kirgizi odraslih, ki še nikdar niso videli večjega mesta, nikdar niso slišali tuje govorice, ki ne poznajo ničesar razen stepe pa lastnih šeg in postav. Kakor hebrejski očaki tudi oni s številnimi čredami prehajajo s kraja v kraj.

Kirgizi so mongolskega pokolenja in pripadajo turkotatarskim plemenom. Ločijo jih na več rodov. Večinoma so nomadi, predvsem oni, ki bivajo v zahodnem delu velikanske stepe, nekateri pa so stalno naseljeni v sibirskih gubernijah, koder je svet prikladen za kmetijstvo. Število Kirgizov ni natančno določeno. Cenijo jih na tri milijone. Vlada je že večkrat poizkušala izvesti ljudsko štetje, toda Kirgizi so se ali umeknili v puščavo ali pa naznanili napačne podatke. Cenili so jih tako, da so na šotor računili po pet oseb.

Kirgizi se po zunanosti ne ločijo mnogo od belega plemena. Polti so temne, ker se mnogo gibljejo na prostem, las so črnih, brada je večinoma redka in kratka; oči stoje malo pošev; čelo je nizko, ravno, široko, obraz ploščat in oglat, ušesa velika, proč stoječa. Vse telo je krepko in mišičasto. Postave so povprečno majhne; visokorastli so izjeme.

Kirgizi so močni, toda okorni; pešci so slabi, jezdec so izvrstni. Posebno razvit je njih vid, ker bivajo največ na prostem. Vidi v daljavi neznatne predmete; kjer Evropejec komaj zapazi, da se nekaj giblje, uzre Kirgiz že konja in razloči celo barvo. Čudovito se spoznajo v stepi, ne samo podnevi, ampak tudi ponoči in pozimi, ko sneg pokriva vso planjavo. Ker v stepi ni stalnih potov, si zapomnijo neznatne malenkosti, kamenje in travo, da ne zgreše smeri.

Po značaju je Kirgiz poštenjak, — malo je slučajev tatvine; ropa ne smatra za napako, marveč za junaštvo, — pač pa je nagle jeze in maščevalen. Možaki nočejo opravljati težkih del, razen v skrajni sili, če lakota koга prisili k delu; zadovoljni so, da imajo hrano in obleko; sami lenarijo in ukazujejo, gospodarska dela pa morajo izvrševati le ženske.

Kirgizi so gostoljubni ter otročje radovedni; najmanjši dogodek jih zanima. Izve Kirgiz kaj novega, zasede konja in jezdi v sosednje selo, da sporoči novico, kar stori tem rajši, ker ve, da ga bodo sosede z veseljem sprejeli in dobro pogostili. Iz druge vasi se dogodek z isto hitrostjo razve po daljnjih šotoriščih. Tako se novice križem Kirgiške stepe razvedo neznansko hitro.

Vere so mohamedanske, vsaj po imenu; verska gorečnost pa jim je tuja. Dobri poznavalci srednjeazijskih narodov trdijo, da Kirgiz ne opravlja vsakdanjih molitev in se ne zmeni za umivanje, ki jih predpisuje koran; noben Kirgiz ne roma v Meko; ženske ne začinjajo obraza, kakor zapoveduje prerok. Glede vere se silno ločijo od Sartov, ki najvestneje izvršujejo Mohamedove predpise. Kirgizi pripadajo islamu v toliko, da se strogo drže obreze, da se možaki brijejo po glavi, ne pa po licu, in da ne jedo svinjskega mesa, ki je Židom in mohamedancem strogo prepovedano. V Turkestanu pač ni težko zdržati se svinjine; kajti ob silni vročini bi tako meso prehudo dišalo in vsled uživanja prašičevine bi se razpasle mnogotere bolezni. Tudi Evropejci v Turkestanu le malokdaj uživajo svinjetino, in to nikdar ne sveže, temveč le prekajeno kot gnjat ali klobase.

Da Kirgizi niso bolj verni, je mnogo krivo to, da imajo zelo malo mošej in duhovnikov; večinoma

tudi ne znajo ne brati ne pisati. Zanimivo je, kako so Kirgizi postali mohamedani; k islamu so jih namreč izpreobrnil — kristjani, pravoverna ruska vlada. Ko so Rusi podjarmili Srednjo Azijo, so bili prepričani, da so vsi Turkestanci in stepnjaki mohamedani. Kirgizi so bili dotlej pogani, šamanisti, kakor so še dandanes sosedje Kalmiki. Ruska vlada pa je mislila, da prisegajo na preroka, in je tako tudi ravnala z njimi. Vsi uradni razglasi so govorili o Allahu in njegovih zapovedih. Da bi jih tembolj pridobila zase, jim je vlada zidala mošeje in jim pošiljala mulle (mohamedanske svečenike), ki naj jih temeljiteje podučujejo v veri. Slednjič so Kirgizi sami mislili, da so res mohamedani, kakor človek, ki vsi ravnajo z njim kot z norcem, nazadnje še sam misli, da je norec. Sicer so pa njih šege in navade, ki se jih strogo drže, bolj šamanistične kot mohamedanske. Da so se Rusi toliko prizadejali Kirgize sprebrniti h krščanstvu, bi bili ti najbrž ravnotaki kristjani, kot so sedaj moslimi. Da Kirgizi nimajo razvitega verskega čuta, je vzrok tudi to, da se kot nomadi vedno selijo; zato ne morejo imeti ne mošej, ne stalnega duhovstva. Vkljub temu pa so vendarle mnogo poštenjši in npravejši nego Sarti, ki se ponašajo z islamom.

Med Kirgizi kot moslimi se je razširilo mnogo ženstvo. Ker pa mora nevesto drago kupiti in vzdrževanje večje družine mnogo stane, ima reven Kirgiz samo eno ženo, bogatini pa jih imajo po več, kar je razumljivo. Ženskih poslov Srednjeazijci ne poznajo, pri »hiši« pa je mnogo dela, ki ga ena oseba ne zmore. Količ kaj premožen Kirgiz namreč ničesar ne dela; vsako delo se mu zdi sramotno; on samo jé, pije kumís in lenuhari, včasih gre na lov, na bližnji semenj, na obisk ali pa na veselico. Revnejši Kirgiz toliko da oskrbi konje in ženine ročne izdelke nese na prodaj. Vse drugo mora opraviti žena: donaša vodo, melje žito, kuha, molze brezštevne kobile, krave in ovce, pripravlja sir in kumís, stroji kože zaklanih živali, prede volno, izdeluje sukno, šiva obleko zase, za moža in za otroke, redi in vzgaja deco, podučuje deklice v ročnih delih in hišnih opravilih, ob preseljevanju postavlja in razdira šotore, naklada tovore na živali in jih razklada; medtem pa, ko mož prešerno jezdi na konju in se ne briga za nobeno stvar, mora žena hoditi peš in voditi kamele za vajeti. Tako življenje se v ničemer ne razlikuje od suženjstva. Tudi sicer je žena takorekoč sužnja. Ne sme obedovati z možem. Gospodar se masti z dobrim kosilom, žene pa sede z otroki v šotoru ob steni in čakajo, da jim sprog vrže napol oglodano kost, kar se smatra za posebno odlikovanje; ko se je

nasitil vladar, pristopijo žene in otroci, da si razdele, kar je očetu ostalo. Vsled trdapolnega dela so Kirgizinje večinoma prav majhne postave, so grde kot vrag in se naenkrat postarajo. Prava gospodinja pa ni morda ona žena, ki jo ima mož najrajši, marveč ona, s katero se je najprej poročil; vse druge so ji podložne in samo njene dekle.

Ženijo se Kirgizi že zgodaj; s 15. letom je mladenka godna za možitev. Snubijo ženinovi stariši, nevestini pa določijo odkupnino. Ženo si mora namreč Kirgiz kupiti, t. j. ženin mora nevestinim starišem plačati odškodnino, ne v denarju, ampak v kamelah, konjih, kravah ali ovcah. Odkupnina se ravna po ženinem premoženju in znaša 40, 60, 120 ovac ali pa 7, 17, 27, 37, 47 govedi. Ko se je izplačala vsa odkupnina, obhajajo slovesno ženitnino; po končanem obedu pelje mladenič nevesto na svoj dom; tako se je zakon sklenil brez posebnih civilnih ali verskih obredov. Bogatejši Kirgizi povabijo sicer tudi duhovnika na ženitnino, toda le bolj iz vljudnosti. Slovesna poroka se izvrši tako, da mulla moli blagoslovilne molitve, poročenca pa iz istega kozarca pijeta vodo, ker moslimi ne smejo piti vina. Morebiti so ta obred posneli po pravoslavnih, kjer ženin pa nevesta skupno izpijeta čašo vina. — Revni Kirgizi se ne ženijo, ker ne zmorejo dote, zato služijo pri bogatinih kot pastirji.

Drevili smo mimo kirgiških selišč; »aúl« jim pravijo sami. V kakem zatišju ali pa kar na planjavi stoji pet, deset do dvajset značilnih okroglih šotorov, daleč na okrog se pase živina. V krajih, koder smo se vozili, ni stalnih vasi; le poleti priženejo semkaj črede na pašo. Poleg šotorov so se pasli konji. V večji razdalji so v gosti trumi stale črne ovce in obirale suho travo; med njimi se je prikazala tudi kaka rjava koza. Govedi sem videl prav malo, pač pa mnogo kamel; ponekod so stopale v dolgi vrsti druga za drugo in nosile natovorjeno klajo. V daljavi je dirjal jezdec proti selišču. Ceste ni v stepi nikakršne, le steze se vidijo tuintam. Čemu bi gradili ceste, ko pa svet ni ugoden? Živina si sama dela pot, vóz pa nomadi niti nimajo ne. Pokrajina je slabo valovita, na redko obrastla s travo in nizkim zelenjem; drugod se kaže trdo kamenje in puščavski pesek. Nekje sem ugledal večjo kotlino, ki se mi je zdela, da jo je zapadel droben sneg. »Sólnaja stjep!« je pripomnil moj tolmač. Pred poletjem se je tod širilo slano jezero; voda je izhlapela, sol je pokrila suho dno. V sredi velikega belega prta sem uzrl rjav hribček: otočič slane jezera. — Tovariš je neprenehoma pil čaj, obenem pa meni razlagal okolico in Kirgize.

Nomadi se pečajo skoraj izključno z živino - re jo in se rede od čred, ki jim dajejo hrano in obleko, sploh vse, kar potrebujejo za življenje. Nekaj Kirgizov je tudi napol kmetov, ki njih polja leže poleg zimskih stanovališč. Ko spomladi žito posejejo, se preselijo s čredami na letne pašnike, polje pa prepuste hlapcem, ki nimajo ne družin ne čred. Sejejo največ prosa, manj pšenice in ječmena. V sibirskih gubernijah pa so Kirgizi tudi stalno naseljeni ter se pečajo s kmetijstvom. Če kdo tako obuboža, da zapusti stepo in se preseli v mesto, kjer si kruh služi kot dninar, smatrajo drugi tako življenje kot poniževalno in sramotno.

Veliki bogatini rede na stotine kamel, na tisoče konj in na desettisoče ovac.

Najvažnejša Kirgizova domača žival je k a m e l a, enoğrbasta in dvoğrbasta. »Verbljúd« ji pravijo Rusi, »zuzá« pa stepnjaki. Velika in močna žival je to, zlasti še enoğrba, ki nosi povprečno sedem ali osem stotov težko breme. Kirgiz jih uporablja samó kot tovorno živino; ker nima vóz, prenaša na njih, kadar se seli, svoj šotor in vse premoženje, medtem ko stopajo konji neobremenjeni poleg ovac in govedi. Velblod je okorna, obenem pa trmasta žival, ki nerada uboga. Kameli prebodejo nosni hripelj, da skozi vtaknejo vrv. Navadno stopa kamela za kamelo, vrv druge je pritrjena ob sedlu prve. Nekaj izmed njih nosi velike zvonce, da se karavana sliši od daleč. Kamele poleti izgube skoraj vso dlako; gole rjavke so v taki opravi zelo grde. Omağa kamela na poti, jo druge vlečejo za seboj, dokler se ne pretrga vrv ali pa hripelj. Usmiljenja do živali Kirgiz ne pozna. Priljubljena kirgiška »igra« je ta-le: Živo ovco pritrdijo na sedlo, da molí noge od sebe; konja zapode v dir med dvema vrstama udeležnikov; igralci stezajo roke; zmağa tisti, ki zgrabi ovčjo nogo in jo izdere. — Kamel je bilo svojčas v Turkestanu mnogo več; v neprestanih bojih je poginilo na tisoče živali. Ko se je general Perovski bojeval s Hivanci, je v eni zimi padlo 11.000 kamel. Odrastli velblod stane krog 300 K. Enoğrbaste kamele so dražje nego dvoğrbaste, ker so večje in močnejše.

K ô n j redé Kirgizi mnogo več kot kamel. Uporabljajo jih za ježo. Toda to ni glavni namen, da redi Kirgiz stokrat, celó tisočkrat več konj, kakor pa jih potrebuje za jezdarjenje. Važni so mu vsled kobiljega mleka, iz katerega nareja kirgiško narodno pijačo: kumís. Pa tudi meso mladih žrebet je Kirgizu slaščica, brez katere ni večje gostije, kakor si mi ne moremo misliti boljšega kmeta, ki si ne bi ob slovesnih prilikah privoščil svinjske gnjati.

Kirgiški konji so nizke postave, čokati, krepki, imajo gosto dlako in dolgo grivo. Glave in vratu ne nosijo pokonci, marveč vodoravno, najbrž vsled tega, ker silijo z glavo v tla, kadar se pasejo, drugačne hrane pa ne poznajo; ječmena in ovsa ne okusijo nikoli. Kirgiška pasma je vztrajna in skromna. Celo življenje tak konj ne stoji pod streho; vedno biva na prostem ali pa v stajah brez strehe; poleti prenaša neznosno vročino, pozimi pa prezeba pri 40° C. sibirskega mraza. V gorkih časih se sicer pase po stepah, ko pa sneg pokrije deželo, si mora pičlo hrano izkopati izpod snežne odeje; ko razgrajajo zimski viharji, mora več dni prestatí brez hrane. Za ježo so izvrstni; 120 km na dan pretečejo brez truda. Kirgiški konji so zelo poceni; dobé se za 100 do 200 K.

Največje nomadovo bogastvo so o v c e, črne, bele in pisane; bogatini jih rede na tisoče. V Kirgiški stepi živi samo ena pasma: debelorepke, ali bolje: debelozadnjičarke; repa namreč skoraj nič nimajo, zelo razvit pa je konec života; zdi se, kakor da bi žival nad zadnjimi nogami imela dve mastni blazini. Tovariš me je opozoril na ovco, ki nama je kazala zadnjo plat: »Kak grúša!« (Kakor hruška!) Res je bila od te strani živalca podobna debeli hruški s kratkim pecljem. Lokomotiva je zapiskala, ovca je stekla. Smešen prizor! Težišče je namreč pomaknjeno v konec života, kar ovco ovira pri hoji; ko teče, se premetava in postavlja pokonci, da ne pride naprej. Ob zimskem času vsled lakote blazini splahneta kot pri kameli grba. Kirgiška ovca je velika in močna, nos je ukrivljen, ušesa mahedrava. Odrastla žival tehta 70 do 90 kg, blazini sami pa 20 kg ali še več. Runo ni mehko; iz njega izdelujejo preproste kožuhe. Ovco cenijo na 10 K.

K ô z rede Kirgizi malo; pomešajo jih med brav, da kozličí vodijo ovce, ko se nomadi selijo. Ponekod kozam izčešejo najfinejšo dlako, »kozji puh«, da iz nje izdelujejo silno tanke »orenburške robce«.

G o v e d i je v Kirgiški stepi malo. Krave rede samo vsled mleka. Govejega mesa Kirgizi ne marajo, je preveč žilavo. Paša in vedno preseljevanje govedi ne prija; zato je pasma tudi dokaj zanikrna. Molzejo krave samo poleti, pa še tedaj nimajo dosti mleka. Vole rabijo za ježo in prenašanje tovorov.

Med domače živali spadajo tudi p s i ovčarske pasme, ki čuvajo črede in varujejo žene in otroke, kadar moža ni doma. So izvrstni čuvaji. Gorje mu, kogar tak pes popade! Zunanosti so izredno zanikrne, čemur se ni čuditi, kajti nihče

Priloga D. in Sv. št. 9.

Giovanni Domenico Tiepolo : Beg v Egipet.

ne skrbi zanje, nikdar ne prenočujejo pod streho, nikdar ne stopijo v šotor. Pse smatrajo Srednjeazijci za nečedne živali, zato pes ne sme v človeško stanovanje.

Drugih domačih živali vsled vednega preseljevanja po stepi Kirgizi ne redé, ne mačk, ne kokoši, rac, gosi itd. Samo krotkih sokolov in orlov, ki jih porablajo za lov, imajo mnogo.

Hlevov stepnjaki ne grade, živina biva leto in dan na prostem. Včasih poiščejo kako zatišje med griči ali sipinami, da obvarujejo živali pred hudimi vetrovi. Pozimi živina jako prezeba. Ob snežnih viharjih se konji zbero v zaokroženo gručo; vsi obrnejo glavo na sredo; tesno stisnjeni čakajo po več dni nepremično, da vihar preide.

Pozimi živina tudi hudo strada, ker ni dosti rastlinstva; poganja samo nekaj stepnega ločja, ki ga morajo pa dostikrat šele izbrskati izpod snega. Kirgizi napravijo takole: Seženó na pašnike konje, da s kopiti razgrebejo sneg; konji pogrizejo zgornje končiče rastlin. Za njimi nastopijo kamele, ki odgriznejo, kolikor dosežejo. Nazadnje pridejo ovce in koze, ki vse poglodajo do korenin. Zakaj Kirgizi živini ne preskrbe klaje za zimo? Vzrok je prav enostaven: Ne morejo. V Kirgiški stepi je trava tako redka, da je ne morejo kositi ali sploh zbirati; razen tega pa živina poleti vso travo pojé. Tudi bi ne bilo mogoče za tolike črede nabaviti zadosti sena, ker ni delavcev. Pozimi živad zelo shujša, spomladi si pa naglo opomore. Da preskrbe živalim tem preje svežega živeža, Kirgizi spomladi stepo zažgo. Stara trava je pod snegom spreperela; pepel sežganih rastlin je dober gnoj stepnih pašnikov. V par dneh ozeleni sveža trava tam, kjer so požigali; kamor pa ni segel ogenj, ni še nikakega zelenja.

Kirgizi so nomadi, ki se celo leto selijo s pašnika do pašnika. Selitev se prične v zgodnji pomladi in traja vse poletje do pozne jeseni; šele pozimi bivajo dalj časa v stalnih domovih. Preseljevanje — Rusi mu pravijo »perekočovka« (prekočevanje) — pa Kirgizom ni ne zabava ne brezakono pohajkovanje, marveč naravna potreba; podnebne razmere so vzrok, da Kirgizu na istem mestu ne zraste čez leto toliko klaje, da bi preredil svoje črede; nerodovitna stepa ga sili, da prehaja s kraja v kraj. Selijo se cele »vasi«, po 10 ali 15 šotorov skupaj. Vsak rod in vsak »aúl« ima strogo določene meje, ki jih ne sme prekoračiti; vso stepo in vse pašnike so si nomadi enakomerno razdelili.

Na zimo romajo Kirgizi v južne kraje ali pa se skrijejo v kakem zatišju, kjer ni preveč snega, da živina preveč ne prezeba in da se črede lažje

prežive. Komaj sneg skopni, že stepa ozeleni. Zelenje se kmalu posuši; tedaj pa napoči trenutek, da se nomadi prično seliti. Prvi dan selitve je velik praznik. Vsi se oblečejo v najlepša oblačila, kakor da gredo na ženitnino; tudi živali okrase in kamele ogrnejo z najlepšimi pregrinjali. Črede razdele. Naprej pošljejo ovce pod nadzorstvom starejših sinov; za njimi stopajo konji v spremstvu pastirjev; za temi gre govedo, kolikor ga je sploh »prihiši«; spreved končajo kamele, na katere so naložili vse premoženje; pri teh se nahaja tudi gospodar z ženami ter malimi otroki.

Kjer obstanejo, postavijo šotore, žene seveda same, ker mož ne gane niti z mezincem. Šotor — Rusi mu pravijo »júrta« — je najbolj praktična stvar, kolikor jih je iznašel človeški um. Prostoren je tako, da biva v njem 10 do 15 oseb z vsem pohištvom vred. Pozimi je gorak, ker se lahko popolnoma zapre in zadela, poleti pa hladen, ker skrbe za preprih. Postavi ali razdere se v 15 minutah, lahek je pa tako, da ga natovorijo na eno samo kamelo; je skrajno trpežen, da ga niti najhujši vihar ne prevrne. Ogrodje šotora tvorijo prožne lesene palice, — 300 do 400 jih je, — ki so med seboj zvezane z vrvicami; ogrodje se postavi navpično na zemljo in raztegne v krogu, bolj ali manj na široko, da se napravi večji ali manjši šotor; na te stene postavijo kupoli podobno, iz ravnatakih palic sestavljeno ogrodje, ki se na vrhu končuje v obroč. Mrežasto ogrodje pregrnejo z debelim suknom, ki je šotorovi obliki primerno sešito; čimbolj je mrzlo, tem več sukna spravijo na šotor. Spredej je štirivoglata odprtina: vrata; zastro jih z debelim pregrinjalom, ki se z vrvico dviga kot zastor pri oknu. Vrh šotora je luknja, ki nadomešča dimnik in se lahko zagrne s suknom. Ves šotor ima obliko valja z nizko kupolo. Take šotore rabijo vsi nomadi v Turkestanu.

Jurta je pripravna ob vsakem letnem času; zato Kirgizi nočejo stanovati v ilovnatih ali kamnitih hišah, ki so poleti silno vroče, pozimi pa mrzle. Izpočetka je ruska vlada mislila, da se nomadi selijo vsled razvade, ne pa vsled nujne gospodarske potrebe. Hotela jih je stalno naseliti. Da bi se jim prikupila, je zgradila njih poglavarjem palače na državne stroške. Le-ti so se pa z jurtami preselili — na dvorišče, elegantna stanovanja pa so porabili za shrambe ali pa tudi kot hleve za mlada žrebeta, kamele in ovce.

Tla v jurti pokrijejo s suknom in pregrinjali, le v sredi puste majhen prostor, kamor postavijo železen trinožnik, nanj pa kotel iz litega železa. Kirgiz nima mnogo oprave, saj nima ne mize, ne

stolov, ne postelje; ležišče si napravi na tleh ob steni. Kam bi vse spravil, kadar se seli? Najvažnejši je kotel, ki v njem kuha vsa jedila in vse pijače. Nekaj kovinske posode in lesenih čaš je vsa njegova kuhinjska oprava. Steklenih, lončenih in porcelanastih posod ne rabi; ob selitvi bi se mu vse zdrobilo. Žlic in vilic tudi ne pozna; česar z rokami ne more nesti v usta, sreblje iz čaš. Ni čudno, da jurte neznansko hitro postavijo. Ko se je karavana ustavila, je v pol ure »aúl« tako urejen, kakor da bi stal že pol leta. Vse je na svojem mestu, v kotlu se že kuha in črede se pasejo.

Glede hrane bi marsikdo mislil, da se Kirgizi preživljajo z mesom, ker imajo toliko čred. Temu pa ni tako. Le ob posebnih priložnostih jedo meso, n. pr. ob ženitninah in pogrebih ali na gostijah. Takrat pa tudi použijejo neverjetne množine. Na večji ženitnini zakoljejo po 30 konj in 150 ovac. Najvišje cenijo meso mladih žrebet; zdi se jim najboljša slaščica. Saj je pač meso mlade živali, ki je zrastle v prosti naravi in uživala sočno travo, vse drugačno kot pa meso stare, izdelane kobilice, ki z njim evropski konjski mesarji pitajo odjemalce. Največkrat uživajo bravino, govedino pa le izjemoma.

Ker primanjkuje lesa, kurijo s kameljimi in kravjimi odpadki. Kamela pojé mnogo lesu podobnih snovi, zato so njeni odpadki dokaj dobro kurivo. Kravjeke skrbno pobirajo, jih zmešajo s prahom in zgnetejo v tanke okrogle plošče, ki jih na solncu posuše. Tako prirejeni kravjek se ruski nazivlje »kizják«. Pred jurtami se vidijo skladanice kizjaka kakor pri nas skladanice lesa. Tako kurivo ima seveda poseben duh, ki pa ni tako zopern, kot si domišljamo. Nad takim ognjem Kirgizi kuhajo jedila in suše meso.

Glavni stepnjakov živež je mleko raznovrstnih domačih živali. Najbolj pa mu prija kobilje mleko, iz katerega pridobiva kumís, znano kislo zdravilno pijačo. Čaja ne pije mnogo, pač pa neko opojno pijačo »buzá«, ki jo vari iz kumísa ali pa iz prosa; je prav poceni ter hitro omami. Navadili so se je tudi že ruski vojaki v Turkestanu. Pravijo, da se

za 50 vinarjev Kirgiz dvakrat upijani do nezvesti: prvokrat za denar, ko pije buzo in pade pod mizo; drugič zastonj, ko se zbudi in spi je kozarec vode, na kar buza zopet zavre in pivca spravi v nirvano. — Nomadi jedo tudi razne vrste sira, mlečno in praženo kašo. Kruha ne pečejo, zelenjav ne uživajo.

Oblačijo se Kirgizi kot drugi Srednjeazijci. Nosijo dolgo srajco in široke hlače, ki pa niso tako ohlapne, da bi ovirale hojo. Večinoma obuvajo visoke škornje, katerih golenice so včasih barvane. Dolga suknja jim sega do peta, je navadno iz bombaževine, bogatini pa si jo napravijo iz svile ali iz žameta. Pozimi nosijo kožuhe, bogatini prav dragocene. Glavo pokrivajo s čepico; vrhu nje poveznejo poleti stožčasto pokrivalo iz sive klobučevine, ki ima spredaj in zadaj zarezo, da poleti krajevce privihnejo, ob hudem mrazu pa spuste čez ušesa, če ne nosijo kučme. Kadar sem videl tak klobuk, sem se spomnil na našo mladino, ki se v papirnatih čakah ravnotake oblike igra vojake. Ženske se oblačijo kot moški, le da nosijo mesto klobuka velik robec, ki jim sega do kolen.

Vsak jezdec nosi zastarelo puško. Bogat Kirgiz si ob pasu priveže tudi bič, znano rusko »nagajko«; bič je tako debel in težak, da njegov lastnik z enim udarcem na tla pobije človeka in žival.

Na zunanost Kirgizi nič ne drže. Lase sicer strižejo, brado pa zanemarjajo, je ne brijejo in ne snažijo. Ne umivajo se nikoli. Dež in sneg jim od časa do časa izpirata glavo in roke. Olikanejši Kirgizi si po jedi obrišejo roke, ker jedo brez žlic in brez vilic; obrišejo si jih pa kar ob čevlje. Ne smemo si pa misliti, da vsled nesnage bolehajo; nasprotno, Kirgizi so splošno tako zdravi, da je prišlo v pregovor: »Zdrav kot Kirgiz.« Ne umivati se — pravijo — je tudi dober pripomoček zoper mraz in ozeblino. Saj tudi Eskimi, Jakuti in Samojedi mraz lažje prenašajo kot drugi ljudje, ker se ne umivajo.

Vlak je drevil po Kirgiški stepi, mi pa smo se vkljub hudi vročini naslajali ob prizorih, ki so se vršili krog aúlov. Žarko solnce se je nagibalo v zaton, ko se je na jugu prikazala modra površina velikega Aralskega jezera. (Dalje.)

Iz pozabljenih pisem.

Rdeči listi.

I.

Kam to nebo visoko z oblaki gre?
V daljo, ki je ne merijo ne oči, ne čas,
a preletelo jo je moje srce . . .

Razdelilo se je, razbilo na tisoč kapljic,
ki te iščejo . . . begaje skoz trepet in mraz.

Koliko jaz trpim, ko hrepenim . . . hrepenim!

II.

In moja bolečina je kot morje, kot tema, kot večnost bila . . .
In smrt je vela z vej dreves in nebá . . . Moj glas
te je klical . . . O, da si prišel, pozabila
bi vse in s poljubi zavila te v vale razpletenih las . . .

Na vodi se mesec igra kot otrok, kot otrok se smehlja.

III.

Zvečer na obzorju nekdo stoji
in se smeje, od rdečih rok mu sapa veje.

V mraku skozi duri njegov obris
posije v postavi čudni . . . in že ni je.

In v noči slišim korake nad seboj
in dih na uho . . . in utrip srca in glas celo . . .

France Bevk.

Disonance.

Dr. Ivo Šorli.

22. januarja 1904.

Kadar me prime tako, kakor me je prijelo
zadnjič, sem toliko pametna, da takoj prekinem in
da potem nekaj dni ne vzamem več peresa v roko.
Zakaj kakor mi sicer pisanje dnevnika služi v glav-
nem za zabavo, se držim vendar vedno besed pro-
fesorja v liceju, kateri nam je to pisanje nasve-
toval: »Pišite tako, kakor da svojo dušo fotogra-
firate!« A kdo bi se pustil fotografirati uprav,
kadar ima od bolečin, od žalosti, od srda spačen
obraz!?

No, zdi se mi, ljubi dnevnik — ki si bil nekoč
še bedast in prazen, kakor je pač papir, ko pride
ravno iz tvornice, ki pa si tekom tolikih let le
moral nekaj pridobiti od mene, ko sem ti pove-
dala že toliko pametnih in lepih stvari, da si zdaj
že takorekoč razumno bitje — zdi se mi, da ti
vidim v očeh skrito vprašanje, katero ti je ostalo
notri od zadnjih mojih besed . . . I, da, ti bi me
hotel vprašati, ali bi jaz ne izbrala rajša skrom-
nega Zimo nego blestečega Zamarja?

Skoro da bi bil padel nate odsev žive rdečice mojih lic ob tem tvojem nediskretnem vprašanju... In saj sam veš, kaj pomeni pri dekletu tak odgovor...

Ali motil bi se vseeno, če bi si moj odgovor razlagal tako, kakor si ga menda hočeš razlagati. Računati moraš namreč s tem, da jaz nisem samo čuvstveno, nego tudi pametno dekle...

Ne bom ti lagala in ti brez pridržka priznam, da bi mi šel Zima mnogo bolj k srcu nego oni... Toda ženitev ni za eno, dve, tri leta — ženitev je za dvajset, trideset, morda še več let, a za pravilo jih je treba vzeti vsaj deset.

In zdaj ju postaviva tja pred sebe, oba, drugega poleg drugega. Kak bo čez deset let eden, kak drugi? Advokat jih bo imel okrog petdeset, a jih bo kazal štirideset; obraz mu bo še bolj krepak, nos še bolj drzen, oko še bolj vladajoče, postava morda manj prožna, a zato še bolj junaška — profesor jih bo imel štirideset, a jih bo kazal petdeset; njegovo oko ne bo več zasanjano, nego učeno; postava ne več tenka, nego suhotna in slabotna; brada ne več »Kristusova« nego redka in vsa pretkana s srebrnimi nitkami. Toda za to ne gre — še vedno me bo bolj »fascinirala« (da rabim zopet Zamarju tako priljubljeni izraz) ona bolestna, mrkotrpna poteza okrog Zimovih ust, nego ta gladki Zamarjev nasmeh... Ne, za to res ne gre; nego za to, da bo Zamar po desetih letih in ves čas medtem in do poznih let potem isti veliki gospod, kakor je danes; da bo z vedno isto vedro suverenostjo hodil po najinih sijajnih sobanah v Zabierovi vili (tam bo najino stanovanje, to sem se že odločila); da bo vedno z isto eleganco vodil najina konjička (tudi on je bolj za vprego nego avtomobil); da bo vedno z isto prikupno uglajenostjo sprejemal najine goste; in da bo končno z mano vedno isti pozorni in ljubeznivi kavalir, ki bi ne vzrohnal niti, da me zasači na prepovedanih poteh, nego bi kvečemu spremenil svojo prisrčnost v hladno korektnost — na oni strani pa skromni profesor, ki bi ga spravila kvečemu do tega, da bi si najela stanovanje s štirimi sobami in kuharico, ker bi ne hotel nikdar »živeti od mojega denarja«; ki bi nosil zvečer naloge svojih šolarjev domov in jih popravljaj; ki bi na plesih moril najboljše plesalce v kakem kotu z učenimi pogovori; ki bi bil ljubosumen name; ki bi me karal radi vsake po njegovih pohlevnih nazorih predrage kaprice...

In tako dalje, in tako dalje... Tudi ako z advokatom ne bom srečna — profesor bi bil nesrečen z mano. In tega nočem — naj trpim rajša

jaz, nego bi trpel kdo drugi radi mene! To ni morda plemenitost, nego ponos, pa makar samo trma!

O, vem, vem... divni bi bili prvi časi ob tej nežni, vseh vibracij zmožni duši, ob sijajnem kavalirju Zamarju bo vedno nekoliko mraz... Mogoče bi me ena sama topla beseda enega odškodovala za vse drugo, ko je od tega ne bo nikdar, ali bolje: ko mi od tega ne bo mogla nikdar prodreti do globin srca... Toda oboje ne more biti in treba se je prej odreči vedno onemu, kar vabi srce, nego kar vabi razum.

Da bi bilo mogoče stopiti oba: Zamarja in Zimo, v eno osebo, kak diven človek bi bil to! Ne, tako pravi samo nespametno srce — pametni razum pravi, da bi to pomenilo uničiti dvoje na sebi dovolj popolnih bitij in zvariti namesto njiju nestvor!

Zato se je treba odločiti za Petra ali Pavla... Sicer pa je vse razpravljanje o Pavlu-Zimi le teoretičnega pomena: dečko je pač brezdvomno tudi zaljubljen vame; ali nikdar bi se ne upal »dvigniti oči« do mene... Tako je tudi prav, profesor Zima: doktorju Zamarju predsedništvo vseh mogočih društev, vse mogoče časti, mandati in vrhu vsega zdaj tudi še Magda pl. Toma — ti pridno poučuj in popravljal naloge, pa dobiš še naslov šolskega svetnika, ko pojdeš v zaslužen pokoj!

Da bi te jaz ali kdo drugi »dvigal« na bolj vidna mesta? Čemu? Ti si zadovoljen tako — za vidna mesta ne manjka drugih mož, ki si jih znajo tudi priboriti!

3. februarja 1906.

Začela sem se učiti tega kurioznega jezika. In moj učitelj je mladi Vidic.

Tudi ta je zaljubljen vame, a porabila bom to samo, da me bo s tem večjo vnemo poučeval. In nazadnje je le bolje jemati trpko zdravilo iz apetitne posode...

Vidic tudi iskreno, dà, ginljivo ljubi svoj jezik in že radi njegovih toplih oči se ga bom rajša učila...

Posebno me je zanimalo, kar mi je povedal o profesorju Zimi: da je mož sloveč pisatelj svojega naroda.

Glej, glej, torej vendarle tudi na svoje vrste »vidnem mestu«!... Potem seveda razumem, da niti ne išče, rekla bi, zunanjih »vidnih mest«, nego se omeji na »notranje«. Ko mi je Vidic to povedal, sem se celo začudila, da se ukvarja Zima s poučevanjem; no, razložil mi je, da v tako majhnem narodu pisatelj s honorarji ne zasluži toliko, da bi mogel le za silo udobno živeti; a Zima se je baje

nekoč tudi izrazil, da je celo zadovoljen, ko ima nekaj ur na dan popolnoma treznega, vsakdanjega posla, da mu je pisateljevanje potem res le razvedrilo ter nima ob tem nikdar občutka, kakor da mu je umetnost takorekoč purgarska obrt. Vse to seveda razumem.

Zanimalo me je slišati tudi Zamarjevo mnenje o Zimi kot pisatelju... Prvič, ker sem že spoznala, da ima Zamar jako dobro literarno sodbo (še le njegove besede so mi s čudovito jasnostjo pokazale glede Tolstojevih del njih ogromno arhitektoniko, kakor se je na primer sloveči Jörn Uhl s tega stališča pod njegovimi krepkimi udarci nenkrat sesul pred menoj v svoje posamezne sestavine); drugič pa zato, ker sta si konkurenta... Zamar je namreč že zapazil, da se za onega posebno zanimam... Toda priznati moram, da se je vedel vseskozi korektno. Govoril je o Zimovih delih s toplim priznanjem in iskreno spoštljivostjo. Samo nekoliko preveč »svetobolja« da je v njegovih spisih... Temu pa je Vidic odločno ugovarjal, ko sem mu povedala; in med vrstami je Zamarju očital celo nehonetnost, ko bi mene lahko spravil v zmoto, da bi mislila: Zimovi spisi so okuženi od onega nezdravega čuvstva, katero kurzira pod tem že povsem diskreditiranim pojmom. In z ljubeznivo srditostjo je pristavil: »Ako pa gospod doktor Zamar označuje vsako toplo sočutje s trpečimi in vsako usmiljenje z razdejanimi s ceno frazo o 'svetobolju', potem seveda...«

Dasi bi si morala skoro očitati, da me vselej kar samo vrže na stran njegovih protivnikov, se mi res vsiljuje misel, da Zamar niti zdravega in lahko rečem: realističnega sočutja do nesrečnikov ne razume... Vsi človeški obrazi se dajo razdeliti na nekaj glavnih tipov; a to velja tudi za duševno delitev. In meni je skoro glavno, da se odločim, pod kateri duševni tip spravim Zamarja — vse druge njegove morebitne postranske poteze so potem res postranskega pomena. In ta tip (mislim, da mu že zdaj lahko rečem Zamarjev) ne pozna čuvstev, ki bi segala preko lastnih materialnih ali srčnih koristi. Zato se mu mora zdeti tudi vsako drugačno čuvstvo nezdravo, dà, smešno, vsekakor manj vredno.

Ah, in ti ljudje, ti Zamarji, tvorijo — življenje... In življenje je njihovo in ne naše (zakaj tudi jaz spadam na to stran)... In tem ljudem daje življenje vedno prav — zato tudi imajo vedno oni prav in ne mi... Kaj pa tudi iščemo v tem življenju in se celo zgražamo nad njim?... Ako nam ni prav tu in ako se ne znamo prilagoditi zakonom tega življenja, si ga gremo lahko ustvarjat

drugam, na samotni otok v Tihem oceanu ali celo na planete... Umetniki se jezijo, da na primer kramar nima zmisla za njih slike in da si niti njih razstav ne pride ogledat, kjer mu nudijo priliko, da bi si ta zmisel pridobil; in zahtevajo, da si ga prav mora pridobiti! S kako pravico? Ali zahteva morda kramar od slikarjev, da se zanimajo za blagovne cene, za konjunkturo? Ali niso ljudje življenja celo mnogo strpljivejši nego ti ljudje »izven življenja«? Imajo jih za nekoliko pretirane, mogoče celo za prismojene, vsekakor neresne; a s tem se tudi zadovoljijo in jih ne hodijo na nikak način nadlegovat, kakor oni njih, ki bi po vsej sili hoteli, da jim dajejo ti svoj denar za njih slike, njih pesmi in romane in hodijo poslušat njih opere in drame...

Pa da bi prišli vsaj na lep način, s klobukom v roki — ne, prikoraka v sobo, ne da bi potrkal, pokaže papir in platno, kamor je napisal in naslikal, in prezentira, kakor da je prinesel zapadlo menico... To je vendar najmanj naivno! No, državljani kraljestva življenja pozna svoja prava in jih vrže ven, te agente za španske gradove...

Da, če bi ti ljudje le malo razumeli, kaj je življenje, bi si vzeli prelepo geslo: »Trkajte in se vam bo odprlo... nadlegujte in boste dosegli... Zakaj otroci življenja ljubijo komodnost in mir in si ta mir tudi radi kupijo, ako ne gre drugače.« Pa ne: v svoji naivnosti hočejo, da mora biti uprav po njihovem! In nočejo razumeti, da imajo oni drugi tudi svojo pravico! Vsaj ono pravico, ki jo ima nov stroj v tvornici: fabrikant si ga je bil naročil, ga je postavil na njegovo mesto, ga je pognal in odpustil med drugimi delavci tudi Janeza Porinčiča. Janez Porinčič se prikrade drugi dan tja, strmi dolgo s temnimi pogledi v odjednika, dokler ga ne zgrabi jeza, da se zažene z vso silo v kolesje. To mu seveda odtrga roko, in Janez Porinčič vpraša: »S kako pravico?«...

Včasih imajo podaniki življenja celo pravo pravico... Pesnik je težkega srca prodal svoje pesmi in založnik mu je obljubil mnogo denarja. Pesnik pa ne more čakati in stopi k trem svojim prijateljem, ki jih ima za premožne, da bi mu dali sto kron predujma. No, glej: niti eden jih nima, da, niti pet kron ne. Bolj žalosten, da je na svetu toliko siromaštva celo tam, kjer bi ga človek najmanj slutil, nego radi lastnega praznega želodca, se pesnik vrne domov. Drugo jutro ga zbudi poštni sel s honorarjem. In kaj napravi naš pesnik? Gre in ponudi vsakemu treh prijateljev svoj denar, da bi jih rešil tolike mizerije. Pesnik je včeraj torej res verjel, da glasoviti odvetnik, sloveči zdravnik,

veliki trgovec niso imeli vsak po pet kron? Potem ta pesnik ni bil samo pesnik, nego resničen norec, in življenje mu to po pravici pové.

Poslušala sem nekoč slavnega igralca v slavni tragediji. Na mestu, kjer prikipi tragika do vrhunca in prestanejo biti vsa srca, zašumi naenkrat z galerije smeh. Iz lož, iz parketa, balkona ogorčeno protestno sikanje. Pa je imelo življenje, ki se pne tja gor do gledališkega strešja, vendar prav: slavni igralec je napravil svojo gesto v onem slovesnem trenutku za spoznanjce preveč široko, je za spoznanjce preveč milo zastokal — in življenje je potem visoke galerije to spoznanjce brezobzirno »pribilo« ...

Nekoč izreče nekdo dovtip; ali enega onih finih, ko se humor komaj za hip, a tem bolj žarko zablistne izza besed; celo društvo se zasmije in veseli te, da so ga vsi videli; zdaj se oglasi nekdo drugi in dene novo besedo zraven; toda moj Bog — to nima s prejšnjim vendar ničesar opraviti in je celo vse drugo nego kako nadaljevanje; in vendar se zopet vse zasmije; in zdaj ti je jasno, da čeda prej sploh ni ničesar razumela. Pa imajo vseeno prav: družba je dobre volje in se hoče smejati; in se smeje kar tako, z vzrokom ali brez njega ... Oni imajo prav in ne ti, ki se zgražaš!

Vsekakor: s pravico ali brez pravice imajo oni vedno prav!

Torej bo imel tudi dr. Zamar, tudi moj bodoči soprog vedno prav ... Ker je človek življenja ... Ah, Janez Porinčič, jaz sem sicer preveč pametna, da bi posegala v ostra in trda kolesa življenjskega stroja, toda to vem: včasih mi bo le težko, ko bom stala takole ob strani in strmela v njih sirovo logiko ...

15. februarja 1906.

Vidicu sem že prvi dan povedala, naj nikar ne misli, da se bom mučila s sklanjanjem in spreganjem, in ko sem videla, da nima pravega pojma o modernih metodah, ga takorekoč sama učim, kako naj me uči.

Pravzaprav me je bilo malo sram začeti ... Zamar ali tudi kdo drugi bi vendarle mogel priti na misel, da sem se lotila, ker mislim postati (seveda potom njega) Slovenka ... Ali ta pomislek sem takoj odrinila v stran. Nisem več vajena, da bi se komu na ljubo brez posebno tehtnih vzrokov odrekla nečemu, po čemer se mi je zahotelo; za sebe pa imam zavest, da bi se zdaj tu doli učila tega jezika tudi brez kakega Zamarja. Ko znam že toliko drugih jezikov, me je vedno mikalo, da

bi se lotila tudi kakega slovanskega, le prave prilike nisem imela. Seveda bi se na Dunaju pač ne bila začela pečati ravno s slovenščino; ali ko me ta jezik zdaj »osebno« zanima, naj bo slovenščina — preko nje mi bo bliže do ruščine ali poljščine, ako se mi bo pozneje zljubilo.

Vidic strmi nad mojimi uspehi. Pravim mu, da imam za jezike sploh poseben dar — ne pravim mu pa, kako se mi mudi po tej stezici v Zimovo dušo ... Zakaj začela sva z neko njegovo novelo, ki Vidicu posebno ugaja.

In meni tudi ... Ne vem zakaj — a pač vsled onih predsodkov pripadnikov velikih narodov — bi nikdar ne bila verjela, da je mogoče v jeziku tako malega naroda tako čudovito izraziti vsako in tudi najsubtilnejše čuvstvo najkompliciranejše ljudske duše. Znam že cele odstavke napamet in jih tudi popolnoma razumem — tem bolje, če trdi Vidic, da jih tudi izgovarjam neverjetno dobro ... (Moj Bog, usta, ki se znajo pretvarjati v jezikih, kakor angleščina, francoščina in turščina, da italijanščine in celo nemščine, ki se mi zdi naravnost mati naravnih človeških glasov, niti ne omenim — taka usta se bodo pač znala zviti še v nekatere nove oblike!)

In meni tudi ... Ne vem zakaj — a pač vsled na glas ponavljala te Zimove prelepe stavke, ga videla, kako jih je iskal po možganih, pretakal skozi srce in potem zapisal, se je naenkrat prikazala zraven njega — kakor se vidi to po kinematografih — Zamarjeva podoba ... (Sploh se mi zdi, da Zamar ne pusti onega ni za hip samega poleg mene ...) In Zamar se je ozrl mogočno na desno in na levo in je začel govoriti ... Doli pod njim, pod tribuno, na kateri je stal, okrog in okrog, daleč, daleč tja glava pri glavi pa nepregledna množica poslušalcev ... vse oči obrnjene vanj, vesele, zadovoljne, občudujoče, odobrujoče, vse glave nekoliko naprej sklonjene, da jim ne uide noben zvok njegovega čudovito sonornega glasu ...

Tu Peter — tam Pavel ... Izbiraj! ...

Ah, neumnost! — ko sem pa že izbrala ...

Ne, moja sodba, moja odločitev se ni čisto nič izpremenila, odkar sem zvedela, da je Zima še več nego »navaden človek«. Kvečemu sem bila malo ponosna, da sem to čutila, preden sem vedela. To se pravi: nisem čutila, da je umetnik, nego samo, da bi to lahko bil ... In taki ljudje so onim itak enako vredni — koliko sem jih poznala, ki so imeli več umetniške, rekla bi, latentne energije v sebi, nego pet pisateljev, skladateljev in slikarjev skupaj, in jim je manjkalo samo kinetične, tem, čeprav malim Michelangelom brez rok in

nog! ... Tem bolje zanj, če ima Zimov parni kotel tudi svoj ventil — da ostanem pri primerah iz fizike ...

Ne, moja odločitev se radi tega ni izpremenila! Naj nekaj svojih črnogledih domnevanj glede njega tudi umaknem: naj ne bo nosil dijaških nalog domov, naj ne bo ljudi moril z učenimi razpravami, naj ne bo ljubosumen, nego na psihološkem vrhuncu vere plavajoč, da taka žena takega moža ne more varati — kljub vsemu bo ostal le človek — malega življenja ...

Saj čutim sama, da si nekako ugovarjam ... Na eni strani se zavedam, da stojim kakor on izven velikega življenja, sama ga ne maram tega velikega življenja — na drugi strani silim vanj, se odmikam od onega uprav, ker vem, da bi ne mogel, ne znal noter, tudi če bi hotel ...

Ali je to ena tistih »nelogičnosti«, katerim je po krutem zakonu podvržen baje ves moj spol, ali je nasprotje le navidezno? ... Vse me sili, da bi našla razlago na ta zadnji način ... Če bi gori namesto izraza »veliko življenje« postavila besedo »splošno življenje«, bi prišla morda vendar bolj do jedra ... Zakaj to čutim jasno: tudi v velikem življenju je le mogoče posebno življenje, in malo življenje se še nikakor ne krije s pojmom posebnega, izjemnega življenja ... Videla sem že preveč grandseigneurstva s takim čisto izrednim življenjem, da bi verjela: tako višje življenje mora hoditi peš in bivati v stanovanju kvečemu štirih za silo opremljenih sob.

In tega bi dobri gospod profesor najbrže ne razumel ... In iz tega bi se razvila nesoglasja, ki bi ravno to na najsubtilnejšo harmonijo ubrano življenje polagoma razglasila ...

Ne, o vsem tem ni več govora. Odlok je spisani in podpisan.

Nego neka druga misel, ki se mi je že tolikokrat vsiljevala, ko sem videla na odru virtuoza, občudovanega od tisočev hrepenečih ženskih oči, obsutega od vencev in darov, sitega in bogatega, a sem vedela, da je komponist teh čudovitih zvokov umiral za gladom, nepoznan in morda celo zaničevan; ko sem čula grmeče ploskanje igralcu, a vedela, da je stvarnik teh silnih besed legel v grob in da ni pustil niti toliko, da bi bile njegove kosti na svojem — ta misel se mi, čeprav v nekoliko drugačni obliki, poraja sedaj, ko primerjam usodo teh dveh mož. Ne da bi hotela le načeti vprašanje, kdo je večje važnosti za narodovo kulturo, tak politični voditelj ali tak poet (— pri nas, kjer gre seveda vse na večje dimenzije, so resno razpravljali celo: ali Goethe ali Krupp —), nego

omejim se v vsej skromnosti na to, da bi rekla: oba bosta za ta mali narodič enako vredna, Zamar in Zima. A kako potem, da se pred Zamarjem vse dvigne, če se prikaže in mu gre samo po sebi prostor v prvi vrsti, ko se oni skrije skromno v deseto? Zakaj povabijo na vse slavnostne sprejeme in obede samo tega, ko se drugega nihče niti ne spomni? ...

Pa mogoče, da je res, kar pravi star francoski pisatelj, da je na svetu vse pravilno izjednačeno: Zima sedi rajši v deseti vrsti in pojé svojo juho v miru — Zamarju je prva vrsta in prvi stol potreba, a ni na njem nič srečnejši zato. In danes petdeset let bo njegovo ime najbrže že davno pozabljeno, Zimovemu bo hvaležnih še tisoč in tisoč src, ki bodo črpala iz njegovih del tolažbo, moč in veselje za življenje.

Toda, kaj ima Henrik Heine od tega, da prihajajo še vedno pobožni romarji iz daljne domovine na njegov grob in trosijo cvetje nanj? Kaj bo imel takrat, ko bo že davno prah in pepel, od tega ubogi Zima? ... Danes gre celo deklet, ki ga je znalo ceniti, mimo njegove lepe, hrepeneče duše s poslancem Zamarjem na prvi sedež ...

23. februarja 1906.

Treba je napraviti konec ... Ne samo radi mame, ki postaja že nestrpna, nego tudi radi Zamarja samega, radi Zime, dà, celo radi Vidica, radi vsega ...

Mama je doslej molčala, ker sva govorili o moji poroki, kakor o nečemer, kar je sklenjeno; toda ko je ostalo vse že toliko časa ob samem govorjenju, se je začela vznemirjati in me priganja, naj dam Zamarju razumeti, da sem pripravljena. Mama meni namreč, da moram vendar računati tudi z Zamarjevim ponosom. Mož da je sicer gotovo silno zaljubljen, ali nikakor ni izmed onih, ki bi se ponižali do smešnosti. In treba je samo še kak teden, da se zazdi svetu njegovo snubljenje smešno, če bo ostalo brezuspešno. Tega pa bi Zamar ne prezrl in bi se užaljen umaknil.

Ne morem trditi, da mama nima prav. Osemintridesetleten mož (toliko jih torej ima Zamar) ni niti osemnajstletni mladenič, niti osemindesetletni starec — v tej dobi, ko se moški normalno zaljublja, je gotovo najnevarnejše igrati se z njimi. Pa meni res tudi ni do tega. Hotela sem, kakor sem že rekla, samo še čakati ...

No, zapazila sem tudi že sama na Zamarju znake prve nevolje.

Bilo je včeraj, ko mi je rekel z nekoliko vendar prisiljenim nasmehom:

»Primerjal bi samega sebe še najlaže starim goslim. Ne toliko seveda glede na mojo starost nego na ustroj takih gosli: vsaka nitka godala se je že prilagodila zvokom strun in še srednje vrste godec bi spravil nekaj poštenega iz instrumenta. Če ga pa zgrabijo strastni prsti velikega mojstra, se mora godalo samo čuditi, ali vre ta smeh in jok res iz njega... In sedaj je zasviral sam Paganini svojo diabolsko sonato na meni... Jaz čakam in drhtim, ali se zadene zadnji akord vriskaje ob strop neba ali se raztrga struna za struno. Vsekakor je uvod že jako dolg in strune so do skrajnih mer napete...«

Ko nisem bila prav gotova, ali naj bi ne bila v zadnjem stavku skrita že rahla grožnja in bi bila vsaka moja beseda lahko izzvenela v odklonitev ali sprejetje, a nisem hotela ne enega ne drugega, sem rajša molčala in obrnila pogovor na druge stvari. No spoznala sem le, da se je treba odločiti, ko ga ne maram več izgubiti...

Mož je sicer bolj zaljubljen vame nego da bi me ljubil — a tako sebični in inteligentni ljudje vendar ne znajo ljubiti; pa mi prvo tudi skoro bolj služi v moje namene nego drugo. Tako mu ostanem tudi manj dolžna; — dà, celo ničesar. Zaljubljenost se naslanja itak bolj na telesne čare in mož torej ve, kaj dobi, pa je stvar poravnana! Kar se pa mene tiče, mi on konvenira in mi je celo všeč. In to je zaenkrat tudi dovolj!

Drugače je z Zimom. Ta človek je na najboljši (ali pravzaprav najslabši) poti, da me začne ljubiti. In to je nesreča, ki jo moram preprečiti. Pot, po kateri Zima sedaj stopa — dà, po kateri se že opoteka — vodi naravnost od hrepenenja do ljubezni, in če ne postavim čim prej vrzeli tja, bo prepozno. Ta vrzel pa se v prozaičnem jeziku imenuje zaroka ali poroka. Zaman me bo poskušala prepričati nevesta ali poročena žena, da je kdo prehodil to celo pot in prešel tudi preko vrzeli — brez njene krivde. Da se ni sama vsaj za hip nalašč zadela vanj in pokazala prihajalcu, kako slabo

stoji, kako se morda že maje — možak bi bil prišel do plotu in bi se bil tudi ustavil. (O vem, samo dolgočasna in filistrozna ženska bo na ono živo ali mrtvo zapreko, vrzel ali plot, sama kazala, stala celo s plamenečim mečem na straži tam; zato tudi pravim: samo stresati te zapreke sama ne sme, če noče biti sokriva.) In tako postavimo tudi pred ubogega Zimo in tega nespretnega otroka Vidica to (živo ali mrtvo?) oviro... In Zima se prime za glavo, se iztrezni iz svoje omotice in ostane tam, ako se celo ne obrne in pojde počasi nazaj — pred Vidicevimi nogami je pa še preveč belih poti na vse zelene strani, da bi se čez malo časa že le še več nego spominjal (in najbrže celo prijetno spominjal) svoje prve zgrešene poti... Sicer pa bo tablica z Zamarjevim imenom nad zagrado sama dovolj krepko oznanilo, da je nepozvanim vhod prepovedan...

In tako, gospod doktor Zamar, je vse pripravljeno, da lahko stopite vsako uro v posest. Ta dva nesrečna človeka me drugače tudi še kompromitirata: eden se preveč zapleta, drugi preveč z rokami maha — eden sicer pač le sam s seboj, drugi najbrže celo z drugimi govori, kam ju nesejo noge...

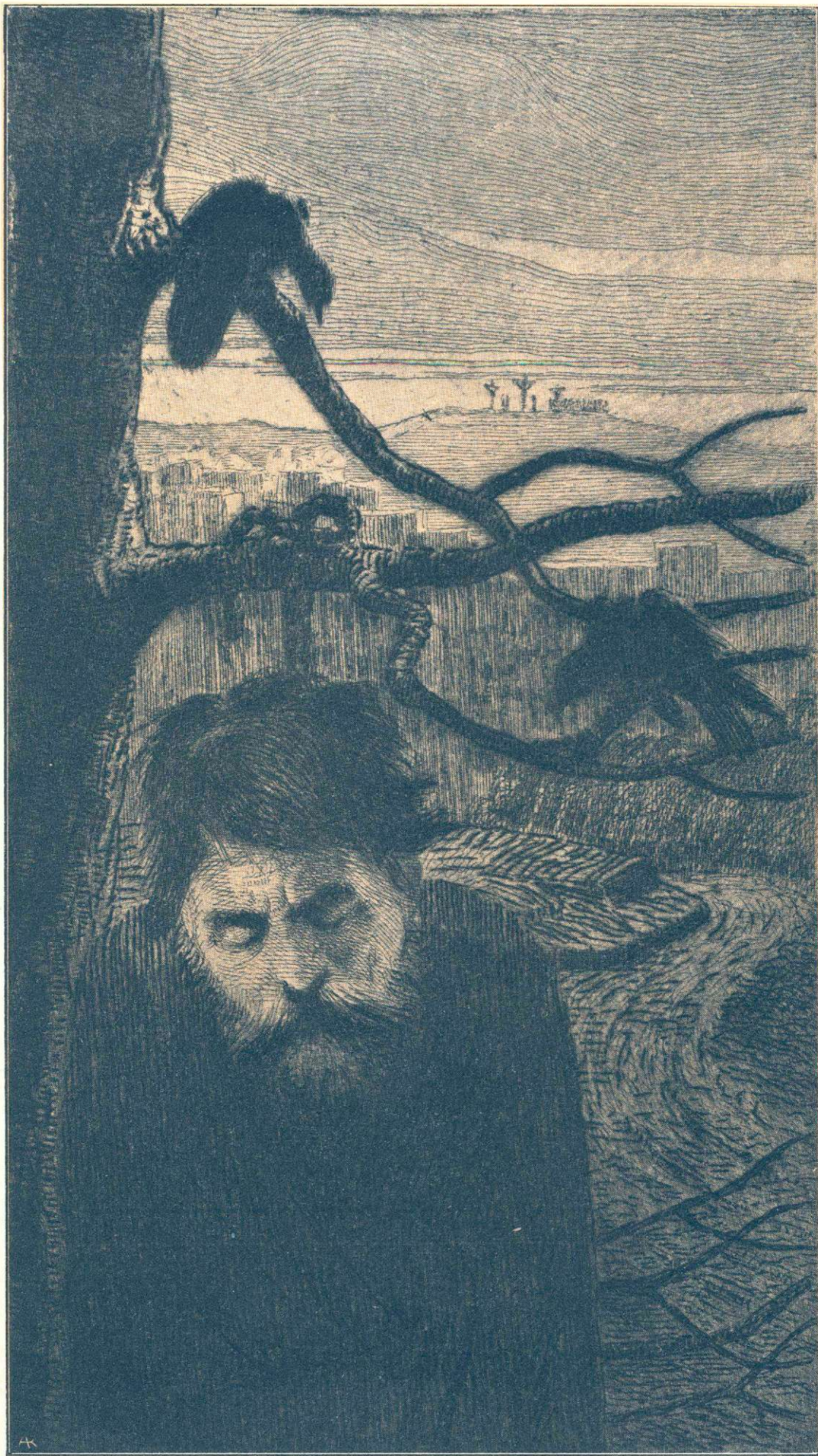
Še nekaj pa se bo s tem zgodilo, kar bi mi skoro ne bilo ljubo: Zamar bo triumfiral in Zamar spada namreč med tiste ljudi, ki jim vsakdo privošči, če že ne nesreče, pa vsaj kolikor le mogoče — blamaž... In za njim se obrača zdaj, ko se jim zdi, da se toliko časa okrog mene zaman trudi, že precej takih prijaznih oči... In jaz, ki me še vedno vse sili, da bi bila v takih malih neprijetnostih rajša med njegovimi protivniki — jaz skoro obžalujem, da mu moram uprav jaz pripomoči do tega triumfa...

Pa seveda — brez tega ne morem postati njegova žena...

Ti, ljubi moj dnevnik, ki mi vidiš v srce, ti veš, da teh besed ne mislim tako slabo. »A značilne so le!« bi rekel moj nekdanji profesor zgodovine...

(Dalje.)

Priloga D. in Sv. št. 10.

*Gašpar Porenta:
Juda Iškariot.*

Gledanje.

Strop, bel strop, nič drugega.
Gledam in gledam in godi se čudo:

Vijoličaste sence . . .

— Ah, odkod neviden kist,
ali je duša, ki je sanjala skozi oči nemirne,
zdaj že davno ugasle? —

Bele breze v tihem miru
ob zeleni komaj slišni vodi, bela steza
in ob njej vse same rdeče tulpe
in zaljubljena mladost, ki hodi v dveh,
in skozi breze na stezó rumen pramén ko zlat nasmeh — —

Barva kakor žvižg.
Iz ozadja se vijejo črne, sive kače in sičejo,
oči jim žaré ko brušeni demanti.
Močna roka je zgrabila med nje in je osinela:
obnemogla se ne brani — — Celo telo so objele
in ga k drevesu prižele . . . Ob njem se vzpenjajo
in deblo se širi. Mož povesi glavo in misli. Misli na ženo
in sklene: šele dva sta eno — —

Črni vrani skozi zrak leté.
Iz zemlje, črne zemlje raste titan,
njegove oči ko dve solnci
in z rokami prebira zlate češnje zvezda,
a vrani se zbirajo in ga obkrožajo kakor črna megla.

Črna, črna voda, ob kraju prazen čoln
in brodar, ko da Homerjeve heksametre diha —
Charon.

Ob njem titan: pod čelom le dve temni globini,
izteza roko — skozi njo vidim — v njej obol,
in slišim besede: Prepelji me!
Charon zavrača brodnino — — —

Nepričakovan glas žene.
Ne odgovorim in gledam, gledam, gledam — —
Kedor bo za menoj strmél v ta strop, ki ga pleskar
le z apnom je pobelil, bo videl novih barev žar
in slišal trojno življenje ene besede.

Joža Lovrenčič.

*Popravki ob robu 10 deloma Vrhovnikova,
deloma moja*

Gregorčičeva pisma Gruntarju.

Izidor Cankar.

Dolgoletni in do zadnjega zvesti prijatelj Simona Gregorčiča, notar Ignacij Gruntar, hrani nad 80 pesnikovih pisem, ki jih je blagohotno izročil uredništvu »Dom in Sveta«, da jih priobči. Pridržel si je samo nekatere odstavke, ki sedaj še ne sodijo v javnost, priobčevalec pa je izločil nekaj listov, ki ne morejo zanimati slovstvenega zgodovinarja in ki tudi za Gregorčiča kot človeka niso značilni. Prepis pisem je oskrbel g. Hubert Leiler. Nekatera so v odlomkih objavljena v Burgarjevi knjigi »Simon Gregorčič«, tu jih priobčujemo v celoti.

Zelo velika večina teh pisem ni datirana, zato jih ni bilo vedno lahko prav uvrstiti; vendar pa mislim, da v kronologiji ne bo bistvenih napak.

Iz pisem se nam razodeva dovolj jasno pesnikov značaj, in sicer nekatere karakteristične črte, ki v marsičem dopolnjujejo dosedanje orise njegovega življenja — kajti popolnega življenjepisa doslej še nimamo. Dobro je označeno njegovo duševno razpoloženje pred izdajo prvega zvezka, njegov pogum v začetku literarnega boja in slednjič njegov beg pred svetom. Pisma iz poznejših let so vedno redkejša in tudi niso več tako zanimiva.

Gospodu Ignaciju Gruntarju, ki je, kakor je iz pisem razvidno, ves čas Gregorčiču bratski pomagal ne le pri pesnikovem slovstvenem delu, ampak tudi v mnogih gmotnih težavah, bodi tudi za zadnji dokaz pietete, ki ga je podal z objavo pesnikovih pisem, izrečena topla zahvala.

Do leta 1873. je služil Gregorčič kot kaplan v Kobaridu. Potem je dobil službo v Rifenbergu. Tu se je jel ukvarjati z mislijo, da bi privatno študiral klasično filologijo, k čemur so ga navduševali notar Gruntar, Erjavec in prof. Kragelj. Dal se je tudi že vpisati na vseučilišče, a kasneje se je skesal in ostal doma, »spoznavam, da nésem za svet in da svet ni zame«. O tem govore prva pisma.

1.

Predragi mi Nace!

Hvala Ti za skerb in trud, če bom kedaj dospel do česa, imel boš tudi Ti svoj dobri del pri tém.

Sodiš me prav, sitnostij ne maram, raje plačam 1 for. in 55 n. kr. — Za očeta bom vendar le poskrbel kolikor bom mogel, —!

Korák je zdaj na pol storjén, — skrivaj sicer, a storjen je, korakal bom tihoma naprej; volje imam nekoliko, če mi moči ne opešajo, nadajam se, da se pripotim in priborim do — cilja... ali tudi do — miru; do sreče... ne drznem se upati... vendar

to mi daje moč, da ne iščem samo tega, nego tudi kaj drugega, kaj višega... če dosežem ono... naj žrtvujem srečo in mir!

Prihodnji teden bom zopet v Gorici, ali pa Ti bom pisal zaradi knjig. Denár pošlji hitro Krageljnu z mojo zahvalo vred.

Srčen pozdrav Tebi in Erjavcu.

Iz srca Tvoj

S. Gr.

2.

Dragi Nace!

Obá sva enako pridna v dopisovanji. Tvojega lista nisem dobil, ali si ga poslal ali ne? — Prosim Te, obrni se zopet do Kragelj-na ter naprosi ga v mojem imenu, naj bi mi poslal scripta prej ko prej mit Postnachnahme diréktno v Rifenberg. O tej priliki sporoči njemu in unemu gospodu, ki je moja osebo pri dekanu predstavljal in me vpisal, — mojo toplo zahvalo, katero jima morda kedaj osebno izrečem. Še eno: ali se Ti ne zdi potrebno, da bi omenjena gospoda za njiju trud kako odškodoval? in kako?... Ti zdaj gotovo pridno delaš, jaz se tudi nekoliko bavim s poslanimi mi knjigami, samo s tem razločkom, da jaz šele začnem, ko Ti že nehavaš —. O božiči se nadajam, ga bova vže pila na srečen nastop kake notarske službe! — Le serčnost! Vse pojde prav!

Tvoj zvesti

S. Gr.

Stritarjeva »Ljudmila«, o kateri govori Gregorčič v naslednjem pismu, je izšla v 23. številki »Zvona« 1. 1877. Pismo je torej pisano najbrže decembra istega leta.

3.

Dragi Nace!

Stritarjevo »Ljudmilo« sem večkrat prečital, ne šele vsled Tvojega lista, nego hitro, ko mi je prišel »Zvon« v roke. Kaj naj ti o njej pišem? Lahko bi mnogokaj, ker pregledal sem obliko in zaderžaj, — a ne vtegnem, danes je tisti dan pred dvema praznikom, vsaj veš kaj to pri meni pomeni. Zato le nekoliko, ker vže tako želiš moje menenje, akoravno ni važno, kaj jaz o čemersibodi sodim.

Pesmi, ki duhovnika popisujejo v podobnem položaji, — najdeš lahko mnogo. Kako lepo národno pesem te vrste imamo Slovenci, pesem o tici, ki je prišla klicat duhovnika k bolniku, kateri je bil na samoti obležal! Sam Anastazij Grün jo je visoko cenil ter lepo v nemščino prevedel. Predmet je popolnoma opravičen. Če sme pesnik seči v polno človeško življenje in če žalostne dogodbe res glasneje bijejo ob vsako čuteče srce, — potem je pesnik iz polnega življenja zgrabil prav hvaležen predmet, pa ga tudi dobro izdelal. Pesmi podobnega obsega sem čital, enakega pa ne, — vsaj mi Slov. je gotovo nimamo. »Ljudmila« (jaz bi jo vverstil med balade) je po obliki in obsegu doveršena. Kako lepo

popisuje Stritar odhod od cerkve in spremljevanje ljudstva! »Po v á s i se gl á s i zvonček drobán« itd. Človek sliši zvonček in vidi vse ljudstvo pred sabo!

Cela dogodba je naravna — o tem ni dvombe! Vsaj meni se tako zdi. Ali je pa Stritar res na koga mislil? ne vem! Tudi ni to neobhodno potrebno! Da bi bila »Ljudmila« alegorična oseba? Jaz rečem, da ne! Ljudmila je Ljudmila — ali Bog vé kako ji je bilo imé! To je gotovo iz notranjih vzrokov. Beri natanko, pa najdeš!

Živi!

Tvoj S. Gr.

4.

Dragi Nace!

Tvoj zadnji list sem bil dobil, a lenoba mi ni dala zahvaliti se ti! No, pa saj Ti me gotovo izgovoriš.

Pretekli teden je bil očka pri meni. Slišal je vže v hribih nejasen glas o mojih namenih, neko nerazločno šumenje — á véroval ní; prišel je torej k meni, — poprašal, — izvedel. Mislil sem, da bo hud, — a mož je bil vedno móder in tudi stara leta nemajo pri njem sploh navádnege vpljiva: on vidi in umeje, da bo bolje zame, ako grem — zadóvoljen je z mojimi koraki.

O Pinčevki¹ slišim, da jej ni dobro, — pozvedi, — piši!

Oseba in cela družina mi je pri serci; rad bi imel natančna sporočila, — da (ker družega ne morem) vsaj sočuvstvujem, soterpim in sožaljujem. —

Kedaj pojdeš v Tírst —? Jaz bi rad zvédel, ker morda pojdem tudi jaz takrát, da vživam s Taboj trenutek, ko Te pripelje do konca morilnega bojevanja sè saboj — ter Te uvede na polje mirnege, resnega in vspešnega delovanja za narod Tvoj!

Serčna voščila za priserčne božiče. »Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis!

Iz serca

Tvoj S. Gr.

Naslednje novoletno voščilo je pisano decembra 1877. Zadnja pesem, ki jo je Gregorčič objavil v 3. letniku »Zvona« (»V célici«) je izšla 15. septembra. Zato toži v pismu, da »vže skoro štiri mesece nisem naredil ni čertice«.

5.

Dragi Nace!

Molčanje je lepa čednost, a te čednosti imava midva — preveč! Ko bi réd trápístov še ne bil ustanovljen, ustanovila bi ga midva! Se ve da bi mu ne dala tako trapastega imena!

Preden staro leto mine, oglasiva se še enkrat in reciva mu na glas: prav je, da te več ni!

Potem pa bi bilo treba kaj za novo leto voščiti, a mi črnogledci, katere je svet vže stókrat po nosu vdaril, vémo, da voščilo je sicer lepa reč, da sreče prinesiti ne more! Torej molčimo! Posebno ker je med nami skoro vže dogma: Es kommt selten was besseres nach!

¹ Matj Krilana — Pagliaruzzija.

Voščim samo to, da v novem letu ostaniva — stara prijatelja! —

Jutre grem v Gorico, da zopet enkrat vidim Erjavca.

Meni se godi po starem; delam pa ne po starem: vže skoro štiri mesece nisem naredil ni čertice! Tedaj lenuham, in se — redim!

Lep idealist!

Ako nimaš še nič odgovora glede Tvoje službe — pridi ta pust k meni — če se ti ne zdim — prepust! Tukaj bova živela kot dva puščavnika, včasí jo zavijeva med ljudi, če jih kje iztakneva. Pri meni boš, dokler ti bo ljubo; zdaj mi bo to ložej, ker sem delo opustil; ako me kaka muha prime, saj boš znal z mano potrpeti. Ob sabotah, če boš Ti pri meni, bo gotovo Erj. prihajal iz Gor. in tako bomo imeli včasí kak lep večer! Pričakujem Te, vsaj domá si vže dolgo! Žertvuj še meni kaj, zdaj vtegneš, potem nikdar več tako! Živi!

Iz serca Tvoj

S. Gr.

Pagliaruzzijeve (»Pepijeve«) pesmi, o katerih govori Gregorčič v naslednjem pismu, so pač »Na planine!«, »Vprašanje« in »Udaja«, ki so izšle v Stritarjevem »Zvonu« l. 1878., št. 19, str. 289. Pismo je torej bilo pisano oktobra istega leta.

6.

Predragi prijatelj!

Z odgovorom, to vže naprej vé, ne boš zadovoljen, — a molčati vendar nočem in ne smem. V Beč ne pojdem, ostanem domá, spoznavam dan na dan bolje, da nésem za svet in da svet ni zame — najbolje, da sva ločena. Némam več niti moči niti poguma, da bi se vergel v hrup in šum življenja, prepozno je! Poleg tega se tudi bojim, da to, kar bi mi imel dati in pokazati svet, bi nekakor ne povzdignilo mi potertih moči, — marveč bi le vžalilo in poterlo sercé. Še to malo, kar mi znano o svetu — je preveč!

Klasičke hočem pa vendar tudi vnaprej prebirati, da se kaj naučim in da si s poštenim poslom odganjam sitne muhe. Erjavcu mi bode treba odgovoriti v enakem smislu — čemu bi Vaju slepil s polovičnimi odgovori? Najbolje, da izrečem celo resnico, četudi ni dovoljna.

Prašáš me o Pepijevih pesmih? Kako sodim o njem, Ti je dobro znano. Meni se je zdel vedno, — četudi sem zadnja leta le malo imel prilike občevati z njim, — poetično, recimo natančneje, lirčno ubrana narava; skoro slutil sem, da se bavi s poezijo, čeprav ni se nikoli proti meni izrazil. Ko sem dobil v roke zadnji »Zvon«, bil sem prav vesel, da me slútnja ni prevárla. Pesni sem prebral večkrat, in reči moram, da začetek mu ni v sramoto, celó letošnji »Zvon« ima že slabejših pesni. Oblika je gladka, brez napake — vidi se iz nje, da Pepi se ne vadi še le od včera; čut plemenit in globôk, pozná se mu, da ni ponarejen, da je resničen. O zadnji pesmi bi skoro vedel, o kaki priliki se je pela... No, glede misli treba poštenemu kritiku povedati, — da si Ti pravo zadel; a pomisli, da Pepi je še le 20 leten mladeneč, z leti pri tako zmožnem duhu lahko še prav mnogo doseže.

Jaz mu prav pošteno želim kot pravi patrijot, da bi nas vse prekosil. Vsaj takó vsi starejši pevci vže zgubljajo glás — in pojdejo kot je videti v pokoj — brez pokojnine.

Ako Ti bo ljubo priti v Gorico kedaj, piši, — ako pojdem jaz prej, pa jaz naznam. — Na vsak način piši večkrat, potrebno mi je, da me prijatelji vsaj pismeno večkrat obiskujejo. Odgovora Ti ne ostanem dolžan. —

Še eno! Erj. in gospa sta se pritožila, da na »Krstinah« nisi bil kaj dobre volje, da Te je moralo nekaj žaliti; jaz sem Te zagovarjal, da si bil vesel, kar si mi res drugi dan tudi izrekel. O tem se pa vže sam izgovoriš, ko boš v Gorici.

Bog Te živi!

Tvoj resnični prijatelj S. Gr.

G. Gruntar je postal notar v Logatcu l. 1878. Naslednje pismo je bilo pisano potem, ko Pagliaruzzi že ni bil več pesnik »na skrivnem« in preden je naslovljenec prevzel notarsko službo, torej v pozni jeseni imenovanega leta.

7.

Dragi Nace!

Te dni še le sem bil pri Šimonu v Ajdovščini ter mu razložil, kaj naju je bilo zadržálo, da nésva prišla k njemu; potolažil se je! Pričakoval Te je pa tudi ob časi Tvojega zadnjega potovanja — — —

Ali si vže položil prisego? Kedaj pojdeš v Logatec? Naznáni mi natančno dan, da zadnji večer preživimo skupaj v Gorici z Erjavcem; jaz pridem gotovo dol, če bom imel le toliko moči. Jaz bom v Gor. tudi jutre, spremim dol očeta in poiščem mojega nekdanjega dekana Jekšeta, ki bo jutri doli.

Kakó se mi godi, kako živim, o tem ni vredno pisati, — vedno enako — dolgočasno ...!

Pozdravi mi Pepija, priporóči mu, naj ne opusti poezije; — tam je njegovo polje! Drugo mu prinése lahko denár, a stalna slava ga čáka tam; jaz mislim, da ime Pagliaruzzi bi lahko lepó glasilo se v slovenskem slovstvu. —

Dixi! Naj stóri, kar hoče! —

Katerci (sestri) bomo zdaj kerstili — v tretje!

Blagoslovljen zákon! Jaz bom boter!

Do kake časti človek lahko pride, če dolgo živi!

Tebi želim mnogo poguma in serčnosti in vstrajnosti pri delu in tudi mnogo vspeha! Moja voščila Te spremljajo na poti k delu in spremljale Te bodo tudi pri delovanju. Bog Te živi!

Iz serca Tvoj S. Gr.

Pozdráv tudi drugi Pagl. družini! S. Gr.

Pismo št. 8. je pisano jeseni (pesnik govori o trgatvi) l. 1880., kajti Kocjančičeva zbirka, katero omenja Gregorčič, je izšla l. 1881. Prva stran zbirke se glasi sedaj: »Čuti v napevih. Vglasbil in neomahljivemu narodnjaku gospodu Ignaciju Gruntarju, c. kr. bilježniku, posvetil Josip Kocjančič. V Ljubljani, Lastna založba. Tiskala Klein in

Kovač. 1881.« G. Gruntar, ki je nadarjenega »izgubljenca« Kocjančiča prav tako zvesto in nesebično podpiral kakor Gregorčiča (prim. »Josip Kocjančič Ignaciju Gruntarju«, Novi Akordi, XII., 3—4., str. 24.), ki je tudi zbirko založil, se je hotel posvečenju skromno odtegniti. Zato ga Gregorčič spominja na zadnjo Kocjančičevo željo; tisto glasbenikovo pismo na g. Gruntarja se glasi: »Dragi Nace! — Odgovoril ti nisem na zadnje pismo, ker nisem mogel tako naglo prepisati pesmi. Z veliko težavo sem jih pisal 10 dni. Pošiljam ti jih, ti si jih bil prvi razumel, in kakor vidim, si jim tudi zdaj čedalje bolj naklonjen. — Stori z njimi kar hočeš, tvoje so, drugega nemam na sveti, da bi ti dal v znak moje hvaležnosti in spoštovanja! — Vse je resnično v njih, nič ponarejenega: od perve čerke na naslovni strani do zadnje glaske. — Če bi jih kedaj hotel dati tiskati, prosim, naj ostane vse, kakor sem postavil. Če živim, bi rad korekturo vodil. Samó to, za boga milega, spoštuj prvo stran, ki sem jo med solzami pisal! — O svojej bolezni ti povem, da mnogo terpim, desno krilo pljuč se mi zdi kakor bi bilo vse zvezano, pa boli me, posebno ko kašljam. Kašelj me nepretergoma, odkar sem prišel domov, terpinči. — Tako, da jaz ne upam več zdravja. Se zna zgoditi kak preobrat, a jaz sem pesimističen. — Skoraj, skoraj, bi te malo pokregal. Veš, prepočasen si! Lepo veselje bi mi bilo, da bi te videl »notarja«. Ne morem več pisati, vse me boli. — Zdravstvuj! — J. K.« (l. c. str. 30.)

8.

Dragi Nace!

Vesel sem bil Tvojega lista, a še bolj obljúbe, da prideš v kratkem osebno k meni. Stori to res enkrat po našej tergatvi. Jaz čutim prav živo potrebo včasí biti v prijateljskej, zlasti v Tvojej družbi; tedaj me vsaj na trenutke zapusti temni Savlov duh.

Tvoj članek v »Nar.« (spoznal sem takoj, da je Tvoj!) je zadel prav v živo, zato je pa tudi, kakor si videl, vzbudil splošno pozornost. A mi Slovenci smo, žalibog, premalo vztrajni. Naše navdušenje je podobno le zažganemu škopniku slame, nekaj trenutkov lep velik plamen, a potem kupček pepela, drugega nič; — gorel ni niti tako dolgo, da bi si človek pri njem skuhal kropa za večerjo. Tako se bo godilo tudi Tvojej ideji, ako ne boš pridno donášal kurjave. Neti in neti, da plamen, ki si ga vnel, ne vgasne! Ako se stvar res vzame v resen pretres, ne bode brez ploda, in narod Ti bode hvaležen. —

Ako si dal Kocjančičeve pesmi v natis, zahtevam tudi jaz s pokojnikom vred, da izpolniš njegovo željo, takorekoč njegovo oporoko, — da daš natisniti nespremenjeno prvo stran, — posvečenje. Ali si shranil njegov list, ki Ti ga je pisal, ko Ti je pesni poslal? Opiral se boš lahko nanj. Dragi Nace! Tudi

meni včasih prihaja skušnjava, da bi izdal zbirko mojih pesni; a ko jih pregledujem, spoznavam, da ne smejo pod mojim imenom na dan. So vže take vmés, da bi mi jih farizejci in otroci (odrasli) zamerili ter da bi moral le terpeti zaradi njih. Ko bi bil šel pa k »Matici«, izdal bi jih bil gotovo! Tako pa najberž ne bom videl sebranih mojih rim.

Gledé denara, pošlji, kolikor Ti je moči brez težave. Pisal sem tudi Dominku, pri katerem imam tudi še nekoliko zaostankov; morda mi tudi on kaj pošlje.

Bog Te živi

Tvojemu zvestemu prijatelju S. Gr.

Gregorčičeva pesem »Nepozabnemu prijatelju, Iv. N. Stresu, v spomin« je izšla v prvi decembrski številki Stritarjevega Zvona l. 1880., str. 353. Naslednje pismo govori o tej pesmi in je pisano najbrže istega meseca in leta.

9.

Dragi Nace!

Naj Ti povem, da mi je Tvoj ljubeznivi list prav dobro dél. Za Stresu posvečeno »elegijo« sem dobil priznanje še od nekega veljavnega moža — vgani od koga! Od prof. Jesenko-ta! On mi piše po listnici: »Čestitam k prelepi pesmi v zadnjem »Zvonu«. Zdi se mi najlepša, kar jih je X in Greg. prijavil do sedaj. Morebiti me moti predmet, kajti tudi meni je bil blagi Stres silno priljubljen — uže kot dijak. —

Kaj dela Nace?»

Tako Jesenko! Želel sem serčno ubrati par lepih verzov predragemu Ivanu, vreden jih je; veseli me, če se mi je posrečilo.

Kar se tiče mojih sitnosti, no niso take, da bi jih ne mogel preboleti, pa tudi ne takšne, da bi me ne bolele. Zdaj sem popolnem osamljen, zapuščen in — zaveržen v Rifenbergu. Moj župnik ne spregovori z mano vže mesec dni in to kaže prav ostentativno pred ljudmi. Ako ga pozdravim v cerkvi (saj drugje ne terčiva vkup), moj pozdrav ignoruje, ali pa se prav mogočno in merjeno poklone kakor škof; vidi se mu, kako pazi, da za linijo prenizko ne nagne svoje čestite glave, čèš! čuti dečko, koliko sem nad tabo! Za njegov god sem mu voščil (tudi v cerkvi, takó sva imela vedno navado), a on je ostal gluh in nem! Tako se vede z mano, in da bi vedel zakaj! Storil mu nisem najmanjše stvarice, da bi imel za to kaj vzroka; le podkuriti ga je moral kedò. Ti veš, koliko sem zanj storil v Rif. Kako sem ga vedno pri ljudstvu branil in zagovarjal (zaradi stvari, ne zaradi osebel!), kako sem se vsem veljakom zaménil spričo njega — to mi je plačilo! Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan...! Zdaj ko vidim, da nemam z nikomer več prijaznosti, se mu ne zdim več nevaren in potreben! Prav ti je Šimen, zakaj segaš za druge v žarjavico!

Druga: Ko sem polnil vino za Kob. duhovnike, prišel je nenadoma k meni tudi župnik Kramer. Bili smo celo jutro v hramu, pogovarjali se največ o vinu in vinskih rečeh, naravno! bili smo pri takem delu. On omeni neko pijačo, »škavec« ji je rekel; kmetje to naredo tako: nalijó na tropine vóde in imajo to

za domačo rabo, zdi se jim bolje od vode, ker vsaj po vinu diši. Meni je bilo imé in stvar neznana, zato sem se obojnemu zasmel in prav nedolžno, brez najmanjše žal-misli podražil Kr., »kaj, ali tako znate v Dornbergu?« itd.! Šli smo k kosilu, se ločili, jaz nisem nič hudega slutil. Drugi dan dobim od njega list, žaljivo pisan, iz katerega sem šele spoznal, da je vzel nedolžno šalo za žalitev, kakor da bi mu bil jaz sleparijo očital. Jaz sem se zavzel, imel bi vzroka dovolj na tak list ostro pisati; — a pisal sem prijazno in se po resnici zagovarjal, da jaz ga nisem mislil žaliti etc. — Kaj mi stori? List mi pošlje neodpert nazaj! Die Annahme verweigert! Bolelo me je! Človeku ne dadé niti prostora, da bi se opravičil!

Tretje: Pravdo z okr. šolskim svetom sem zgubil. Odločili so mi bili za kakih 70 poti v šolo na Berje, ki je $\frac{3}{4}$ ure hodá odtod, — celih 25 for. a. v. Zdelo se mi je to sramotivno in žaljivo; zdelo se mi je, da je to storil Vodopivec podšuntan od našega L. ne toliko zarad denara, a zarad časti, ker so mi nakazali »fakinsko« plačo, sem protestiral, zahteval vzroke, zakaj da so mi letos potnino skercili, odrekel okr. šolsk. svetu pravico svoje voljno ravnati z mano in jih zavernil na postavo. Prišli so menda v klešče, kako iz njih? Obernejo se na ordinarijat, ta vzame njihove kozle pod svojo brambo meni pa pošlje »Rüge«. Zdaj so mi odločili po 8 (t. j. po osem soldov od kilometra)! Zdaj ima Šimen pohvalo in denár!

No tako je! Jaz jih bom pustil teptati me, kolikor hočejo; nadejam se pa da si drugod in drugače pridobim kaj veljave, česar oni ne dosežejo nikdar. »Še čutim moč v sebi!« je rekel tist goriški kandidat! — Stritar me je naprosil še za zadnji list, — ustrezem mu!

Bog Te živi! Tvoj do smerti

S. Gr.

10.

Dragi mi Nace!

Moram Ti vendarle poterjati prejem poslanega mi petdesetaka. Lepa hvala!

Včeraj sem oddal pa Flajsu, bila sta on in sin njegov tukaj 20 kvinčev vina in Volariču pri Robu 10 kv. Flajs mi je plačal večino, ostalo pa obljubil v kratkem, torej zdaj za denar ne bom morda več v zadregi. —

Zadnji čas sem moral zopet veliko grenkih požreti — po nezaslužnem. In vse moram nositi le sam, v celem Rifenbergu nimam človeka, da bi mu mogel potožiti. Ni čudo, če sem dan na dan čemernejši.

Piši kaj!

Serčen pozdrav!

Iz serca Tvoj

S. Gr.

11.

[Dopisnica. Poštni pečat Rifenberg, 18. XII. 1880.]

Pretekli ponedeljek sem bil v Gor., o poludne pri Pagl.; pravili so mi o Tvoji poslatvi in o Tvoji pohvali zaradi šole. Tvojega obiskovanja o božiču se veselé, a tudi jaz Te težko pričakujem. Vsekako želim, da bi prišel v R.; le ako bi Ti bilo absolutno

nemogoče, pridem jaz v Gorico. Vreme naj Te ne ustavi, vzemi si pokrit voz, pa je!

Erj....a Milka je bolna, ne vé se dobro, kaj ima, ali osepnice ali celo škerlatico (Scharlach, huda, nalezljiva bolezen); Erj. sè zdravimi otroci je popolnoma ločen, biva v II. nadstropji, ker se je Klavžar izselil in šel nekam na Korenj stanovat. Vendar menim, da bolezen ne bo trajala dolgo: otroku je bolje in je vžè iz nevarnosti.

Levec mi piše, da dobivajo še precej naročnikov na »Lj. Zv.«. Tudi duhovniki da se pridno oglašajo, ljubljanskih bogoslovcev se je naročilo 33! A dijaki naročajo kar trumoma; primerno najmanjši kontingent daje naše Primorsko, — a morda pridejo kasneje.

Bog Te živi! Pozdravi mi prav serčno verlega g. Polca!

Načert Tvojega potovanja mi pošlji, da vem kedaj naj Te pričakujem.

Iz serca Tvoj S. Gr.

Gregorčiču je kaplanska služba v Rifenbergu presedala, želel si je drugam. Vendar je še moral ostati v Rifenbergu do Božiča leta 1881., toda oziral se je že po prijetnejšem mestu. S tem letom datiram pismo 12. »Novi kaplan«, »izvrstni narodnjak« je (po besedah g. Gruntarja) sedanji deželni poslanec in dekan Lavrenčič.

12.

Dragi Nace!

Sicer nimam nič posebnega Ti pisati, vendar se mi zdi potrebno zopet peró pomočiti, da potem tudi o Tebi za povračilo kaj izvem.

Te dni je bil pri meni Pepi, poslan po Klodiču. Kl. mi je ponudil mesto kateheta na pripravnici v Kopru; ponudbe, čeprav je lepa nisem vsprejel, ker bi moral učiti do 25 ur na teden, česar jaz ne morem. — Čujem, da bo služba v Vrtojbi prosta. Danes grem v Renče, da kaj natančnega o tem poizvem; ako se mi bo zdela službica primerna, oglasim se zanj v škofiji: dopada mi kraj, ker je blizu Gorici.

Gradiškovcem sem zložil prošnjo za samostalen vikarijat ali pa za pridruženje k Renčam. Ne vem ali bo kaj vspeha.

Vi ste dobili zdaj izvrstnega narodnjaka v novem kaplanu; nadejam se, da se bosta vidva dobro zastopila. Pozdravi mi ga.

— — — — — Jaz tu samevam; v poeziji ne delam nič; treba se bo zdaj kaj lotiti.

Odpiši! Bog Te živi!

Tvoj S. Gr.

»Matica Slovenska« je meseca aprila 1. 1881. sklenila, da nanovo ustanovi plačano tajniško mesto, sklep, ki ga je »Ljubljanski Zvon« iskreno pozdravil. Za službo je mislil kompetirati tudi Gregorčič; zato sodim, da je naslednje pismo pisano maja ali junija 1881. Gregorčič je, kakor je razvidno iz naslednjih pisem, najprej neobvezno povprašal Bleiweisa glede službe in je slednjič skle-

nil, da ne bo kompetiral, dasi je bil Bleiweisov odgovor ugoden.

13.

Predragi mi Nace!

Sinoči sem dobil Tvoj list; ker želiš naglega odgovora, lotil sem se dela hitro zdaj zjutraj ter, evo Ti, napis je izdelan! Najdeš ga na tretji strani. Ako Ti misel ugaja (dal si mi jo sam, poročuje mi, da oče in mati skupaj počivata), za obliko sem Ti pa jaz porok. Da Te ne bode motila rima v tretji in šesti versti, ker končuje obakrat z besedico zdaj, — naj Te opozorim, da je rima trosložna, rima se: »j a m i zdaj« in »z v e z d á m i zdaj«, — tedaj rima prav »f a j n«. Kjer sem naglas postavil, glej, da ga kamenar ne izpusti, ložil sem ga namreč samo onim besedam, ki imajo lahko tudi drug akcent, n. pr.: bilo in biló, sérce in sercé, zvézdami in zvezdámí. —

Ako Ti napis ne bode povolji, piši, naredim pa drug.

Iz Ljubljane némam odgovora, niti ne pričakujem ugodnega, ker moje imé pri naših prvakah néma tiste čarobne moči, kakor si jo Ti domišljuješ. V Ljubljani imajo gotovo vže koga in petto, — pa naj, saj meni ni toliko do tega, niti ne vem ali bi prosil ali ne, ko bi tudi bil gotov, da bom izvoljen. —

Serčen pozdrav!

Iz serca Tvoj S. Gr.

Glede potovanja Ti bodem vže pisal ob svojem časi! Živi!

Tu čakata

dneva vstajenja

Ignacij Gruntar

rojen 8. julija l. 1805.

umèrl 8. marcija l. 1881.

in

Apolonija Gruntar

rojena 19. decembra l. 1801.

umerla 26. marcija l. 1879.

Naj jima sveti večna luč!

Biló je skupno vse življenje,
Vesetje Vama in terpljenje,
In v skupnej spíta jami zdaj;
Sercé pa pravi mi zaupno,
Da tudi domovanje skupno
Imata nad zvezdámí zdaj.

.....

14.

(Poštni pečat: Rihb. 12. VI. 1881.)

Dradi N.!

Pri napisu vloží k vezniku »in« še besede: »z v e s t a mu pridruža«; te besede se mi zde neobhodno potrebne, a v naglici so izostale. — »Pridruža« = »soproga«, — tako pravijo Kobaridci; beseda je zelo lepša, kot soproga.

Bog Te živi!

Tvoj S. Gr.

15.

Dragi Nace!

Oča Bleiweis piše, da nihče še ni odločen za tajnika in da smem »mnogo upanja imeti, da dobim tajništvo«. Ko je v seji »Matičnim« odbornikom objavil, da utegnem jaz kompetirati za tajnikovo službo, »so vsi radostni sprejeli to objavo«. — Poslal mi je tudi tajnikov opravilnik — (po prof. Erj.).

Še par dni pomislim, potem se odločim, ali vložim prošnjo, ali ne!

To Ti poročam, ke te stvar zaníma!

Prav serčen pozdráv Tebi in g. Polcu!

Iz serca Tvoj

S. Gr.

16.

Dragi Nace!

Prošnje nisem vložil — imél sem sto vzrokov pro, sto in eden contra —; a pri vsem tem ne vem, ali se še kedaj radi tega ne pokesam!

Bodoči mesec pridem.

Bog Te živi!

Vedno Tvoj

S. Gr.

V Rfbgu 1./7. 1881.

Jurčičeva slavnost v Logatcu, h kateri je bil Gregorčič povabljen, se je vršila 7. avgusta 1881. Pismo 17., ki govori o njej, je pisano najbrže koncem julija istega leta.

17.

Dradi Nace!

Na Tvoje vabilo, naj pridem k Vašej slavnosti v Logatec, ne morem Ti še danes dati terdne obljube, — a najbrže da pridem. Nikakor pa ne bom mogel priti vže prejšnji dan, marveč še le v nedeljo po maši. O tem Ti bodem vže to pravem časi pisal. Tudi z Erjavcem bom o tej stvari govôril.

Zakaj nésem kompetiral za tajništvo. Ker rezultat mojega premišljevanja o tej zadevi je bil ob kratkem ta, da nesem mogel upati biti posebno koristnim pri tem zavodu; samo zaradi svoje komoditête pa nésem maral prositi. Nadrobno ustmeno; ne vem če boš mojega mnenja — a sedaj je stvar rešena, bodi kakorkoli!

Bog živi mojega Naceta!

S. Gr.

Tudi pismo 18. se nanaša na logaško slavnost in je torej pisano okrog srede l. 1881. Notar Gruntar je takrat snoval Jurčičev almanah (kakor je razvidno iz pisma) ali nekaj podobnega; sedaj se nameravanega podjetja nič več ne spominja. Za almanah se je zavzemal tudi Erjavec, ko je pa Stritar odklonil uredništvo, so misel opustili.

18.

Dragi Nace!

Tvoj načrt je lep in blag, a jaz bi Ti vendar svetoval, da se ne prenágli. Taka podjetja imajo več težav v sebi, nego si moreš na prvi pogled misliti. Predno to zaterdno skleneš, obrni se privatno do vseh pisateljev slovenskih, katerih sodelovanje želiš, ako Ti je zadostna pomoč zagotovljena,

no, potem bodi v božjem imenu! Ako imaš druge, tudi par mojih verzov ne bo manjkalo!

Toliko splošno, sedaj pa še nekatere bolj specialne opazke. Zdi se mi, da stvar snuješ na preveč ozkej podlagi. Čemu bi morali sodelovati le pri slavnosti navzoči pisatelji? S tem so najboljše moči izključene! Vsaka dobra moč naj Ti bode dobrodošla! Niti ni treba da se almanah izda baš v spomin logaške slavnosti, samo da je ist namen! Tebi ostane zasluga, da si misel sprožil, Ti naj bi prevzel založništvo, Ti vabi delavce, dovolje Ti bode opravka! Urednike bi jaz nasvetoval razne za razne oddelke: za poezijo enega, za povesti družega, itd. Če se dobro razdeli pojde lepše in vspešneje od rok. Sicer o teh stvareh in sploh o vsem podjetji govori z Erjavcem, on je miren in trezen mislec, — njegov svet naj Ti bode merodajen. Nazaj gredé pridi vsakako skozi Rif. do tedaj tudi jaz vse nadrobneje pomislim. Toliko le v prvem hipu.

Kar se tiče not. službe v Ljubljani, ne vedel bi Ti kaj svetovati, ker razmér ne poznam. Ako si uverjen, da bodeš materialno bolje izhajal, pojdi, sicer pa le ostané v Logatci. Vpljival in deloval boš gotovo bolje in obilneje na deželi, nego v mestu, kjer posameznik skoro izgine.

Serčen pozdrav!

Iz serca Tvoj

S. Gr.

Približni datum naslednjega pisma nam kaže pesem »Jurčiču v spomin«, o kateri pesnik govori in ki je izšla v »Ljublj. Zvonu« 1. oktobra l. 1881., str. 581. Pismo bo pač pisano meseca septembra istega leta. Značilen je stavek tega pisma: »Delati se mi pa nič več ne ljubi — ne vem, ali se mi verne še kedaj prejšnje veselje«. Pisan je pred izdajo prvega zvezka, preden se je razvnel književni boj zaradi njegovih poezij!

19.

Dragi Nace!

Zdi se mi, da si nekoliko nevoljen náme, ker nési ne osebno simkaj prišel, niti ne pišeš nič, čeprav sem Te poprosil. Ali je rés takó in kaj je temu vzrok? — V Ipavo nisem ne mogel ne hotel priti, ker sem vedel za oni razpor. Ko bi bil prej vedel niti deklamacije ne bi bil obljubil. Tudi je župnik v cerkvi naravnost odsvetoval ljudstvu iti v Log i. t. d. Kako bi mogel jaz podirati, kar on tako modro in trudapolno zida!

Z almanahom torej ne bode nič? Sklepam iz tega, ker vse o tem molči! Pa saj tudi je delo res težavno! Morda bi bilo modreje, ko bi sprožil Ti misel naj se izda album Jurčiču v spomin in na Vaš namen. Pisali naj bi vsi najboljši slov. pisatelji. A še ta misel bi težko prodrla. Saj se pač še dobro spominjaš, kak fijasko so naredili s Preširnovim albumom! In vendar so bili na čelu početju največji naši literati!

Pesem »Jurčiču v spomin« poslal sem Levcu za »Zvon« ker me je zopet prosil pomoči. Delati se mi pa nič več ne ljubi — ne vem ali se mi verne še kedaj prejšnje veselje.

Ali bi mi mogel kaj denara poslati za »vendimo«? Če Ti mogoče brez težave to storiti, dobro, sicer se pa vže drugače preskerbim.

Bog Te živi!

Iz serca Tvoj

S. Gr.

Pismo 20. je pisano jeseni (po trgatvi) in sicer leta 1881., kakor je razvidno iz pogajanj za almanah. — »Grad« je (po prijaznem pojasnilu notarja Gruntarja) grad grofa Lantierija pri Rifenbergu, v katerem je bil Kodrič oskrbnik. Mladi Kodrič se je tedaj napravljal na svojo prvo kaplansko službo.

20.

Dragi mi Nace!

Pošiljaje ti par grozdičev od letošnje tergatve, Ti naznanjam, da sem poslani petdesetak prejel. Lepa hvala! — Te dni je bil pri meni Pepi, odrinil je danes zjutraj s Kodričem, ki je šel v Bovec v svojo prvo službo. V ponedeljek smo bili v »Gradu« na obedu, kosilo je dal Kodrič za slovo; — bili so pri mizi tudi vsi grofovi. Napitnic, in to lepih, je bilo vse polno; Pepi je imel posebno dober dan, vse ga je občudovalo. Povpraševali so tudi po Tebi, in res žal mi je, da Te nisem povabil, — ker vže takó nameravaš priti simkajle. Kdaj prideš? — V Gorici nisem bil še nič, torej ne vem nič, kako se je Erj. godilo v Ljubljani in kaj je dosegel gledé almanaha. O poslednjem si mi obljubil pisati, — ne mudi se predolgo! V Rifenbergu dobimo še enega učitelja.

Bog Te živi!

Tvoj vedno zvesti

S. Gr.

21.

Dragi mi Nace!

O Tvojem nasvetu pisati Ti ne vtegnem, deloma tudi ne morem, ker zopet boleham. Vtripanje srca se mi je tisto nedeljo po vseh svetih pri zadnji maši mej pridigo ponovilo in trajalo ves čas pete maše, — pripravljen sem bil, da se zdaj pa zdaj zgrudim — —. Naslednji petek me je ista nadloga vzbudila iz spanja. Vsled tega sem bil zelo oslabel, zlasti v prsih; tako mi je bilo, ko da bi se hotelo v meni vse vtrgati. Zdaj sem bolji ali zdrav ne. Rif. ni več zame. Poprosil sem monsignora Benso pismeno kake prav lahke službe, — a odgovoril mi ni nič. Danes sem torej pisal Gabrijelčiču naj bi pogledal v škofijo, kaj z mano mislijo ter mu odločno izrekel da v slučaji, da bi nič zame ne imeli primérnega, brez-pogojno prosim kvijescence t. j. začasnega vpokojenja. V tem slučaju bi dobil 200 for. pokojnine na leto. A kaj to, — pomagal bi si že. Bolje, da porabim vse kar imam, nego da pustim prerano duh, ki po mojem menenji ima še nekoliko moči v sebi, ki jo še želim porábiti.

Ležim ne, celo vsa dela opravljam, a ravno to je kar mi ne da priti k moči. Čuvam se kolikor mogoče.

Za vsak slučaj, ker sem uverjen, da ta nadloga me bode prej ali slej na gloma pobrala, — popravljam svoje pesmi in prirejam rokopis, da bi vsaj ta stvar ostala za mano kolikor moči brez velikih napak. —

Poslanih napevov morda kaj sam razprodam (dva iztisa sem vže) ostale izročim Frfili. —

Se »Zv«...ci lastniki nisem nič kaj zadovoljen, da so cene povišali, lahko bi bili izhajali z dose-danjo, in mōžje se bodo prerajali: naročnikov s tem privabili ne bodo.

Kar se tiče Kr[ilan]a, ga pač Ljubljancani tako krvavo potrebujejo, da bi pač smeli kar molčati ne pa iskati peg v solncu. Njegove pesmi so prav lepe — čeprav niso pisane v Levstikovem jeziku, kar niti treba ni. Na Kranjskem zdaj nemajo boljšega poeta, nego je Krilan. In zdaj se je še Bric prav srečno oglasil s pesmijo pri »Soči«. Poezija je zapustila Savo ter preselila se na Sočo!

Bog Te živi, dragi Nace!

Tvoj

S. Gr.

»Muhe«, ki Gregorčiču rojé po glavi v naslednjem pismu, so pač misli na lastno pesniško zbirko. Pesnik si še ne upa prav z željo na dan, hoče jo ustmeno povedati in jo slednjič razodene v naslednjem pismu. Tudi to pismo je pisano pozno jeseni ali pozimi leta 1881.

22.

Dragi mi Nace!

Hvala za prijazni Tvoj list, človeku dobro dé topla, prijateljska Tvoja beseda. Veselim se iskreno Tvojega prihoda. V ponedeljek popoldne ako sem živ in zdrav, pridem gotovo v Gorico, nadejam se v prijateljske družbi krasnega večera.

Kar se tiče tvoje tožbe o življenji, — no! to vem tudi jaz, da mnogo prida ni; a pri vsem tem menim, da sodiš nekaj preostro: Vsega ti ni dalo, česar si iskal, vsi ideali se ne bodo vresničili, — a nekateri menim da vendarle! Ako ne vidiš pri svojem delovanji kar naglo očitnega ploda, — ne obupaj! Jaz sem pa prepričan, da delo poštenega in značajnega možá brez upljiva in sadú ne ostane! Ako vsako zernce ne rodi, a vsako tudi ne strohni! Delaj naprej in uveril se boš, da nisi živel zastonj!

Meni so te dni začele zopet neke muhe po glavi rojiti, — v ponedeljek razodenem svojo misel tebi in Erjavcu, videl bodem, kaj porečeta!

Poletu vsakako pojdeva zopet kam skupaj. Lanske poti se z veseljem spominjam, — letošnje se vže vnaprej veselim!

Bog Te živi, dragi moj Nace, in Te ohrani

zvestemu Tvojemu

S. Gr.

O Božiču leta 1881. je Gregorčič stopil v časni pokoj; o tem govori v pismu 23. Pisano je najbrže decembra 1881.

23.

Predragi mi Nace!

Pisal sem Ti zadnjič, da v kratkem dobom dekret za Gradišče; obljubili so bili, a izpolnili niso. Župnik prvaški (Prvačina), od katerega je ta vikarijatek odvisen dela neke ovire, ker mu Gradiščani kongrue odrajtovati nečejo. Včeraj sem bil zopet v Gorici in zmenili smo se, da bodem čez zimo počival brez službe. Kako bi svoje stvari vredil še sam ne

Priloga D. in Sv. št. 11.

Matej Sternen: Primož Trubar.

vém, le to je gotovo, da za božične praznike bodem vže prost in to tudi Ti obljubim da te kmalu po novem letu obiščem za nekoliko dni, ako Ti ne bo nadležno, ker menda ravno o pustnem časi imaš največ dela.

Počutim se mnogo bolje in nadejam se, da me zimski počitek popolnem okrepča, potem pa si izprosim kake lahke službice.

Še eno ali tu **zahtevam** strogo molčanje, dokler Ti jezika ne odvežem. To zimo izdam 50 izbranih svojih pesnij, — v ta namen pojdeš z mano v Ljubljano, da skleneva pogodbo. Dokler ne bo stvar **dotiskana**, je ne razglasim, sicer bi mi morda delali ovére, k fait accompli bodo gotovo molčali. Pomislil sem stvar, da nazadnje je le bolje, ako se spet prikaže na dan kaka slovenska zbirka. Ako hočeš, da bode Tvoje ime združeno z mojim ponujam Ti založništvo, — a samo iz tega vzroka, denar Ti naravnost odštejem sam. Jaz le želim, da se naju prijateljstvo javno pred svetom zabileži. O tem ne govôri, tudi z najboljšimi prijatelji ne!

To je tisto, kar sem Ti vzadnjič omenil, da Ti povém osebno, — pa nočem imeti pred Tabo skrivnosti.

Bog Te živi, Nace moj!

Tvoj

S. Gr.

Župnik Podboj je leta 1887. ponujal Gregorčiču mesto hišnega duhovnika pri knezu Windischgraetzu, pa pesnik je to ponudbo odklonil s pismom, ki je še ohranjeno. Tudi v pismu 24. govori o isti zadevi. Vendar pa moram to pismo datirati z letom 1881., pred Božičem, in sicer vsled pravopisa in vsled življenjskih okoliščin pesnikovih, kakor se nam kažejo iz pisma. On se je ravno tedaj izselil iz kaplanije in je nastopil prvi (začasni) pokoj, je postal prvič samostojen. Kratki začasni pokoj je pesnik prebil deloma v Gorici, deloma v Rifenbergu (prim. pismo 26.), deloma pri prijatelju Gruntarju v Logatcu. Notar Gruntar je torej dvakrat skušal spraviti pesnika v dvorno službo, a »prenaravni, preprosti, preponosni« Gregorčič je oba krat odklonil.

24.

Dragi Nace!

Prav lepo se Ti moram zahvaliti za prijazno skerb, ki jo imaš zame; vendar naj Ti kar naravnost povem kot prijatelj prijatelju, da jaz nisem za knežje hiše: prenaraven, preprost — a tudi — preponosen sem! Moje podkrnske šege bi čudno kontrastovale z bogato aristokratsko palačo; vezan bi bil preveč na zunanje oblike, katerih terpeti ne morem in moral bi se vklanjati, česar nočem in mi tudi ni treba. Vsaka prijazna beseda iz knežjih ust zdela bi se mi (ne zameri, tako sodim!) neodkrita, preračunjena, čutil bi vselej, kakor da bi se mi hotela skazati neka — milost, ali če hočeš — milostinja! A tega jaz prenašat ne morem. Najbolje se počutim mej enacimi! Vesti se smem, kakor me je volja! Morda jaz možu

delam krivico, morda je izjema med bogataši in plemenitaši, — vendar na sploh niso za me in jaz zanje ne! Tò zimo hočem preživeti brez dela in brez gospodarja, poskusiti hočem kako diši samostojnost! K Tebi pridem gotovo, morda hitro po praznikih; nekaj se pomudim v Ljubljani, — kaj potem, še ne vem.

V Gorici bom jaz vže v saboto, pridi še Ti; a ne veži se na družine, skupaj bova v gostilni.

Včeraj sem šel iz kaplanije, stanovanje sem najel v Kasovčevi hiši, t. j. druga hiša pod kaplanijo, a v iste versti. —

Moj naslednik bo nek Kafol, mlad duhovnik, a strijca ima v škofiji — kanclarja. Ti strijci, so lepa in koristna naprava! Hvaljen bodi mož, ki je strijčevanje iznašel!

Bog Te živi, prisrčno Nace moj!

Tvoj

S. Gr.

NB. Zdaj pa me je »Zvon« tako zmešal, da res ne vem kako bi pisal **er** ali samo **r**, — zato vidiš v mojih listih o tem tako strašansko nedoslednost!

V februarski številki »Ljublj. Zvona« l. 1882., str. 124., poroča M. M. v dopisu iz Zagreba: »Članek 'Der slovenische Dichter X und seine Vorgänger' (v Kroatische Revue) pisal bi se lahko bolje in temeljiteje.« Te besede so Gregorčiča močno razburile, kakor kaže zadnji odstavek pisma 25. Ko je Gregorčič pozneje članek v »Kroatische Revue« prebral, je bil z njim zadovoljen.

25.

Dragi Nace!

Ti molčiš po stari navadi; da torej ne postane grobna tihôta, govôril bom jaz, morda vendar ne bo glas vpijočega v puščavi, morda vendar se oglasi odmev od Logatca.

Najprej ad referendum!

Na svečnico v jutro je prišlo v mojo nizko, nepospravljeno sobico osem mož, odbornikov občine rifenberske, na čelu jim župan Kobič. Mož je nosil v roci debelo trombo, kanonu enako. Bal sem se naskoka in res je prišel! Župan me je lepo, ginljivo nagovoril in izročil mi v trombi diplomo rif. č. občanstva. Ganil me je vës prizor, moj govorniški talent je šel rakom žvižgat, — odgovoril sem par besedij v zahvalo — a čutil sem jo bolj nego izrekel. Diploma je z róko, lepo izdelana, — najberže delo Fr. Ferfile — ... dobr začetek! Ist dan sem se pogodil za vino v brejski kleti — in zdaj, ko Ti to pišem, je vse moje vino prodano in oddano. — Komaj za prve mesce mi je ostalo pijače. Dal sem vse po enajst for. *krinč!*

Sinoči sem prejel list od Kleina. Mož sprejema moje pogoje, — nadejam se torej, da o veliki noči bo stvar končana! — —

Zdaj pa — ad interpelandum!

Pri odhodu sem Te naprosil, da mi pošlješ prvi sešitek »Südsl. Revue«. To — da mi lista nisi poslal in zadnja kratka opomnja v »Ljublj. Zvonu« — vzbujata mi sumnjo, da je članek o »X«-u meni neugodno pisan. Nič ne dé! Le pošlji list, jaz ga moram brati! Videl bom kaj se da na to odgovoriti,

ali — storiti! ne mudi se, sicer list direktno iz Zagreba naročim, — en for. mi morda prihraniš — nevolje mi najbrž prihraniti ne moreš. **Vsakako** pošlji!

Tvoj zvest, stari in ^{večni} vdani
prijatelj S. Gr.

G. dr. Strgarju in adj. Polcu — srčna pozdravila!

Začetkom leta 1882. se je Gregorčič odločil, da izda prvi zvezek Poezij. Tisk je prevzel Klein-Kovač, založništvo notar Gruntar, posvečenje je pa z Erjavcem vred odklonil.

26. (Posetnica.)

Ko prebereš »Südslav. Revue«, prosim pošlji mi jo v Rif.

Tu v Gorici mi je dolgčas, popiham jo domov. Še enkrat prav srčno Ti hvala za vso prijaznost Tvojo!

Bog Te živi!
Klein še ni nič pisal.

27.

Predragi Nace!

Klein je pisal. Pogoji so bolj trdi nego sem mislil. Mož tirja, ako vzamem papir I. vrste, po 48 for. od pole, češ da ga njega stane papir po 32 for. od pole. Stroška bo torej precej, a vdal sem se v to. Kakor hitro mi pošlje pogodbo, izročim mu rokopis. Zahteval sem pa v pismu od njega, da mora biti knjižica do velike noči tiskana.

Erjavcu sem rekel, da pesni, ako jih izdam pod pravim imenom, posvetim Tebi in njemu; on se tega brani, češ da pesni s tem nič ne pridobijo. — Da me ti siliš priobčiti tudi en odlomek iz daljše pesni, mu nisem povedal. —

Zdaj sem v Rif. živim sam zase, ne grem iz hiše, a počutim se dobro. Ako se me poloti dolgčas, jo pa krenem kam.

Pri Tebi se mi je dobro godilo, bil sem zadovoljen, vesel in ni se mi tožilo, — v Gorici pa nisem mogel prestati. Pepi je bil bolan, Erjavec dela, — bil sem torej večinoma sam. Pepi-ju se je naredila »osla«, t. j. neka oteklina na stegnu, — in zdravnik (Rojec) ga je obsodil v posteljo, čeprav mi hribovci zaradi takih nadlog nikdar nismo šli ležat.

Ko boš imel kaj novic, piši, ter obišči vsaj s kakim listkom

Tvojega vedno Ti vdanega penzionista
S. Gr.

28.

Dragi Nace!

V nedeljo sem bil povabil na južino vse starešinstvo naše. Bili smo prav dobre volje, čvrsto pili in marsikako uganili. Jaz sem naredil veliko napitnic, ki so družbo oživljale in mnogo smeha vzbudile.

Od utorka do sinoči sem bil v Gorici. Videl sem doli Kurinčiča in Smrekarja.

Kroat. Revue sem dobil; s kritiko sem zadovoljen: mož me umeje in prav tolmači. Zlasti o pesmi v pepelnični noči se mnogi motijo, išoč napak, kjer jih ni. Ako bi pesem preštudirali, našli bi ob sebi komentar. Selak je tudi tukaj právo pogodil.

Njegova kritika me veseli. Ne vem zakaj »Zvon« pravi, da je premalo temeljita. »Zvon« je morda želel obširnejše kritike; a jaz menim, da nisem še tako velik mož, da bi bilo treba o meni pisati cele knjige. Ako si rés prijatelj sè Selakom izreci mu v mojem imenu zahvalo.

Da si Štritarjevo pismo odprl, ni nič napak. Ako lista nisi prebral, naj Ti povém, da ne prevzame uredništva albuma.

Tisk mojih poezij se še sedaj ni začel.

Bog Te živi! Tvoj S. Gr.

29.

Dragi Nace!

Dozdaj sem dobil vže 22 prvih strani v korekturo. Stavci mi delajo prav dobro, skoro nič pomotni v stavku, ako bodo tako nadaljevali bo dovolj dveh korektur. — Nameraval sem dodati še celo polo, tako da bi knjižica obsegala 160 strani, a Klein mi piše, da ni moč naročiti takega papirja manj kot 20 risov, kar bi znašalo, ako se ne motim kakih 12000 pol, ali 1200 knjig à 10 pol. Ako bi toliko naročil, tiskati bi moral 3000 eksemplarov, a toliko se mi zdi preveč, kaj meniš? Ako dodam celo polo teksta, potem bo pri sedanji množini papirja prišlo 1800 eksemplarov, to se mi zdi zopet premalo; zato bom določil le $\frac{1}{2}$ pole teksta in potem se natisne 1900 snopičev mojih pesmi. Razodeni mi svoje mnenje v tej zadevi, á ne odkladaj!

Kako naj se bodo knjige prodajale? Ti veš, da nisem zelo praktičen človek, zato skušaj mi ti kaj nasvetovati. Kar se mene tiče, ne nameravam knjigo-tržcem dajati dobička, ker ga vendarle preveč zahtevajo, Erjavec pravi da 33%! Skušajmo po prijateljih, Tvojih, Erjavčevih in mojih! Ako prijatelji le nekoliko agitirajo, prodamo vse iztise. Enega glavnega ekspeditorja pa vendar moramo postaviti. Kaj meniš, ker se ti založnik, ali bi ne mogla biti ekspedicija pri Tebi? Ali bi ne prevzel Rogl? Seveda za pošteno plačo! Pomisli, poprašaj in v slučaju pogodi se! Jaz tega posla nikakor ne prevzamem, rajši vržem ves dobiček v vodo! Odgovori tudi na to kmalu!

Gledé plače pri Kleinu to: Ako némaš Ti denara, ne skrbi, zdaj imam jaz precej novcev, ker sem vino prodal. Meni je bilo le do tega, da si Ti podpisan kot založnik. — itely. —

Ali je trebé za izdajo in prodajo knjige kake dovolitve od pristojnih oblasti? Ako bi to bilo, skrbi Ti za to! —

V Kob(arid) ne pojdem o veliki noči, ker mislim iti v službo hitro po (velikonočnih) praznikih, najbrže še tisti teden. Družega ne kaže ko Gradišče. Pa naj bo. Živel bom, četudi ne po grofovsko! Samo da bom imel telesnega počitka dovolj!

Zdrav sem precej, tudi dobro rejen, mnogo bolj nego pred boleznijo; samo noge so še otrple, čeprav ne več takó kot prej; ne morem se vbrani misli, da me je prvi mrtvoudni opomin nekoliko ohromil. Duh se mi pa te dni vrača: zdi se mi da pred smrtjo še kako vbérem. Samo iz tega vzroka bi rad še kaj časa travo tlačil.

Najsrčnejša pozdravila! Tvoj S. Gr.

30.

Dragi Nace!

Knjiga se tiska, do zdaj ste vže 2 poli na čisto tiskani in drugi dve pa korigirani. Knjiga bo tako lepa, da dozda ni imela nobena slov. pesniška zbirka tako lepe zunanje oblike.

Jaz sem podpisal svoje pravo ime, in Te be kot založnika! Posvetil knjige nisem nikomur, ker se je Erjavec branil in deloma tudi Ti. Pri pesmi »Slovó in naročilo« sem Te pa imenoval. —

Ekspedicijo boš pač moral Ti prevzeti, ne bo drugače. — Danes so bili Gradiškovci pri meni, za veliko noč bom jaz vže tam! — Jutri kaj več!

Srčen pozdrav! Tvoj

Toliko v naglici!

S. Gr.

31.

Predragi Nace!

Glede mehkega vezanja knjige sem se obrnil do Levca za svēt. Ko mi odpiše, naredim pogodbo z nasvetovanim knjigovézom. — Ako greš res v Ljubljano, storiš Ti lahko tudi to.

Prve dni prihodnega tedna gre tudi Erjavec v Ljubljano, — ali bi ne bilo prav, da bi šla vidva hkratu?

Pepi je zdaj zadovoljen s ceno 1 for, ko sem mu pokazal papir in tisek. —

Po časnikih naznanim knjigo okoli velike noči.

Prihodnji vtorek pojdem na Gradišče, a brez dekreta, tako da odidem, kader bom hotel, ako mi ne bo po volji!

Srčen pozdrav! Tvoj S. Gr.

32.

Dragi mi Nace!

Kako je kaj s kupčijo? Prodajaj pridno, da ne bodeš gostil Ljubljančanov.

Levec mi piše da bi rad več iztisov dobil na dom, da bi mu ne bilo treba prevečkrat hoditi k Kleinu. Nakaži mu toliko eksemplarov, kolikor se Ti zdi! Sicer pa menim, da bi bilo najbolje, da prej nabere naročnike, potem mu izročiš ali nakažeš število iztisov. Tako bi mu ne mogel nikdó do kože.

Tu mi je vedno še nekoliko dolgčas. — Danes je prišla zopet mati, — napravljena je k Katrci, ki je šla vže zopet »v Rim«. Ali ostane pozneje pri meni ali kje — ne vém. —

Najsrčneje Te pozdravlja

Tvoj S. Gr.

33.

Dragi Nace!

Stereotipni konec Nacovih pisem se glasi: »Odgovôri hitro!« In mož te besedice vselej še debelo podčrta. No, ko bi ga pa hoteli ljudje plačevati z istim, denarom, ki ga on posoja? Res priden je Nacé v dopisih! Basta! Knjige je torej polovica razprodana, — ali kali? Koliko iztisov je bilo vseh?

Kleina plačaj in reci mu naj mi pošlje r o k o p i s. Denar le hrani, mi ga vže pošlješ ali pa prineseš kedaj. — Kritika v »Zvonu«, ali prav za prav životopiš mi vgaja, ker se ogiblje nepotrebnega in

ker je omenil nekatere drage mi osebe, katere bodo tega vesele! Bomo videli, kaj poreče o pesmih. —

Kritika v »Nar.« je bila gotovo le namenjena knjigo priporočati ne pa pesmi pretresovati, s tega stališča se mi je zdela dobra, kar se tiče parizarskega voza moral bi pač vedeti kaj pomeni! Saj si slišal Gabrščka primerjajočega jezik v »Soči« okorni, težki vožnji »parizarja«! Opomnil sem Te na to, ker je »Nar.« kritik tako ugodno se izrekel o jeziku v tej pesmi. — Ali bom še kaj tako krepkih zložil ali ne, odvisno je od razmér. Silil se gotovo ne bom!

Imena naročnikov, ali pa dotične naročilne liste le pošlji, interesiralo me bo; a ne odkladaj ad calendas graecas. — Predvčeranjem sem na vrtu zapisal te vrste:

»Čemù-li se čudiš, da siv že mož
z dekletcem mladim in cvetnim se ženi?
Saj tudi pomladje, prepolno rož,
Najbližje stoji pri zimi studèni!
»Da, blizu sta res, a skupaj nikdár,
In če sta vkup, sta gotovo si v kvar:
V objemu tem pač bo zimi skopneti,
oh, ali pa mlademu cvetju umreti!«

Torej Nac, da ti verzi ne bodo morda veljali še tebi, posnemaj Stankotov izgled, predno Ti teme odene sneg!

Srčen pozdrav

Piši!

Tvoj zvesti S. Gr.

34.

Dopisnica. Poštni pečat Renče, 26. IV. 1882.

Prosim Te, sporočuj mi večkrat, kako je kaj z razprodajo, saj vész, da me stvár zaníma.

Ljublj. Škofu in predsedniku sem poslal vsakemu en lepovezan iztis. *gl. pismo Levca*

Ali si bral v »Nar.« sodbo o »Tvojem« parizarskem vozu?

Bog Te živil

Tvoj S. Gr.

35.

Dragi mi Nace!

Ti še vedno molčiš! Odkar si mi po edini listnici naznanil, da je dela in naročil obilo, — nisem dobil od Tebe nobenega glasu! Ali se dopisi izgubljajo na pošti ali v Tvojem perésu? Vem da imaš posla svojega in mojega mnogo, a ker si vže toliko si nalôžil, dèj, stôri še to, da mi večkrat poročaš o razprodajanji. Ti ne vész, kakó mi téžko, ker prav čisto nič ne vém od nobene strani. Slovenski listi pišejo o knjigi takó »obširne« kritike, kakor da bi prišlo vsak dan polno takega blagá na somenj. Bolj kot vse kritike me je razveselil listek, ki sem ga sinoči dobil; glasi se tako:

»Presnet šime! prebral sem Vaših poezij ravno 63 strani. Ena boljši kot druga. Nisem mislil — ne zamérite! Bral sem Vaših poprej kake 2 ali 3, pa se mi je zdelo vse nekoliko tužno — Weltschmerz, Unzufriedenheit etc., — ali zdaj vidim kako sem se motil! Živeli boste, dokler bodo Slovenci! — Kadar bo Vaše delo vdružno tiskano, kar se bo gotovo kmalu zgodilo, — poskrbite za manjši formát, tako da ga

lahko vsak, ko gre na sprehod, v mavho dene, ker Vaše pesmi bodo Slovenca povsod spremljale, kakor Horacijeve nekdanje Rimljane!« Tako piše ali veš kedó? Naš vrli, pošteni Jekše! To priznanje od tega moža, ki ga tako globoko spoštujem in srčno rad imam, mi je bolj dobro délo, kakor ko bi mi bilo pisalo 100 drugih.

Pet krasno vezanih eksemplarov sem Kleinmayru vže plačal, da jih ne boš plačeval Ti! — Na Gradišči samotarim. Nekam čudno se mi zdi še vedno! Sicer pa me ljudstvo vboga! Vedenje v cérkvi in šoli je vže vse drugó! Tu je torej vže nekaj doseženo! Tudi jeza na župnika se polega. Počasi morda vendarle pojde!

Proseč še enkrat Te, da piši pogosto, sem vedno
Tvoj najzvestejši prijatelj S. Gr.

Ko je Gregorčič izdal prvi zvezek Poezij, je jel misliti na državno štipendijo in se je v ta namen obrnil tudi na Winklerja. Na to se nanaša zadnji stavek pisma 36. Štipendijo je pesnik kasneje dobil.

36.

Kupon spremnice. Poštni pečat Renče, 6. V. 1882.

Dragi prijatelj!

Sprejmi za sedaj ta drobiž, debele niso še zréle. — Sket se izgovarja, da je bil list vže stavljen, ko mu je došla knjiga; a naznanilo bi bil pa vendarle lahko priobčil; todá mi vedno le piše: »dáj, dáj še nam káj«! sam se pa nití take malosti nena-prošen ne spomni.

Od Pog. in W...kl... nič odgovora!

Srčen pozdrav! Tvoj S. Gr.

Začeli so se oglašati prvi nasprotniki Poezij. Gregorčič je še bil optimist, je menil, da bodo zoper njega le redki starokopitniki in da se bo dala stvar z osebnim pojasnilom opraviti. — Pesem »Negodni ptičici« je izšla v »Ljublj. Zvonu«

junija 1. 1882. Naslednje pismo je torej pisano najbrže maja istega leta.

37.

Dragi Nace moj!

Za obá poslana lista hvala! O g. dr. Mošetovem dopisu bom govoril z Erj., potem Ti naznanim, kaj mislim. Veseli me vsakako, da se me g. dr. spominja in za me skrbi. Tako imam vendarle nekaj prijateljev na svetu! —

V Braslovče bom morda pisal sam. Zdi se mi, da moji nasprotniki bodo le kaki starokopitniki. Zadržuje mi, ako imam na svojej strani omikanejšo, razumnejšo in značajno duhovščino, — in zdi se mi, da jo imam!

Te dni je bil Pepi pri meni. V Beč pojde šele po binkoštih.

Proti jeseni Te gotovo obiščem, da jo kreneva kam; saj »poezije« (t. j. kupčije ž njimi) vže dovolé, da vžijem še letos v življenji kaj poezije. —

Z imenovanim verzom nisem nič nameraval, tudi nisem s tem mislil ne náte ne na koga drugega — to je le splošno! Morda pa res kaj misliš?

»Zvonu« sem poslal pesem »negodni ptičici«. Te dni v dežji sem našel nad mojim vrtom negodnega mladiča-ptiča, on mi je izrečene misli vzbúdil. — Ako Bog zdravje da, delal bom tudi zanaprej, ne dam se motiti ne od desne ne od leve. — Od velikonočne nedelje tičim vedno domá. —

Poslane mi naročilne liste Ti vračam. Pregledal sem vse. Duhovnikov ni od sile mnogo; pa morda so mej skupnimi naročniki. —

Gledé izročbe knjig knjigotržcu Ti bom pisal. — Rokopis sem dobil nazaj. Kratko pesemco »Čol-ničku«, ki ni mogla v zbirko, poslal sem »Kresu«. — Ne ta ne ona »Zv.-u« poslana ni Bog ve kaj, a toliko je, da sme mej svet. —

Ali pojdeš binkoštni ponedeljek v Zagreb? Odgovori na to vprašanje!

Bog Te živi! Tvoj S. Gr.

Tlačani.

Dr. Ivan Pregelj.

(Dalje.)

Ob zgodnji jutranji uri je prišel mestni sodnik Brunetti k podglavarju s poročilom, da se je utaborilo v Solkanu nad širitisoč kmetov. Podglavar se je najprej ustrašil, nato pa se je začel smejati na ves glas osuplemu sodniku v obraz.

»Imenitno, gospod sodnik, imenitno.«

Brunetti se je začel, še huje zmeden, tudi sam smejati. Tedaj je pripomnil podglavar:

»Odkdaj ste šaljivec, gospod sodnik?«

Brunetti se je prestal smejati. Pomislil je, ali ni podglavar znorel.

»Ma non capisco, signor luogotenente...«

»Prosim, prosim,« se je smejal podglavar še vedno, »dovtipa torej ni konec!«

»Ampak, gospod podglavar, Tolminci — «

Podglavarju je začela šala presedati in je dejal:

»Ne, gospod sodnik, Vi pač niste šaljivec. Saj vidite, da se ne dam vleči za nos!«

»Dio santo!« je vzkliknil tedaj sodnik, »kdo govori o šali. V Solkanu je širitisoč Tolminec. To ni šala!«

Podglavar se je nehote prijel sedeža, kajti noge so mu začele klecati v kolenih. V hipu pa se je udaril ob čelo in vzkliknil:

»Vi ste vendarle dober šaljivec!« Tisti hip so se vrata odprla in sluga je naznanil Ferdinanda Formentinija. Komaj je bil sluga zunaj, je vstopil Formentini in vzkliknil, zagledavši Brunettija:

»Gospod podglavar že ve?«

Sedaj je bilo podglavarju jasno. Brunettijeva novica ni šala. Hripavo je vprašal:

»Ali je gotovo, da jih je toliko?«

Formentini je začel obširno poročati. Podglavar je Brunettija hladno odslovil. Sramoval se ga je. Nato pa je nemiren poslušal Formentinija in vprašal:

»Kaj storiti? Kaj svetujete?«

»Gospod podglavar,« je odvrnil Formentini, »svetoval bi, da pošljemo še enkrat odposlanca.«

»Odposlanca! Kdo zna govoriti ž njimi, kdo jim dopove, naj se razidejo?«

»Gospod podglavar,« je odvrnil samozavestno Formentini, »dajte mi še enega spremljevalca. Rad sprejemem prevažni posel!«

»Vi greste?« se je zveselil podglavar in mu stisnil roko. »Toda koga naj pošljem z Vami, koga?«

»Morda bi poslali Radetiča!«

»Radetiča?« Podglavar je zategnil rahlo zaničljivo. Toda koj nato je zamahnil z roko:

»Dobro, naj gre Radetič.« Dal ga je pozvati. Radetič je prišel in dejal:

»Grem, toda s tristo vojaki bi bil bolj gotov uspeha.«

Podglavar je odvrnil:

»Če bi imel tristo vojakov, bi Vas ne klical.« Radetič se je poklonil. Podglavar je velel Formentiniju:

»Obljubite vse!«

Ko sta odhajala, je rekel Radetič Formentiniju:

»Bojim se, da vse obljube ne bodo nič izdale!«

»Vi, maloverni!« je odvrnil užaljeno Formentini. Radetiču so se ustnice rahlo skrivile v nasmeh, rekel ni nič.

Deset minut pozneje sta gonila konje proti Solkanu. V cerkvi pri svetem Antonu je bila osma ura, ko sta šla skozi mestna vrata. Jahala sta naravnost v kmečko vojsko, ki se je bila zgrnila od Solkana po cesti proti mestu. Nekaj bežečih črnidov jima je prišlo naproti. Klicali so jezdecema neumljive besede.

Radetič je zaničljivo mrmral: »Glej, kako se jim mudi braniti mesto!«

Tisti hip so padle prve gruče kmetov jezdecema na pot in jima zadržale konje.

Radetiču je švistnilo jeklo iz nožnice:

»Odposlancema pot!«

Nekdo še vedno ni izpustil konja. Radetič ga je udaril s plosko sablje po hrbtu, da se je od bolečin skrivil in odskočil. Toda tisti hip se je dvignil cel gozd orožja proti jezdecema, kos, vil, trentarskih palic in gorjač. Nepopisen hrup se je izvil iz množice.

»Vergine santa!« je vzkliknil Formentini, bled ko stena. Radetič je stisnil konja, da se je vzpel. Zakričal je divje:

»Prostor odposlancu! Kje so vaši vodje?«

Kretal je tako hitro in spretno s konjem, da se je množica ob njem razgnetla in kakor začudena strmela v to igro živali in človeka, kjer se je zdelo, da sta jezdec in konj eno in isto bitje in da je to bitje nekaj čudovitega.

»Kaj si pojac, da plešeš?« je vzkliknil Lovrenc Kragulj med množico. »Primate ga, ljudje!«

Dvoje orjakov je skočilo naprej. Radetič ju je zopet oplazil s plosko sabljo, da sta pod silo udarca telebnila na tla.

»Saj ni človek, hudič je!« so klicali kmetje.

Radetič se je ozrl po Formentiniju in se mu nasmejal in prikimal.

»Ubijte ga, za norca nas ima!« je kričal zopet Lovrenc in ril naprej.

Peklenski šum se je razlegel.

Sredi tega šuma je bilo čuti hipoma dvoje glasov hitro zaporedoma.

»Mir!« je viknil Radetič.

»Mir!« je ponovil Gradnik.

Radetič se je ozrl za glasom. Ljudstvo je utihnilo na mah. Gradnik se je preril pred odposlanca in vprašal:

»Vi ste odposlanci? Kaj hočete?«

Radetič je malomarno zatikal meč v nožnico. Ne ena kretnja ni ušla Gradniku, ki se je čutil užaljenega, in je pripomnil:

»Zdaj res ne vem, ali sta izgubila iz strahu glas, ali pa sta pozabila, čemu so jih poslali.«

Nekdo se je glasno zasmel. Ko od gada pičen je zaigral Radetič s konjem v ono smer.

»Merite, možje, če ne dá miru!« je velel Gradnik. Do petdeset cevi je zazevalo v hipu v Radetiča, ki je že stal na tleh ob Gradniku.

»Ukazal si, naj merijo na podglavarjevega odposlanca. Smrt si zaslužil za to predrznost, kmet! Na mestu bi te moral kaznovati.«

»Poskusi,« je odvrnil mirno Gradnik.

»Pod puškami odposlanik ne govori,« je rekel Radetič in segal z nogo v streme. Brez povelja so ljudje povsili puške. Teda je Radetič pomignil Formentiniju. Toda ta je bil še vedno toliko presenečen, da je komaj čez nekaj hipov mogel govoriti.

»Gospod podglavar goriški, grof Ivan Adam Strassoldo, opominja po meni in tovarišu še enkrat svoje podanike, da odnehajo od svojega upora. V dokaz svoje naklonjenosti jim sporoča, naj izbero izmed sebe trideset mož in jih pošljejo z nama, da z gospodom podglavarjem pregledajo vse Bandelove račune in predložijo svoje pritožbe. Gospod podglavar hoče vse tožbe mirno zaslišati. Odposlancem se ne bo skrivil ni las!«

»Saj že imate petindvajset naših ujetih,« je rekel Gradnik. »Vprašajte jih.«

Formentini se je ozrl proseče na Radetiča, ki je odgovoril:

»Možje, ne dajte se zapeljati od teh, ki vas šuntajo!«

»Ali vas kdo šunta, bratje?« je bilo čuti Grudnikov glas. Prezirljivo je motril Radetiča, ki se ni niti najmanj zbežal, temuč je dejal še glasneje:

»Poslušajte glas pameti, ljudje! Kar vam podglavar ponuja, je vse, kar morete doseči. S silo ne opravite nič. Podglavar ima vojake.«

Gradnik se je zasmel: »Če bi jih imel, poslal bi jih bil nad nas.«

»Branili bomo mesto do zadnjega!« je klical Radetič. Mož je bil ta hip sam prepričan o tem.

»Branite ga, če bo čas!« je odvrnil Gradnik. Radetič je sedal na konja. Formentini je še enkrat vprašal:

»Ali torej ne pošljete svojih mož?«

»Pošljemo jih,« je odvrnil Gradnik, »pa šele tedaj, ko bomo vsi na Kornu.«

Radetič je obrnil konja. Gradnik je poveljeval:

»Nad Gorico, možje!«

Podglavarjeva odposlanika sta pustila kmečko vojsko za seboj. Pred mestnimi vrati je Radetič obstal in rekel: »To ni druhal, to je vojska.«

»Če bi imeli poveljnika,« je odvrnil Formentini zaničljivo, pozabivši, da se je pravkar pokazal bojazljivca.

»Imajo ga. Vitez bi bil, pa bo umrl pod rabljem!«

In Radetič je vzpodbodel konja, spomnivši se, da je še tešč.

*

»Tolminci gredo!«

Krik strahu in razburjenja je preletel v hipu vse mesto. Trgovci, krčmarji, peki in mesarji, ki so bili pravkar odprli svoje prodajalnice, so še dvomili, ali naj zapro, dočim so hišni gospodarji hiteli zapirati vežna vrata. Z ulic je bilo čuti vznemirja-joče glasove, da bodo kmetje porušili mesto, zažigali in ropali, da so že pred mestnimi vrati. Mirnejši so bili mnenja, da kmetje dobro vedo, s kom imajo opraviti. Med temi zadnjimi je bilo par mesarjev, oni orjak seveda tudi. Gruča mestnih pohajčev, željnih neredov, in nekaj resnejših meščanov se je zbralo pred njegovo mesnico na Kornu, ko je smeje odgnal žene, češ, da danes ne prodaja. Tisti hip sta gnala mimo na spenjenima konjema Radetič in Formentini, od mestnih vrat nad Kornom se je razlegel šum.

»So že tu!« je zavpil orjak. Nekaj bežečih stražnikov je privihralo na Koren. Isti čas so se pojavili kmetje od Svetega Antona doli, kjer so bili vdrli v mesto. Klici strahu, hitro zapiranje vrat. Posamezni, na ulicah se mudeči meščanje so bežali. Gruča okrog orjaškega mesarja je izginila, ostal je sam z veselim obličjem, videč divje oboroženo kmečko vojsko. Od nekod je privihrala razmršena žena, umazana in v zakrpani obleki, in je presunljivo klicala.

V oknih je bilo opaziti nemirne obraze meščanov. V par hipih so napolnili kmetje ves obširni prostor na Kornu in vendar so bili tesno stisnjeni. V svojih domačih rjavih oblekah iz bukovega sukna in s svojimi mogočnimi klobuki so bili podobni divjakom, in dasi so meščanje poznali to nošo, te klobuke in te ljudi, so osupnili vpričo njihovega števila, raznoličnosti obrazov in orožja. Vendar je bilo opaziti na vseh teh ljudeh, oboroženih z grozovitim orožjem, nekako negotovost in zadrego. Začuden so se ogledovali, govorili polglasno, kimali drug drugemu z glavo. Ko so se še prerivali, se je postavil mednje orjaški mesar in položil nekemu roko na rame:

»Me poznaš?«

»Kako te ne bi poznal, Zorut,« je vzkliknil kromberški mesar Pavšič. »Kaj praviš?«

»Kaj pravim? Prav imate!«

»Ali slišite, kmetje, meščani z nami držijo!« je zaklical Pavšič.

»Le dajte Bandelu!« je rekel orjak, ki so mu kmetje stiskali roko. Nekako veselo razpoloženje se je polastilo bližnjih in se prelilo tudi na druge. Čule so se ošabne grožnje pijavkam, drugi so izkušali z znaki prijaznosti udobrovoljiti plahe obraze v oknih. Ta trenutek je izrabil pek in je zopet odprl prodajalno. Tuintam se je odprlo okno.

Tedaj je privihral na Koren sodnik Jakob Brunetti.

»Jaz vas peljem pred gospoda podglavarja,« je klical s tujim naglasom, »jaz vas popeljem. Kje so vaši župani?«

Nekateri so se mu smejali, prepoznali so odposlanika od prejšnjega dne. Drugi so klicali, da naj bo mir.

»Župani vkup!« je velel Kobal.

»Župani vkup!« so klicali ljudje. Nastalo je prerivanje. Sedemdeset županov se je oglasilo.

»Zdaj pojdemo,« je dejal Laharnar Andrej, »ali je prav tako?«

»Prav!« je dejal Gradnik.

»Župani naj govorijo!« je dejal Laharnar.

Odgovorili so, da jim je prav.

»Dobro opravite, postavite se!« so klicali ljudje.

»Ali naj gremo z orožjem?« je vprašal Podgornik.

»Ni treba!« je dejal Andrej Laharnar. »Saj nas vojska varuje.« Može so predali svojim tovarišem orožje in krenili z Brunettijem proti Travniku.

»Ali Gradnik ne gre z njimi?« so kričali iz množice.

»Ne,« je vzkliknil Gradnik, »jaz ostanem z vami. Saj je županov in podžupanov dovolj.«

In ozrl se je nad seboj v okno. Mlado dekle je slonelo gori in gledalo naravnost nanj. Pokimal je z glavo in pozdravil laški:

»Dobro jutro, gospa!«

»Nisem gospa, sem gospodična,« je odvrnila meščanka in se zasmejala. Tudi Gradnik se je nasmejal. Ona je vprašala:

»Ali si oženjen?«

»Nisem.«

»Če bi bil, bi te žena ne bila pustila v Gorico.«

»O, tu jih je mnogo, ki imajo žene in so prišli.«

»Ali se ne bojijo, da jih obsodijo na smrt?« je vprašala.

Neprijazno jo je pogledal in odvrnil: »Ali smo roparji, da bi nas sodili?«

»Podobni ste jim,« se je smejala, da se je moral nehote tudi on.

»Pusti babo,« ga je prijel za rame Matko, »ali ne vidiš, da se norčuje iz nas!«

Osuplo je pogledal Gradnik Tininega očeta in ni odgovoril. Na okno pa ni pogledal več. Okno gori se je zaprlo nekam jezno. Tedaj je Gradnik polglasno rekel Matku:

»Saj se ni norčevala, ne.«

»In če se ni,« je odgovoril Matko, »ne spodobi se zate, Janez, zdaj ne več.«

In pomenljivo je kimal z glavo. Fant ni povetil pogleda. Matko se je nagnil k njemu in zašepetal:

»Nocoj je bila pri tebi, zdaj veš, zakaj se ne spodobi več.«

»Vem,« je odgovoril nevoljno Gradnik in se nemo zagledal v Anžeta Rinka, ki je bil zbral ob sebi gručo mlajših in starejših, pripovedujoč jim o nepopisnih prizorih, ki da jih je doživel, ločivši se doma od svojih otrok. Tako je vzbudil mož v poslušalcih dokaj ginjenja, spomnivši jih na njih lastne domače. Nato je spretno prešel na lastno osebo, izjavil, da se niti od daleč ne bi bal, če bi šlo vojakov ko listja nadenj.

»Kaj pa, če bi me zadeli? Mrtev bi bil, ne lačen, ne žejen, otroci bi se mi tudi ne smilili več in mi ne grenili slednjega grižljaja, ki mislim, da ga sirotam lačnim odjedam!«

Anže Rink je imel pri spodbudnem govoru pred očmi jasen smoter v obliki zlatega grozda, kjer je goriški krčmar točil nič manj zlato kapljico vipavca ali vsaj rebule, ne sicer take, kot rifolium, gotovo pa sladkejšo od tolminskega čividinca.

In kakor nalašč je bil orjak Zorut velik prijatelj otrok in se je hipoma začutil zelo sorodnega drobnemu Anžetu, mu segel pod roko in ga dvignil in peljal v krčmo, kjer je visel Anžetov smoter.

In ko sta šla, je vprašal orjak:

»Kaj, imaš veliko otrok?»

»Osem jih je in deveti je na poti. Pomisli, preden jih nasitim.«

»Jaz imam enega, pa skoro nič ne je!« je tožil orjak.

»Hm,« je dejal Anže, »tudi to se dogaja. Pa bi ti znal pomagati. Vem za zdravilo.« Orjak ga je potegnil še krepkeje za seboj.

Malo vstran so stali Lovrenc Kragulj, Valentin Munih in Gregor Kobal.

Valentin je rekel:

»Le to bi rad vedel, kako jim je pri srcu, odkar so jih zaprli. Da bi jim vsaj kako mogli pokazati, da smo tu. Pa saj morajo misliti, da pridemo.«

»Martin se je držal pošteno, pravijo,« je pripomnil Kobal.

»Še hujši je bil Golja,« je dostavil Kragulj.

»Za Nadlogo ne bi bil verjel, da ne bo bežal,« je dejal Valentin.

»Ali bi bil verjel, da bomo Gorico strahovali, pa jo le,« je odvrnil Kobal.

»In Tolmin še bomo,« je pripomnil Kragulj.

Tedaj je stegnil Valentin z roko proti sedanji Gosposki ulici.

»Ali ni tamle Duša?»

»Seveda je.«

Bil je Duša, ki je prihajal iz mesta. Ko je ugle dal množico, je obstal, kakor da išče nekoga. Gradnik mu je zamahnil s klobukom. Duša se je preril do njega.

»Kod si hodil?« so izpraševali kmetje.

»Jetnike sem šel obiskat,« je dejal Duša.

»Ali si jih videl?« so izpraševali.

»Videl jih nisem, ali iz kleti sem slišal Goljo, pa Martina z zobmi škripati, ker so mu v Solkanu pleče zdrobili.«

»Martin ima posebno srečo,« se je kruto pošalil Valentin Munih.

»In kaj pravi Lapajne?»

»Lapajne toži,« je odvrnil Duša, »da jih imajo zaprte, pa jim jesti ne dajo.«

Tedaj se je preril do Gradnika in pomežikal. Med ljudmi je završalo. Iz Gosposke ulice so prihajali Andrej in Štefan Laharnar, Matija Podgornik, čepovanski, Matej Jarec, ladrijski župan. Za njimi so šli podmelški Božič, idrijski Zlatoper, volčanski Ternovšček, mostarski Matevžič in cela vrsta drugih županov, podžupanov in nekaj vaških biričev, ki imajo pravico čez berlin.

»Dihur je ušel!« je rekel Duša Gradniku, »pa ne boj se, smrad gre za njim tudi pod zemljo. Najdeš ga.«

Gradnik je prikimal. Andrej Laharnar je poročal o uspehu pogajanj pri podglavarju.

V splošnem molku se je zasmejal Gradnik:

»Kaj ste na zaprte pozabili?»

»Nismo,« je odvrnil Andrej, »zahtevali smo, da jih izpuste, pa je rekel podglavar, da tega pod prisego ne more storiti. Ustavljali so se njemu, ki je na mestu cesarja.«

»Ste slišali,« zavpije Gradnik, »tako nas hočejo voditi za nos podglavar in drugi. Možje, jaz pravim, naše nam dajo nazaj, ali pa jih sami poiščemo.«

»Župani nič ne vedo, Gradnik ve bolje,« so se čuli posamezni glasovi. Šime Golja se je preril k Andreju Laharnarju.

»Andrej, kaj ste delali, da so vas tako oči-ganili?»

Andrej je odgovoril:

»Povem ti potem, če ne moreš uganiti.« In pristavil je: »Prav ima Gradnik.«

»Naprej!« je klicala množica. »Na Travniki!«

Mogočen val se je zazibal in se s šumom ulil v ozko ulico. Laharnar je dejal Golji:

»Sedemdeset jih je bilo, pa so se tresli vpričo gospode. Ali naj s takimi delam? Možje, sem rekel, ne gremo, dokler jih ne izpusti, pa so rekli, da gredo. Ali naj se ž njimi prepiram pred gospodo?»

»Vajeni niso!« je odvrnil Golja žalostno.

»Gradnik bo naredil kaj ž njimi, midva nič,« je dejal Laharnar, »nič, ker misliva na vest.«

*

S Travnika gori na Grad je bilo čuti zamolklo šumenje grozeče kmečke vojske. Podglavarju se je zdelo, da se stresa steklo v oknih. Bil je bled in skrajno razburjen. Ob oknu je slonel, in kamor se je ozrl, povsod je mrgolelo širokih klobukov. Pet minut je že strmел podglavar dol na mesto, dočim je sodnik Brunetti stal ob vratih in čakal. Hipoma so se vrata odprla, Brunetti se je spoštljivo umaknil. V sobo je planilo nekaj plemičev z odbornikoma Orzonom in Delmestrijem na čelu.

»Vaša milost, gospod podglavar, ali naj se jetniki izpuste?« je ponovil v četrto Brunetti.

»Ne uničite mesta, gospod grof,« je prosil Orzon.

»Grozijo, da zažgejo,« je pripomnil Delmestri. Votli udarci so zažrmeli od spodaj. Kakor od kače pičen je planil podglavar.

»Kanalje, v deželno hišo hočejo!«

»Ni pomoči, izpustite ujetel!« je skoraj prosil Delmestri in pomignil deputaciji, naj se umakne.

»Gospod podglavar,« je dejal Delmestri, »oni gredo po jetnike.«

Priloga D. in Sv. št. 12.

René Bech: Jezdecí.

Podglavar je omahnil v sedež:

»Ali jim morem zabraniti?« Dvignil je oči, katere je bil iz sramu povetil, in je videl, da je ostal sam.

*

Nepopisni hipi navdušenja in zmage na Travniku, ki so sledili najtemnejši uri v življenju grofa Ivana Adama, so ostali vsem tem ljudem v neizbrisnem spominu do smrti in še daleč preko njih, v spominu sinov in vnukov. In oni, ki jim je bilo namenjeno, da so čez leto in dan na tem istem mestu umirali sramotne smrti, so se v tisti zadnji minuti spomnili ginjeni te svoje prve zmage.

V ljudeh je prevladalo čuvstvo, da je zdaj z oprostivijo jetnikov vse izvršeno; ljudje so pozabili, da je ta uspeh čisto postranski.

Toda že v naslednjih hipih se je vzbudilo v srcih čuvstvo neprijetnosti. Kaj sedaj? Kam sedaj? Domov, kjer čaka beda nanje?

»Ne, še nismo opravili!«

»Opravili smo!« je menil Andrej.

»Misliš?« se je čudno rezko vzdramil Gradnik.

»Davek bo odpravljen, zarubljeno blago dobimo nazaj, nobena kazen nas ne zadene. Ljudje so dolžni, da poslušajo podglavarja.«

»Če bodo hoteli,« je dejal resno Gradnik in pokazal na Andreja Goljo in Martina Muniha, ki sta, komaj prosta, zbrala krog sebe kakih petsto ljudi.

»Kaj mislijo?« je vprašal Andrej.

»Ali so Karnelu prizanesli? je odvrnil Gradnik.

»Tega ne smejo!«

»Ali jih je kdo gospodar?«

»Ti!«

Gradnik se je stresel. Val množice ju je potegnil s seboj mimo jezuitskega samostana proti Studencu.

»Ti si jih gospodar, pa nočeš,« je menil odločno Andrej, »ker ti imaš tudi svoj obračun z Bandelom.«

»In če ga imam,« je odvrnil Gradnik, »zadnji bom šel ponj.«

»Saj že greš.«

»Ne grem ponj; Bandel je pobegnil!« Tisti hip ju je ljudstvo razdelilo...

Uro pozneje je bila Bandelova hiša kup podrtin. Njegovega vina pijani so uporniki vriskali proti Brdom obračunat z Zaletelom, Taljanutom in baronom Tacco...

*

Mohor Kacafura je štel na poti od Čepovana proti Solkanu na desno roko one kmete, o katerih je mislil, da so mu dobri, in na levo je štel one,

katerim se je bil zameril. Naštel je na levo toliko, da je zaključil:

»Hudiči, dovolj jih je, da bi me bili iz kože dejali!«

Tako si je dokazal, da mu ni ostajalo drugega, nego bežati in se odreči biriški službi, da si ga je skrbela bodočnost. Pred njim je sinila v jutranjem solncu cerkev na Sveti gori. Prav goreče je vzdihnil: »Sveta Mati, ti mi daj pravo pamet in pot. Birič sem, tega mi ne šteje v zlo. Po materi sem Tolminec in klel Te tudi nisem nikoli.«

Tako je polagal Mohor v levo skodelico svoje birištvo in v desno svoje tolminstvo s skromno opazko, da vsaj Matere božje ni klel. Potem se je domislil Grandentijeve smrti in ga je streslo. Potem si je predložil Locatellijev položaj in modroval: »Da bi živel ni, da bi umrl ni. Toliko je pa že še, da bo trpel, če ga kmetje na raženj zavale, kakor so ajdje svetega Lovrenca.«

Še malo privoščil je sodniku. Nad Solkanom je zašel skoraj med upornike. Šele popoldne si je upal v Solkan. Komaj pa je zavil mimo druge hiše, je začutil temen udarec po glavi in skoro izgubil zavest. Nad njim v oknu se je razlegel preplašen klic.

Gospod Mohor je začuden odprl oči. Debela ženska je lomila roke nad njim.

»Signora Mariutta!« je vzkliknil Mohor. Par hipov pozneje je sedel z debelo bunko na glavi za obloženo mizo, negovan od gostoljubne Mariutte, vdove po dacarju Bašinu, in se opajal s čudovitostjo slučaja v življenju, ki je napravil, da sedi on, Mohor Kacafura, ubegli birič brez strehe, za mizo Mariutte, svoje davno pozabljene znanke, in da je ta znanka vdova, in da je ta vdova še prav čedna, in da je on tej čedni vdovi prav tako pri srcu, ko pred dvajsetimi, morda tridesetimi leti.

Pil je pridno, saj mu je venomer nalivala. Ko je odšla po novo posodo, je pokimal in si zavihal brke in tlesnil z jezikom:

»Zato, ker nisem Matere božje klel, mi je dala to srečo, in to bunko na glavo za birištvo. Ampak, ocedil se boš zdaj malo, gospod Mohor. Baba je baba, je rekel moj oče, najboljša je slaba!«

Mariutta se je vrnila in poizvedovala, če je Mohor še sam.

»Zvest in sam!«

Zardela je, morda zato, ker se ko vdova ni mogla ponašati z zvestobo. Začela se je opravičevati.

»Nič ne de,« jo je potolažil, »tudi vdova je dobra, in da niste vdova Kacafura, je še boljše.«

Ona je rekla, da je gospod Mohor zelo dober.

Mohor ji je poljubil roko.

O čudovitost slučajev v življenju: ob smrti idila...

XVIII. Čudna Velika noč.

Župnik Murovec je sedel v svoji sobi za mizo pri svitu motne oljenice. Na desni mu je ležala knjiga, na levi zganjen, do polovice popisan list papirja. V velikem tintniku je tičalo troje gosjih peres. Okno proti cerkvi je bilo odprto. Čudovito tiha in nežna noč Velikega petka je snivala zunaj. Zdajpazdaj je čul župnik glas stopinj, škripanje cerkvenih vrat, zašepetano besedo, vzdih.

In tedaj je čital polglasno:

»Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua, sedebit solitarius et tacebit, quia levabit super se. Ponet os suum in pulvere, si forte sit spes.«

In župnik se je nemirno zganil in ponovil zamisljen:

»Si forte sit spes!«

Nema žalost mu je ležala na licu. Nekako nestrpno je odmaknil knjigo in segel po list papirja. Tiho je bral pisano, in ko je prebral, je položil list predse, vzel pero in začel pisati, od tam, kjer je bil dopisal. Besedo za besedo je izgovoril, ko je pisal:

»Potem pa so se vzdignili, štiristo in več in so šli in so do tal porušili Bandelovo hišo. Destruxerant, sed non occiderunt. Niso prelili krvi, kar jim Bog šteje v zasluženje.«

In za hip je dvignil župnik glavo. Nekaj rahlega veselja je bilo na njegovem starem zdravodobrohotnem licu. Očividno je bil zadovoljen ali z vsebino ali obliko zapisanega.

»Potem pa so rekli eni,« je pisal dalje, »vstanimo in se vzdignimo nad pijavke. In so se vzdignili in so šli iz Gorice in so šli v Števerjan (in vicum St. Floriani) in so razdejali hišo barona Tacco, destruxerunt, sed non occiderunt!«

In kronist je zopet počival.

»Je bil in vico dacar,« je pisal dalje, »in mu je bilo ime Peter Taljanut in je bil človek trdega srca in samopašen. In so rekli: Porušimo mu hišo! In je prišel in jih prosil, naj ne porušijo hiše in tudi ključarja sta prosila, naj ne porušijo hiše. In niso porušili hiše. Dacar pa je plačal sto cekinov cerkvi Sti Floriani. In so bili to kmetje iz Kromberga in Grgarja in Lokvâ. Nec destruxerant, nec occiderant.«

Tu je župnik odložil pero in se vzravnaval in stopil k oknu. In je slišal prihajajoče in odhajajoče

in cerkvena vrata so se škripaje odpirala in zapirala. Skozi malo okence jih je videl klečati v svitu oljenic ob razpelu. Padali so v prah pred Križanim in so mu poljubljali krvave rane. In je videl, da niso same ženske.

Tedaj si je segel Murovec preko oči in vzkliknil: »Ne pozabi jih v usmiljenju!«

In zopet je sedel za mizo in potegnil knjigo k sebi in je bral:

»Ego quidem plantavi te vineam meam speciosissimam et tu facta es mihi nimis amara!«

»Nimis amara,« je ponovil, segel po pero in pisal:

»In so se dvignili ljudje iz Čepovana in Grgarja in bližnjih vasi in so prišli na Tiho nedeljo v Solkan, da bi porušili hišo vdove Bašin. Bilo pa jih je štiristo in več. In so jim poslali gospôda in stanovi naproti venerabilem ac doctum ex S. J. dominum Sodar in dvoje očetov iz reda S. Francisci in pet meščanov. In so prišli in so rekli, naj ne porušijo hiše. In niso porušili. Nec destruxerant, nec occiderant.«

Tu se je župnik Murovec razgrel in je vzkliknil: »Bi jo kmalu bili, če gre Mohor Kacafura s sabljo nanje, potep!«

Nato je pisal dalje:

»Vstal pa je v mestu in po deželi velik strah. In so se zbrali gospôda in stanovi in so se posvetovali, kako bi kmete ustražovali in ukrotili. In so sklenili, da pokličejo vojake. In jih je prišlo petintrideset vojakov in stodvainšestdeset černidov iz Gradiške. Ko so pa našli mesto varno in nobenih kmetov, so se vojaki vrnili. Kajti dvignili so se meščani in so rekli...«

»In so rekli,« je pomakal župnik pero v tintnik: »Ali bomo mi reveži tuje vojake redili in prenočevali? In je bilo sklenjeno, da se vojaki vrnejo iz Gorice v Gradiško. Gospôda in stanovi pa so se sešli in so rekli: Velika je predrznost kmetov. Vohune pošiljajo v mesto in nam branijo odnesti podrtije Bandelove hiše. In drugi so rekli: Porušili so mitnico v Kanalu. In vstal je davkar Roglovič in je rekel: Branijo se plačevati vsakteri davek. Stanovi pa so poslali Kormincem, naj branijo hišo Taccovo in Thurnovo. In so odgovorili Korminci: Ne bomo branili ne hiše Taccove, ne hiše Thurnove. Gospôda in stanovi pa so sklenili in so rekli: Kaj naj storimo, če pridejo kmetje in bodo hoteli vdreti v mesto? Oborožili bomo plemiče in njihov hlapce in meščane in dijakke. In na dano znamenje z dvojnim strelom iz mortalet bomo branili mesto. Tako so sklenili. Visoki gospod podglavar pa je poslal vsem županom po vsej deželi opomin, naj

gredo k ljudstvu in ga posvare. Skrivaj pa je poslal in velel poizvedovati, kdo da so, ki ljudstvo šuntajo in k uporui pripravljajo.«

In župnik se je moral hudo razburiti, zakaj brezmiselno je pisal iz knjige pred seboj:

»Parvuli petierunt panem et non erat, qui frangeret eis.« In razgrel se je in udaril z roko ob mizo in vzkliknil: »Kruha bi jim poslali, kruha, da bodo mirni!«

In še ljuteje je vzkliknil čez hip: »Pa bodo vojake nanje poslali!«

Sedemnajstega aprila na velikonočni ponedeljek zvečer je sedelo pri Matku v Volčah polna soba pivcev, kmetov. Pili so na upanje, kajti beda je bila velika. Klavrna Velika noč! Otroci so doma povpraševali po piruih in gubanici in so s solzami obirali ovsen kruh. Marsikatera mati se je razjezila, da še ovsenega kruha ne bo. Očetov, mož in odraščenih sinov pa sploh ni bilo ves dan domov. Čudovita praznota je bila v moških srcih, nekak strah, neka nestrpnost. Šele v družbi, v gostilnah so se oddahnili, pozabili na bedo doma, pozabili na lastno lakoto in pili, nekateri celo iz zavesti, da so prešli prazniki in da niso opravili izpovedi. V tem razpoloženju so postajali celo mirni moške v družbi nestrpnih, zbadljivih, nezaupnih. Drug drugemu so hvalisali svoja junaštva, lagali in pretiravali, dočim so zopet drugi s preračunjeno hudobno namero sikali, da so izdajalci med njimi. Kdo da je, naj ga povedo, so vzklikali tedaj poslušalci, bili ob mizo, da je treba izdajalcem hiše požgati, nje same pa obesiti, da je tako zapisal Šimo Golja in da je prav zapisal.

Tako je sedel ta večer pri Matku tudi Gašpar Bizalj. Bil je edini, ki je še sproti plačeval. In ker je plačal nekaj za druge, je imel glavno besedo in je že v peto godel od tistih prekelj, ki da jih ni in ni bil nasekal na Kolovratu.

»Kolikrat boš še povedal o prekljah?« je dejal Matko.

»Kolikorkrat hočem. Ti imaš nositi na mizo in molčati!« je odvrnil vinjeni Gašpar.

»V svoji hiši že katero lahko rečem,« je menil Matko. Toda kmetje so držali z Gašparjem. Tedaj se je Matko razgrel:

»Pijani ste. Delat bi šli, da vas ne bo lakota končala in da boste imeli s čim plačati, kar zapijete! Tudi kaplje ne dam več.«

»Dal jo boš!« je vzkliknil Bizalj. Matko se je obrnil proti vratom.

»Judež si, saj vem!« je rekel Gašpar. Tedaj se je Matko hipoma obrnil in skočil h Gašparju:

»Kdo je Judež?«

»Čemu si pa zacvilil!«

Matku je lice zagorelo. Z levico je stisnil Gašparja za vrat, z desnico pa stegnil po vrč.

Kmetje so planili kvišku.

»Nazaj besedo!« je klical Matko. Bil je ko vsi drugi. Kakor je sovražil izdajalce in jih sumničil, tako je sovražil očitek, da bi bil on sam izdajalec.

»Pa reci, da si plačal groš!« je siknil Bizalj. Par kmetov je zgrabilo Matka, preden je zamahnil. Divje pehanje se je začelo.

Hipoma je viknil nekdo v šum. Moške so se razgnetli in ozrli na vrata, kjer je stal Gradnik. Pomiril jih je resno in odšel v kuhinjo k Tini in mrmral:

»Dobro mu pa ne bo, kdor bo res izdajal.«

Pa je bil v Modreju Miha Gregor. Tak revež je bil, da je pač včasih kaj slišal o cekinih in goldinarjih, imel pa svoj živ dan ni nobenega. Pa to ni bilo narobe. Narobe je bilo, da je mož venomer govoril o cekinih in goldinarjih, kakor bi jih res kaj imel doma. V resnici je mel, sirota, sedem grošev in je vil in vil, da bo že dal tisti kvatni groš in ni nič dal. Pri Defacisu v Tolminu so ga prijeli mesar Melinc in drugi. Nekaj je pil, nekaj se pa vdati ni hotel in je mlel:

»Kaj pa je to troje grošev ali deset?« In kaj zaničljivo si je pihnil čez odprto dlan. »Ne rečem, pest cekinov že človek pogreši, pest cekinov.«

»Zato boš dal groš!« je odvrnil Melinc, ki je z Modrejani še trše govoril, nego je že bila njegova navada.

»Dal, dal,« je modroval tjavendan Gregor, »že da človek, če ve zakaj. To je vprašanje, če se že vpraša, naj se vpraša, zakaj.«

»Kaj ne boš dal?« je menda prav doumel Melinc.

»Cesarju, kar je cesarjevega,« se je lahkomi-selno izvil iz zadrege Gregor.

»In uhajaču, kar mu gre!« je odvrnil temno Melinc in kmalu odšel. Gregor pa je še posedel, meneč, da je zdaj odrešen sitneža. In prav gorostasno je zopet razsikal v besedah s cekini, dokler ga ni domačin sosed Kafol pokaral:

»Uboga cerkvena miš ti!«

Vtemni noči sta nekaj hipov pozneje koračila moža domov. Sredi Dobrav sta bila in Gregor je kljub temi in eventualnim roparjem ob cesti cingljaj v besednih podobah s cekini in goldinarji. Tedaj se je posvetilo pred njima.

»Ogenj,« je vzkliknil Kafol.

»Jezus, Marija, radi groša!« je zastokal Gregor in zajokal. Pred njima, sama zase izven vasi sredi sadnega drevja ob Soči je gorela Gregorjeva bajta in razsvetljevala velik del Bučenice in Senice...

*

Andrej Golja je bil prišel na velikonočni ponedeljek zgodaj zjutraj k Antonu Božiču v Podmelec ali Melca in se hudo razjezil:

»Ti,« je rekel Božiču, »ti mi hčer skrivaš, potep. Denar si vzel, dekleta pa ne misliš dati.«

»Ali bi se bil v postu oženil?« je miril Božič.

»Da mi jo skrivaš,« je vzkliknil Golja, »sem rekel. Da mi nevesto skrivaš, če nisi gluh.«

»Nisem gluh,« je odvrnil Božič. »V cerkev pojdi, pa jo boš videl.«

»Vedno je v cerkvi,« je rohnal divjak. Vendar se je vsaj toliko utolažil, da je sedel in si dal primesti pijače. In tudi jesti je hotel, meso jesti. Božič mu je ponudil kos ržene pogače. Je surovina božji kruh po tleh treščil, da je neko vaško otroče od strahu zajokalo in hitelo domov pravit, da je »mož« pri Božiču Sv. Duha po tleh vrgel.

Andrej Golja je pil, in čim bolj je pil, tem huje se je pridušal, da se je naveličal čakati. In se vendar ni naveličal, dokler ni dočakal Cilke. Vstopila je in prebledela in najrajša bi bila zbežala; pa ji je oče pomignil, naj bo dobra z njim. In s silo se je krotila in hlinila veliko ali veselo zadrego, čeprav ji je bilo hudo.

Pijani Golja je rahlo udaril ob mizo in dejal:

»Cilka, moj dom bova šla pogledat.«

Prikimala je.

»Kar zdaj pojdeva na Grahovo. Mesa boš jedla in pila boš, boš vsaj vedela, kaj je Velika noč.«

Branila se je.

»Pa pojdi,« je drhtel Božiču glas, »Cilka, pa da boš do večera nazaj!«

»Ne grem!« je jeknila.

»Kaj?« Žile na čelu so Golji nabrekle. »Kaj?« je zategnil. »Tako hčer imaš, Tone. Očeta ne sluša. Bomo videli, ali bo moža!«

»Saj pojde,« je dejal Božič, »pametna je dovolj. Bo že vedela, kaj narediti, če ti ne boš!«

Golja je kimal z glavo in se pomirjen smejal. Ob dveh sta šla, ob treh sta bila na Grahovem. Hiše Goljeve ni marala videti, da jo pa pelje h »Gradniku« v gostilno, je privolila. Celo nekaj vina je okusila. Krčma je bila polna kmetov.

Smeh in šala in opojni smradljivi vzduh sta jo prevzemala. V strastni neslišni molitvi so ji drh-

tele ustnice. Golja je hotel biti nesramen. Udarila ga je v obraz. Zelo začudeno jo je pogledal, toda kmetje so ji dali prav.

»Saj še ni tvoja žena, Andrej!«

Zasmejal se je in vzkliknil:

»Vrnem ji, kadar bo.«

Nema groza jo je spreletela. Vedela je, kako je počel s svojo prvo ženo.

»Zadušil me bo, kakor je Terezo,« je mislila in ni je bilo stvari na svetu, ki bi jo bolj sovražila in se je obenem tako bala, ko tega divjega, brezvestnega nasilneža.

Sedel je med kmeti neki tujec. Radoveden je bil. Pa le o puntarjih ga je gnala radovednost.

»Hentaj, si ti radoveden,« se je ujezil končno mlad mož in pogledal nekam po strani tujca.

Da ne misli nič vedeti in da že ve, je menil tujec.

»Odkod pa si?«

Od Železnikov da je, žebjar da je, je odvrnil.

Nekaj časa je bil mir, pa je postal zopet radoveden, češ, da bo Golja gotovo eden glavnih.

»Seveda je,« je odvrnil star zaupljiv možic in začel dokaj vljudneje pripovedovati o groših in leskovih križih, pa da se bodo presneto urezali, če mislijo gospoda, da bo že mir.

In tedaj se je zgodilo, da je slučajno postalo hipoma vse tiho med pivci in so se čule samo starčeve besede. Golja je vprašal:

»Kdo je tisti tam?«

»Žebjar iz Železnikov je,« je dejal prvi kmet.

»Žebjar si?« je vprašal Golja.

Da je, je menil tujec, pa da gre na Goriško po tropine.

Golja se je čudno mirno dvignil izza mize in stopil k tujcu.

»Priatelj, le meni veruj, ti nisi Železnikar.«

Tujec je izkušal zakleti nekam po kranjsko, pa je vendarle prebledel.

»Ti bom jaz povedal, odkod si. Od Mirna si, ali pa iz Sovodenj; ali zdaj veš?«

Tujec se je izkušal smejati in ugovarjati in je res izdal svojo vaško govorico.

Golja se je ozrl po ljudeh in dejal:

»Potem sem od nog do glave, tak tepec pa ne kot vi! Ali ga ne vohate, da je ovaduh!«

»Ovaduh?!«

Dobrodušni, od vina razvneti obrazi so v hipu potemneli. V široka lica je legla neskončna trdost in krutost. Ropotaje so se dvignili.

»Ovaduh?!«

Golja je položil tujcu roko na rame.

»Reci, če moreš, da nisi!«

Da ima šest otrok doma in bolno ženo, je jecal mož in trepetal ves bled.

»Ali zdaj veste?« se je obrnil Golja k ljudem. Že so prvi zamahnili s pestmi, drugi so prijemali za vrče, vlekli krivače izza pasov.

»Na drevo ž njim!« je vzkliknil nekdo.

»Skozi palice naj gre!« je klical drugi.

»Čemu?« je dejal kruto in mirno Golja. »Saj je Bača blizu.«

»V Bačo z ovaduhom!« so klicali.

»Ne morite,« je hotela zaklicati Cilka, ali neslišno so ji drhtele besede na ustnicah. Tujec je šinil kvišku, zasikal z nožem in planil iz sobe.

V hipu so bili vsi za njim, preklinjajoč in kričeč. Cilka je skočila k oknu in je še videla, kako je Golja dotekel beguna in ga z močnim sunkom v hrbet vrgel po tleh. In potem je videla, kako je do trideset in več rok seglo po nesrečni žrtvi in jo pehalo proti strmemu bregu nad Bačo.

In potem je zatisnila oči in si z rokama zamasila ušesa, da ne bi videla in slišala njegove smrti. Potem je skočila na cesto in začela bežati proti domu. In čim bolj je bežala, tem jasneje je videla tujca. In gledala ga je zvečer in vso noč na baškem produ. Ležal je vznak in iz ust in iz rane nad temenom mu je curljal droben studenček krvi. In krilil je z rokama in se dvigal in se ni mogel dvigniti in venomer je stokal:

»Pet otrok, šest otrok in bolno ženo!«

Proti jutru je Cilki odleglo. Vstala je in šla v kuhinjo in vzela skrivaj kuhinjski nož in je čakala. Andreja Golje ni bilo.

*

»Tončka pojdi!« je dejal brat Lovrenc trdo svoji sestri. In Tončka se je mukoma dvignila s peči in se opotekla proti vratom. Ni pogledala Gradnika. Martin Munih je dejal rezko, polglasno:

»Z eno nogo je že v grobu.«

To je bilo zvečer na velikonočni torek, ko je semanji dan pri sv. Luciji na Mostu. Resnih obrazov so sedeli možje za orehovo mizo. Molčali so še nekaj hipov potem, ko je bila Tončka odšla. Tedaj je potisnil Lovrenc Kragulj velik poln vrč pred može na mizo.

»Ali je zlodjeva?« je vprašal Andrej Laharnar.

»Je!« je odvrnil Lovrenc, »Vipavci ga pijo, zakaj ga ne bi Tolminci?«

Andrej je zmajal z glavo, Martin Munih pa je dvignil vrč žganja in pil. In ko je odložil je dejal:

»Hudičeva voda je, pa greje in je za rane.«

Andrej je nestrpno pogledal na Gradnika, ki je ves zamišljen strmel na vrata za Tončko.

»Janez!«

»Duša naj pove, kar ve,« je rekel Gradnik, ko se je vzdramil.

Peter Duša je sedel ob peči.

»Povem, kar vem,« je dejal in vstal. »Tako je, da je vsa dežela pokoncu, Rihemberžani in Kraševci. Huda sila bo kmetov. Samo vkup ne držijo vsi. Brici zase, Rihemberžani zase, Kraševci zase.«

»Kako to, zase?« je vprašal Andrej Laharnar.

»Tako,« je odvrnil Duša, »Vipavci pravijo, da pojdejo na svoje grofe, na Lanthierija in Dornberga, Kraševci na Thurna in Petača. Mnogo je omahljivcev med njimi, pa kakor pravdarji so, vsak hodi svojo pot.«

»Kakor pri nas,« je pripomnil polglasno Kobal.

»Ne,« je odvrnil Duša. »Zakaj pa se boje v Gorici najbolj nas in Bricev?«

»Saj smo jim pest pokazali, naj jo še Vipavci in Kraševci tako,« je dejal Munih.

»Nočejo!« je dejal Šime Golja.

»Kaj torej hočejo?« je vprašal Štefan Laharnar.

»Pravijo, da pošljejo v Gorico nekaj mož,« je odvrnil zopet Duša, »da naj jim dajo ven stara pisma.«

»Če jih dajo!« je pripomnil Martin Munih.

»Kaj to govorimo,« je dejal zdaj Kobal, »naj dajo ali ne, kaj nas briga? Za svoja pisma naj sami gledajo! Jaz vprašam, kdaj pojedemo vsi skupaj?«

Lovrenc Kragulj je prikimal z glavo: »Z jezika si mi vzel besedo.«

Andrej Laharnar je srepo strmel predse in mrmral: »Vse se punta, pa vsak za svoje!«

»Mi smo za svoje že opravili,« je pripomnil Šime Golja.

»Zakaj potem še vlečemo z Vipavci?« je odvrnil Andrej Laharnar.

»Prav res!« je pritrdil Štefan.

»Zakaj?« se je tedaj nekako zlobno začudil Gradnik. »Da tega ne veš, Andrej!«

Andrej se je ozrl na Gradnika. Ta je nadaljeval. »In tudi to se mi čudno zdi, da Šimon Golja tega ne ve ali morda vedeti noče.«

»Bož ve, da ne vem!« je dejal Golja. Laharnar je uprl svoj pogled v vrč žganja na mizi.

»Možje,« se je razgrel Gradnik, »v naših pravdicah stoji tudi to, da se imajo pustiti Tolmincem stare navade in šege. Po stari navadi in pravdi pa nam gre oblast, soditi po lastni pameti in vesti. Kdo pa nam sodi zdaj? Gospoda! In kako sodi? Da se puntamo. Zato pravim: Davek smo odpravili, za desetinsko četrt smo zmagali, za sodno oblast pa še nismo. Naj nas ukrote. Sodili nam

bodo, kakor se bo njim zdelo. In tega ne smemo pustiti. In v tem smo vsi edini Kraševci, Vipavci in Tolminci.«

»Mlad je, pa ve vse,« je mrmral Golja. Andrej Laharnar pa je dejal:

»Če bi zmagali!«

»Ali že nismo?« je odvrnil Gradnik.

»Taka zмага! Bomo videli, kaj bo, če pride vojaštvo!«

»Vojaštva ne bo,« je odvrnil Gradnik. Laharnar se je začudil.

»Duša, povej!« je pokimal Gradnik.

Duša je z rahlim nasmehom stopil k mizi in dejal: »Tako je ta reč. V Gorici so sklenili, da naj vojaštvo ne hodi.«

»To so sklenili?« se je začudil Kobal.

»Kako so mogli to skleniti, če niso znoreli?« je dejal Martin Muniha.

»Zato,« je triumfiral Duša, »ker mislijo, da nobenega upora ni več in da se vi med seboj prepirate. Pa tudi se boje stroškov, če bi poklicali vojake.«

»To ni mogoče,« se je tedaj razgrel Andrej Laharnar, »kako morejo to misliti, da smo sprti?«

»To nič ni,« je odvrnil Gradnik. Možje so radovedno strmeli. Tedaj je rekel Duša:

»Jakob Defacis se dela, da je ovaduh, pa jim je to natvezel.«

»Kdor je to zmisлил, je zlata vreden,« je vstal Andrej.

Duša je pokazal na Gradnika.

Mirni Andrej Laharnar je udaril ob mizo in vzkliknil:

»Bukve berem, puntati se pa še ne znam. Šeme ste, če boste še kdaj kaj dali name.«

»Le sam sebe v nič ne devaj, Andrej,« je dejal Golja. Kobal pa je sunil Martina Muniha pod pazduho in pripomnil:

»Zdaj vidiš! Ali ga je kdo gospodar?«

»Bom videl!« je odvrnil Muniha, ki ga je žganje omotilo, in je povetil glavo.

Neka čudna ginjenost se je tedaj polastila Štefana Laharnarja in nevede, zakaj mora povedati, je rekel:

»Možje, vesel sem in skrbí me. Pa le-to naredimo, prijatelji si ostanemo, in če bi šlo še slabše, prijatelji do smrti in zvesti.«

»Zvesti!« so jeknili možje in si segli v desnice. Mnogi so imeli solzne oči in so dolgo molčali, preden so nadaljevali posvetovanje.

To vse pa se je zgodilo na velikonočni torek, en dan po sklepu stanovske seje, da ni treba vojaštva...

In pravi upor je komaj zorel!... Si forte sit spes! (Dalje.)

Goriški psalm.

Ob Savi, Dravi in Muri, ob Donavi, Litvi in Labi,
ob Padu in Tiberi in po vulkanskih tleh
hodimo, vzdihamo, jočemo
in mislimo na dom.

In zvenela je pesem lopat in motik in naloženih vóz
in srpov blestečih in sklepanih kôs
in naša roka, žuljev polna, ožgana, navajena dela,
je obledela, je oslabela —
smrt gleda skozi njo.

O zemlja, rodna zemlja,
da bi zábili te — roka naj vsahne,
da se v besedi ne spomni te jezik — na nebó naj
dokler da v zadnji uri duša izdahne! [pirase,
Ti si prava in zadnja naša misel
sedaj in na vse čase!

Bog,
ki je dobrota in gorjé plačilo Tvojih rôk,
iztegni na naše sovražnike levico,
nam posuši solzé z desnico
in vtolaži jok naših otrôk!

Bodi nam močen stolp in dom nam reši
in nas pokliči iz vseh vetrov
in ljubezen v naši zemlji bo močnejša ko sovraštvo
in iz težkih kletev vzraste blagoslov.

Joža Lovrenčič.

Književnost.

Dr. Fr. Kidrič: **Framasonske lože hrvaških zemelj Napoleonove Ilirije** v poročilih dunajskega policijskega arhiva. (Ponatis iz Rada jugosl. akademije znanosti i umjetnosti. Knj. 206. U Zagrebu 1915.)

Dobe se resni zgodovinarji, ki vpliva framonstva na svetovne dogodke ne priznavajo. In vendar se ne dá več dvomiti, da ima loža v vseh državah svoje kremplje vmes, zlasti pa v tej svetovni vojni. Poznati bistvo in cilje te organizacije je pač dolžnost vsakega izobraženca. Pri nas v Avstriji je leta 1897. nekaj odličnih katoliških zgodovinarjev in politikov priredilo na Dunaju 12 predavanj o prostozidarstvu v Avstro-Ogrski (izšla so pozneje kot knjiga: Dr. Hugo Walther: Die Freimaurerei Österreich-Ungarns, Herder, Wien, 1897, K 3-60). Med drugimi članki nahajamo ondi tudi sestavek Buquoy-ev: Von Kaisers Franz Verbot der Logen bis 1848. Kdor ima omenjeno knjigo, bo sedaj s Kidričevo razpravo lahko prav temeljito razširil svoje poznanje lože iz dobe cesarja Franca, zlasti z ozirom na južne dežele. Iz teh-le mest framasone nam je pisatelj obelodanil: iz Dubrovnika, Karlovca, Kotora, Makarske, Reke, Splita, Šibenika in Zadra. Kakor dandanes, tako so se framasoni tudi pred 100 leti skrivali v temo in noč; ta sestavek nam jih na podlagi virov in listin razkriva. Nekaj nad 250 imen izvemo iz teh list. Pisatelj k temu pripominja (str. 52.): »Če drži podmena, da je bila velika večina teh nad 250 mož res med francosko-ilirskimi framasoni, se mora konstatirati, da je imelo framonstvo za Ilire nenavadno privlačno silo. Kaj je temu v višji meri pripomoglo: ali zgovornost Francozov ali radovednost Ilircev, je danes težko določiti; vsiljuje pa se misel, da so Francozi imeli jasen načrt, privabiti ložam čim več domačinov, s čimer se podčrtuje tudi domneva, da so šli cilji dela v francosko-ilirskih ložah preko oficialnih framasonskih trditev.« Zanimiva je tudi ta-le Kidričeva opazka (str. 58.): »Da bi se bilo v francosko-ilirskih ložah obogatilo domače slovensko ali hrvaško slovstvo, pa ni posebno verjetno: obredni jezik ljubljanske in pač tudi karlovške lože je bila francoščina, ostalih lož pa francoščina in laščina, in teh dveh jezikov so se posluževali pač tudi Iliri, ako so hoteli napisati za ložo pesem ali razpravo.« »Prosto ljudstvo se s francosko-ilirskimi framasoni vkljub njihovi priznani dobrodelnosti ni sprijaznilo.« (Str. 60.)

J. D.

Dr. Fr. Ilešič: **Rajska ptica**. (Preštampano iz XX. knjige »Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena«.) U Zagrebu, 1915. — Kdo pri nas ne pozna ljubke Valjavčeve pesmi »od nebeške gloriје«?

Stoji, stoji tam samostan,
menih je v njem, ki leto in dan

premišljal je samo le-tó,
kako v nebesih je lepo...

Valjavec je pesem slišal od svoje stare matere, ki jo je istotako čula od matere ali babice... Kako daleč naj gremo nazaj? Prof. Ilešič dokazuje, kako so pridigarji 15. in 16. stoletja pogosto rabili ta motiv v pridigah o veselju nebeškem. Misli pa, da je motiv predkrščanski (grški? Amor in psiha?) in je v krščanski dobi dobil sedanje lice. Dr. Ilešič zasleduje pravljico na vse strani, kamor le more; v hrvatski poeziji sta jo porabila Vraz in Trnski, v ruski Karamzin, v češki poleg dveh starejših (Jan z Hvězdy, † 1853, in Vladimír Št'astný) tudi Jaroslav Vrchlický.

J. D.

Dr. Gregorij Pečjak: **O cerkveni pesmi**. 1915. Založil kn.-šk. ordinariat. Tisk Kat. tiskarne v Ljubljani. Str. 29. — Namen knjižice je: naše pesnike navdušiti za versko liriko, in sicer tako, ki bi bila obenem pripravna za uglasbljenje. Pred vsem potrebujemo evharističnih in Marijinih pesmi. Pisatelj, — ki govori iz dolgotrajne izkušnje, — stavi jako resne in tesne zahteve na cerkveno pesem, takó glede vsebine (bođi molitev!), kakor glede oblike in tehnike sploh. Držeč se načela, da se tudi iz napak lahko učimo, navaja precejšnje število svarilnih zgledov. Vendar pa naj bi brošurico prečital vsak pesnik-začetnik; zlatih naukov najde v njej iz poetike sploh: o blagoglasju, o ritmu, rimi, kitici.

J. D.

Izobraževalna knjižnica. IV. zvezek. Ponatis iz »Gorenjca«. Kranj, 1915. Izdaja, zalaga in tiska »Tiskovno društvo« v Kranju. Str. 64. Cena 40 vin. — Upravništvo »Gorenjca« naznanja na letaku, ki je knjigi priložen, da je izdajanje »Gorenjca« oblastveno zabranjeno in da razpošilja to knjigo kot majhno odškodnino za ustavljeni list. Majhno odškodnino? Skromnost, ki gleda iz tega pridevnika, ni bila še nikoli tako upravičena, če se ta quidproquo sploh še sme imenovati odškodnina. — Knjiga obsega dve povestici ter dve strani smešnic. »Zadnja luteranka, prizor iz leta 1615.«, ki ga je spisal P. Bohinjec, je zgodovinska novela in pripoveduje o begu zadnje luteranke s Kranjskega ter se vrši leta 1615. — Druga novela »Njene oči«, ki jo je napisal P. Mubi (menda tudi P. Bohinjec) se godi v najnovejšem času in se nanaša na oči kobile Iskerce, obravnava pa tudi socialno vprašanje, če sem črtico prav razumel.

I. C.

Presveta Evharistija. Molitvenik v spomin na XXIII. evh. kongres na Dunaju l. 1912. Sestavil dr. G. R., duhovnik krške škofije. Izdala in založila Družba sv. Mohorja. 1915. Ta molitvenik obsega uvod (2 str.), mnogovrstne razprave o presv. evharistiji (str. 1—146) ter običajne molitve. Jedro molitvenika so str. 5—146.

Lahko rečemo, da je s to knjižico podala Družba Slovincem zelo lep, zelo dragocen dar. Kar so najboljši govorniki, najbolj učeni in pobožni možje, škofje in prelati, na kongresu govorili in razmotrivali, to imamo zbrano v tej knjigi, podomače povedano, v lepi slovenščini. »Kazalo« bi bilo pa lahko bolj natančno sestavljeno, da bi človek takoj videl, katere razprave so sprejete; in zakaj so samo pri razlagi sv. maše označena imena govornikov (škofje † Hittmair, Napotnik in grof Huyn)? Kaj ne bi bilo zanimivo, ohraniti tudi imena drugih? Dà, prelepe so besede, da je Evharistija vez edinosti in ljubezni med vsemi narodi, pa žal, da so samo — besede. Žal pa tudi, da od toliko lepih mo-

litvenikov, ki jih Družba tiska leto za letom, jih takó malo ostane v rokah našega naroda! To poskušajo so doživeli naši vojni kurati, ki pri večini slovenskih vojakov niso našli sploh nobenega molitvenika. (Primeri neki dopis g. kurata J. Hafnerja v »Gorenjcu« l. 1915.) Kam vse gre? Ali ne bi kazalo štediti? raje vezane molitvenike razpošiljati, pa samo vsako drugo leto? In ne tako menjavati; Cerkev ima en missale blizu 2000 let, Družba pa že ne vé, kje bi izteknila še kak nov molitvenik in nove formule za molitve. Ali ji ni znan pregovor: non multa, sed multum? Rajše manj, pa tisto trdnovezano!

I. D.

To in ono.

Naše slike.

»Dom in Svet« št. 3—4. prinaša šest reprodukcij grafične umetnosti, in sicer pet ujedkovin (radirung) in en kamnotisk (litografijo). Iz za srede 19. stoletja so se grafična sredstva zelo pomnožila, reproduksijske tehnike so danes kaj raznovrstne. Dadó se pa vse reducirati na tri osnovne tehnike: izdolbeni tisk, vdolbeni tisk ter tisk na ploskvi.

Prva tehnika obstoji v tem, da se slika, ki naj se reproducira, izdolbe iz tiskarske plošče; plošča se prevleče z barvo in pri pomnoževanju odtiskuje na papir vse vzbokline, medtem ko ostanejo globine svetle. Na ta način so izvršeni na pr. lesorezi.

Mogoče je tudi ravnati ravno obratno: zareze in globine napolniti z barvo, katero oddajajo na papir, medtem ko ostane višja ploskev brez nje in odtiskuje svetla mesta. Na ta način so izdelane ujedkovine. Bakrena plošča se prevleče z mehko, voščeno plastjo; v to zariše umetnik z iglo risbo, tako da segajo zarezane črte do bakrene plošče. Risba je torej v voščeni plasti, s katero je plošča prevlečena, ne na plošči sami. Nato se dene tako pripravljena plošča v solitrno kislino, ki v zarezah pride do bakra in ga razje, medtem ko ostane ostala ploskev, ki jo pokriva voščena plast, nedotaknjena. Ko se odstrani zgornja plast, more umetnik še s takozvano mrzlo iglo ploščo samo obdelovati; z njo izreže tista mesta, ki so svetlobno najgloblja, in doseže krepke, težke sence. Na Rembrandtovem »Velikem ozdravljanju bolnikov« vidimo zlasti na levi strani ujedkovine v ospredju, kako se rabi »mrzla igla«; energične zareze, ki se tako krepko odbijajo od svetlobnih partij, so njeno delo.

In slednjič se dá slika reproducirati še s pomočjo gladke ploskve. To je tehnika kamnotiska. Risba se prenese z mastnimi tintami ali kredami na kamen. Nato se kamen prevleče s tiskarskim črnilom, ki je tudi mastno in se prime samo poslikanih, mastnih mest plošče. Za primer prinašamo »Jezdece« René Beeha.

*

Rembrandtov »Faust« (pril. 7.) je nastal, kakor sodijo, l. 1654. Bilo je že dvanajst let po smrti njegove Saskie. Njen dobri duh ni več vel v njegovi hiši. Velikansko premoženje (40.000 goldinarjev), ki mu ga je

bila zapustila, se je izgubljalo, dolgovi so rasli, bližal se je finančni polom, začenjale so se denarne pravde. Rembrandt je bil še v polni moči, toda godile so se z njim važne izpremembe. Postajal je resen in mračen, kakor se je umikala svetloba z njegovih slik. Kolika razlika je med njegovim »Faustom« in »Ozdravljanjem bolnikov« (pril. 8.), ki je nastalo prej, še v slikarjevih dobrih časih! Tu prizor poln dramatične moči, zunanega življenja, gibanja in dogajanja, tam tihi stari Faust, sam s svojimi mislimi in prikaznimi.

Od l. 1650. je Rembrandt živel s svojo nekdanjo deklo Hendrickje Stoffels; poročiti se ni hotel z njo, da ne izgubi polovice premoženja, ki mu ga je zapustila prva žena Saskia. Naročniki in sorodniki so to razmerje nekaj let mirno trpeli, dokler ni cerkveni konzistorij poklical Hendrikjo predse, jo pokaral zaradi njenega nelegalnega razmerja in ji prepovedal obhajilo. Bilo je to l. 1654., ko je nastal »Faust«.

Faust sedi v svoji sobi, sredi učenjaške navlake, truden misli in življenja, obupani filozof, ki je vse dni iskal resnice in prave modrosti, pa je ni našel. Goethe je popisal v svojem delu isti hip; tisti trenutek, ko Faust nagne kupico strupa. Tedaj se je oglasil nevidni kor:

Christ ist erstanden!
Freude dem Sterblichen,
den die verderblichen,
schleichenden, erblichen
Mängel umwanden.

— — —

Reisset aus Banden
Freudig euch los! ...
Euch ist der Meister nah,
Euch ist er da!

Rembrandtovemu »Faustu« se prikaže v težki uri samotnega obupa mistično znamenje, svetla prikazen v temi njegove sobe. Ni vse razumljivo, kar vidi, toda v sredi solnčnega fantoma bere črke I N R I in stari skeptik strmeč vstaja. To je čisto nova misel v njegovem sistemu, ne more je sprejeti meni nič, tebi nič; ko je vstal, se je oprl s pestmi ob mizo, kakor je najbrže imel navado pri disputacijah...

Veliko »Ozdravljanje bolnikov« (pril. 8.) je starejše, nastalo je l. 1649. Na tej sliki je mnogo več dramatičnega patosa, in kar je v »Faustu« zgoščeno znotraj, v duši starčevi, se tukaj svobodno razvija na zunaj. Od desne prihajajo bolniki, pohabljeni in betežniki k Izveličarju, tej svetli navpičnici sredi valovanja črt, svetlob in senc. Na levi stoje gledalci. Ta skupina je zelo zanimiva; vsak obraz je jasno začrtana individualnost; nekateri so zgolj radovedni, drugi začudeni, še drugi se posmehujejo; debeli imenitnik, ki nam kaže hrbet v levem kotu, je tako karakteriziran s svojo pozo, da nam njegovega obraza niti poznati ni treba. Med tem občinstvom je samo starec, ki stoji tesno ob Izveličarjevi desnici, poln vere in zaupanja. — Veliko »Ozdravljanje bolnikov« imenujejo navadno »Hundert-guldenblatt«. Anekdota pripoveduje, da je Rembrandt ravno bil skončal »Ozdravljanje bolnikov«, ko stopi v njegovo delavnico italijanski prekupčevalec in mu ponudi nekaj Marcantonovih bakrorezov na prodaj; cenil jih je na sto goldinarjev. Rembrandt, ki je pohlepno zbiral umetnine in dragocenosti, kar je bil eden vzrokov njegovega poznejšega poloma, mu ponudi za Marcantonova dela svojo novo ujedkovino in mešetar je bil zadovoljen. Ta izredno visoka cena je dala »Ozdravljanju bolnikov« sedanje ime. —

Tiepolova (1696—1770) ujedkovina »Beg v Egipt« (pril. 9.) se zdi na prvi pogled nekako revna, prazna in mrtva v primeri s sliko, o kateri smo ravnokar govorili. Pri Rembrandtu so osebe krepko modelirane, ves prostor prepojen s svetlobo in senco, Tiepolo pa riše v širokih ploskvah in se ne trudi, da bi dal stvarjem telesno zaokroženost kakor Rembrandt. Pogledati je treba na pr. samo kozo, ki stoji na robu grička; to ni telo, temuč ploskev! Mogoče si je to razložiti le, če pogledamo Tiepola kot slikarja, ne kot risarja. In on je v prvi vrsti slikar; vedno računa z barvo, z njo modelira, z njo daje stvarjem telesnost, ne z detajliranim razdeljevanjem svetlobe in sence, kakor Rembrandt. Tiepolova risba je od barve neločljiva, gledalec si jo nehote predstavlja med črtami in umetnik sam je risal tako, da si je podobo dopolnjeval v barvi. Rembrandt bi nikoli ne bil narisal drevesa s tako krošnjo, nikoli tako praznega neba. Tiepolo si predstavlja v teh — risarsko mrtvih — partijah barvo in vse dobi novo življenje. To nam je le dokaz, da umetnikovo stremljenje ostaja vedno isto, naj se loti katerekoli tehnike, in da so zakoni, narekovani od tehnike in materiala, zadnji, ki odločujejo o formi.

Na prilogi 10. in 11. prinašamo dve moderni slovenski ujedkovini, in sicer »Juda Iškarjota« od profesorja Gašparja Porenta in »Primoža Trubarja« od Mateja Sternena. Naši slikarji se malo pečajo z grafiko; vzrok temu ni toliko nezmožnost, kolikor kritične razmere našega umetnostnega trga. Tem rajši priobčujemo te dve lepi ujedkovini. Prva je last umetnika samega, ki nam jo je prijateljski prepustil za reprodukcijo, druga je v posesti dež. muzeja, čigar ravnatelj prof. dr. Jos. Mantuani bodi za objavo toplo zahvaljen.

Priloga 12. prinaša kamnotisk najnovejšega časa. Izdelal ga je René Beeh. Gotovo je, da bo velika večina naših naročnikov skeptično gledala to risbo, dasi ji ni mogoče odreči lepih kvalitet. Komur ni všeč,

naj se tolaži z ostalimi petimi in s tem, da mu lahko služi vsaj v informacijo. če že ne prinaša užitka.

I. C.

Koseski in Franc Andrejka.

Od svoje matere Julije pl. Andrejka sem zvedel o svojem dedu Francetu Andrejki, bivšem državnem knjigovodji (k. k. Staatsbuchhalter) pri tržaškem namestništvu, med drugimi tudi sledečo zgod-bico, ki jo hočem tu priobčiti, ker osvetljuje na značilen način pesniško delovanje Koseskega.

Koseski in Franc Andrejka, še preden sta prišla skupaj v Trstu, sta si bila stara in dobra znanca, saj sta si bila po rojstnih vaseh oddaljena komaj dobro uro. Franc Andrejka je bil rojen l. 1811. v Dolenjah, Vesel-Koseski pa v Kosezah; obe vasi ležita v sodnem okraju Brdo na Kranjskem, prva pol ure severno, druga pol ure južno od Prevoj. Oba sta imela približno iste študije (gimnazijo in maturo), oba sta služila v Trstu. Oba sta se zelo zanimala za slovensko literaturo. A dočim se je v Koseskem narodni čut vedno bolj razblinjal, je imel in gojil Franc Andrejka tudi v onih, za Slovence ne baš prijetnih časih povsod zveze s slovenskim, takrat še šibkim življenjem v Trstu; posečal je pridno »Čitalnico« in občeval posebno mnogo s slovensko duhovščino, tudi s tedanjim tržaškim škofom Dobrilo.

Zanimal se je za Prešernove poezije, bil stalen naročnik »Novic«, skrbno je prebiral Cigaletovo izdajo »Deržavljanskega zakonika« ter si ohranil s tem fin in oster čut za pravo in živo slovensko govorico.

Koseski ga je v tem pogledu visoko cenil. Mnogokrat, kadar je napisal kako svojih poezij, je prišel k mojemu dedu na obisk ter mu jih prebiral. Tedaj se je večkrat zgodilo, da je ded zmajal z glavo ter mu po svojem mirnem in odločnem načinu povedal, da to ni slovensko, ali da je drugače pogrešeno. Pri tem se je Koseski vedno močno razburil: zgodilo se je, da sta se moža prav pošteno skregala in da je Koseski brez slovesa odšel od mojega deda, a odnehal je končno vedno le — Koseski. Čez par dni je potem navadno prišel zopet k dedu ter mu pokazal popravljeno mesto, toda pripomnil je izrečno: »Premenil sem stvar, a samo zato, ker ste to rekli Vi!«

Tako pripoveduje moja mati. — Da je imel tudi moj ded pesniški in pisateljski dar in da je poleg tega globoko poznaval in motril svet in ljudi, se mi zdi brez dvoma, kadar prebiram njegove opazke na platnicah »Novic«, ki jih hranim pietetno kot spomin na njega. Naj navedem le nekatere.

Latinski rek: »Quidquid agis, prudenter agas et respice finem« je prevedel leta 1865. takole: Človek, modro stori vsako delo in pomisli, kakšen konec bo imelo!

Na platnicah »Novic« leta 1856. je od njegove roke zapisano:

Kakošni so prijatelji:

Dost' imaš prijateljev pri kihanji,

Čverstih od glave do nog;

Pa to, kar dobivaš od njih v djanji,

Je le: »Pomozi Ti Bog«.

Ali v »Novicah« leta 1872.:

1. Ljubica in sladko vino
Odpravi skrb in bolečino.

2. Lovec in resnica.

Pázite dóbro na tó, kar vam jaz lovec povém.
(Pentameter.)

Na zadnjih platnicah »Novic« iz leta 1858. najdem sledečo zastavico:

Zastávica po zlogih.

Z a ženske dražiš,
z e malo uma imam,
z i pri morju me opaziš,
z o skledo jedi ti dam,
z u otrok kerči (= kriči),
Ko ga kej boli.

Odgovor je narobe napisan takole:

baba,
beba,
biba (odtok in pritok morja),
boba,
buba.

Na prvi platnici »Novic« leta 1848. stoji:

Kaj je smrt?

Smrt je časov berič,
Kteri brez milosti
Za zmirej zapira ljudi
In druge žive stvari.

Na zadnji strani berem:

Otroci, bodite resnični in zvesti,
Nikdar laž ne oskruni vaše naj vesti:
Govorite redko, pa lično,
Malo, pa vselej resnično!

In:

Kdor govori, kar hoče,
More slišati, kar noče.

Novorojeni hčerki je napisal istotam:

Glej, tisti dan, ko si na svet prišla,
Vsi so se smejali vesel'ga srca;
Ti sama si jokala.
Bog daj, ko pride tvoj zadnji čas,
Vsim žalost in jok bo edini glas,
Ti pa se boš smejala!

Usoda je hotela, da mu je ljubljena hčerka Hermina, kateri je ob rojstvu posvetil to pesem, umrla na pljučnici v starosti 15 let in da se je na njej ta pesem izpolnila.

Ded moj Franc Andrejka je umrl leta 1881. kot vpokojeni vladni svetnik v Trstu. Bil je do zadnjega diha zaveden Slovenec. Njegov pesniški dar je prešel na njegovo hčerko Amalijo, ki pa je tudi že pred njim umrla. Od njenih nemških pesmi, ki jih je spisala, se ni, kakor mi pripoveduje moja mati, nič ohranilo.

Dr. Rudolf pl. Andrejka.

Iz Segantinijevih pisem.

Kaj je umetnost drugega nego fotografična slika človeškega občutka? Iz lepega samo, ki ga vzamemo prirodi, ne more nastati nobena umetnina, ako ni vse predstavljanje proniknjeno od človeškega občutka, ako ga ni porodil duševni impulz. Tedaj lahko rečemo, da obstoja lepo v prirodi le kot naša ideja. Umetnost mora duhu posvečenca odpreti nove občutke; kakor hitro je umetnost opazovalcu brezpomembna, ne izpolnjuje svoje naloge. Moč učinkovanja umetnine je v enakem razmerju z močjo občutka, ki je napolnjeval umetnika pri osnutku in v istem razmerju s fineso — rekel bi, s čistostjo njegovih čutov. Polagoma se kopičijo v možganih umetnika lahki, bežni vtiski, dokler jih ni primoran obdelati in prelititi v obliko živega,

Celica jezikoslovca P. Stanislava Škrabca
v samostanu Kostanjevica pri Gorici.

umetniškega ideala. Da more to z duševnim očesom opazovano sliko med izdelovanjem objeti, mora umetnik združiti vse svoje moči. Energija ne sme opešati, napeti živci morajo vedno vibrirati. Zopet in zopet mora netiti ogenj, vzor mora z vednim zaklinjanjem biti v njem vedno živ, da se ideja ne razblini ali ne zbega: ideja, ki naj zadobi na platnu življenje in telo s tem, da se duševna, osebna in materialna resnica združeno razodene. Ne ona zunanja, površna, konvencionalna resnica, ki je znak vulgarne umetnosti, ampak ona, ki izdaja v obliki, luči in barvi najglobljo vglobitev v prirodo. Tako nastane 'dovršena umetnina': inkarnacija duha v materiji, stvaritev...

Cvetka uči bolje od vsakih besed, kaj je lepota.

Čudež umetnosti se razodeva in odkriva, če ga imamo v sebi. Vcepiti se ne dá.

Vprašujete me, čislana gospa, kako se je v mojem skoro divjem življenju med naravo razvilo čuvstvo in mišljenje umetnosti. Na to bi v resnici ne vedel odgovoriti; mogoče bi se moral za razlago poglobiti do korenin, da bi študiral in analiziral vse občutke duše do njenih prvih, tudi najoddaljenejših gibljev mladosti. In vendar? Kdo more pojmiti, kako klije cvetica pod zemljo? Vprašujete me tudi, ali sem poznal takozvani svet, družbo in njene strasti? Odgovarjam Vam na to, da sem živel, ne da bi študiral v knjigah, ampak vedno opazujoč, premišljujoč. Poznal sem takozvani svet in vse njegove socialne plasti ne oddaleč, ampak živel sem v njih kot član in spoznal sem tako vse njene strasti, bolesti, veselja in upe. Dà, čislana gospa, prehodil sem vso brezmejno plan žalosti in bridkosti, kjer se valjajo v luči solnca in v temi vse človeške strasti in neumnosti. Videl sem rožo v močvirju in blato, pokrito s cvetnimi listi. Zgabilo se mi je, postal sem obupan in truden, z raztrganim srcem in z jasno zavestjo sem spoznal, da je družba bedna stvar in da le tam, kjer ni hudobna, bedasta in brezčutna, ima življenje vrednost z uživanjem intelektualnih občutkov. To je vzrok, zakaj sem postal samotni.

Mlademu slikarju. Najsi Vam je določen še tako majhen prostor — za ljubeznipolno umetniško dušo bo lep. Narava hoče, da jo ljubimo in od vseh strani proučujemo. Čim ožje omejeno je Vaše majhno bivališče, tem srečnejši boste.

Ko boste zunaj v naravi, podajajte zemljo pod Vašimi nogami, majhne vrelce, zelene cvetoče travnike, kamenje, potem drevesa v razmerju do stvari, ki jih obdajajo; potem živali, vedno zopet v razmerju s stvarmi, ki jih obdajajo; potem ljudi v razmerju s stvarmi v naravi in z živalmi. Tako se dvigamo stopnjevale od lepega podajanja posameznih stvari v menjajočih se vtisih luči in barve k izrazilnim oblikam, k lepim linijam, ki predstavljajo misel, k lepim občutkom.

Jaz se klanjam pred to lepoto blagoslovljene zemlje, poljubljam bilke in cvetice pod tem plavim nebesnim obokom. In ko pojejo ptice in se združujejo v poletu in ko sesajo čebele med iz odprtih cvetnih čaš, pijem ob teh čistih vrelcih, kjer se lepota večno prenavlja. Kjer se ljubezen obnavlja, ki dá življenje vsem stvarim.

Alajiz Res.

Umetniki o umetnosti.¹

Ni dobro, če najde pisatelj preveč častilcev. Le močvirnim rastlinam ne škoduje preveč mokrote. Hra-
sti je potrebujejo le zmerno.

Gorkij.

Umetnik naj bi nikdar ne poslušal kritikov, predvsem pa ne med delom. Kritika pokvari preprosto, naivno gotovost in razje njegovo ustvarjajočo silo.

Cornelius.

Moji kritiki so najbrže ljudje omike in okusa. A jaz ne morem skočiti v njih kožo.

Millet.

Poznam ljudi, ki trde, da se jih javno mnenje ne prime, da nimajo čuta za kritiko. Tega ne verjamem.

Pravi umetnik mora čutiti ost; če je človek položil v delo svojo dušo, vse svoje dobre in poštene moči, tedaj ga vedno zaboli, če pride poljuben žurnalist, ga ne razume in potolče.

Meissonier.

Umetnost ima izraz, ki se nikdar ne menja, dokler bo umetnost umetnost: lepota. Brez lepote ni umetnosti.

Raffaelli.

Čim dalje stopam v življenje, tem močnejše postaja moje prepričanje, da je resnica najlepša in najredkejša.

Delacroix.

Ljubite resnico, ker je tudi lepota, ako le znate ločiti in čutiti.

Ingres.

Edina definicija lepote, ki jo morem sprejeti, je: lepa je stvar, o kateri laže govorimo, kar ni, kakor kar je.

Töppfer.

Lepota je neizčrpljiva in nedoumljiva, četudi postanem star kot Metuzalem.

Feuerbach.

Umetnina je kristalizirano individualno spoznanje vidne narave.

Stauffer-Bern.

Umetnost naj bo pismo življenja.

Manet.

Nočem biti narava sama, ampak paralela narave.

Puvis de Chavannes.

Gotovo vam je znano, da se nahajajo med gospodi peres taki, ki zamenjujejo poklic pisatelja s poklicem krojača. Uporabljajoč pero kot šivanko, šivajo iz tkanine svoje fantazije kostume za resnico, da zakrijejo njeno nagoto. Obstoj takih ljudi je potreben, kajti za mnogo bralcev je resnica edina ženska, ki bi je nikdar ne hoteli videti gole; najbrže mislijo, da je resnica vedno grda in stara.

Gorkij.

Korenina vse umetnosti je želja, izgovoriti se in izraziti svoje ideje.

Crane.

Umetnost se pričenja tam, kjer končuje znanost.

Jules Breton.

Za prerojenje umetnosti je treba predvsem pre-rojenja življenja.

Delacroix.

Kakor pravijo, hočejo umetnost vulgariizirati in pozabljajo pri tem, da izgubi umetnost vedno na globini, kar pridobi na širini.

Manet.

Umetnost naj ni le konfekt za mize velikih in bogatih, ampak močna jed za vse, takorekoč druga narava, ki kot solnce razširja svoj blesk čez velike in male, uboge in bogate.

Cornelius.

Nikjer ni spontane umetnosti. Povsod je umetnost produkt kulture.

Bracquemont.

Akademiki niso umetniki, ampak povišani šomaštri.

Préault.

Le resnica nekaj velja. Slišati moramo, kar poznamo in ljubimo.

Bastien-Lepage.

Predvsem moramo biti resnični, potem šele lepi.

Louis David.

Impresionizem je umetnost lenobe.

Menzel.

Slikanje je zame le druga beseda za čutenje.

Constable.

Umetnina mora imeti svojo podlago v resničnosti. A medtem ko se noge dotikajo zemlje, je obraz obrnjen proti nebu.

Jules Dupré.

Brez vere naj bi ne slikali religioznih slik.

Stevens.

¹ Prim. Schmidt: Künstlerworte.

Ni pravo to, kar delate, ampak kako delate.
Feuerbach.

Umetnost je govor občutka, ki pričanja tam, kjer
se končuje izražanje z besedami. Carstens.

Najlepše umetnine so one, ki izgovarjajo čisto
fantazijo umetnikovo. Delacroix.

Popolnega umetnika si ne moremo misliti brez
filozofije, kot ne brez poezije. Overbeck.

Nekoč je stopil mogočni prijatelj umetnosti (bavar-
ski kralj Ludovik I.) v Schwindov ateljé, si ogledal več
razstavljenih slik in jih obsul s pohvalami rekoč: »Vi
imate genij!« Schwind, jezen, ker ni taki hvali nikdar
sledil nakup ali naročilo, je odgovoril: »Denar bi mi
bil ljubši!« Grof Schack.

Izraz skulpture leži v modeliranju. Rodin.

Alojzij Res.

Narodno pismo.

Pravzaprav hočem govoriti le o ljubavnem pismu,
kakor si ga je narod prikrojil iz poetičnega zaklada
narodnega pesništva. Narod je nehal peti nove pesmi,
zato ni mogoče drugega, kakor konstatirati, da pojema
njegova poetična sila, če že ni popolnoma umrla. Dvoje
je tu možno: ali se je narod poslabšal in posiromašil
v svojem mišljenju, ali pa tiči vzrok v novih oblikah
življenja, ki jih je prinesla novodobna kultura. Vendar
njegova poetična žila še ni nehala bítí. Zaklad, ki si
ga je zbral v svojih pesmih, je bil prevelik, da bi na-
enkrat izginil. Narodna poezija še živi, seveda bolj
revno kot nekda, ko je živela v petju; sedaj živi na
papirju. Nekda je od ust do ust zapeta pesem izražala
čuvstva ljubezni, zdaj jih nosi pisemce »čez hribe in
doline, čez ravno polje«.

Oziram se pri tem le na pisma, v katerih se kaže
»umetniško stremenje«, ki so zložena v rimah. Redko-
kje se kakemu posreči, da bi celo pismo od začetka
do konca izpeljal v rimah; prava vsebina pisma, osebno
razmerje med obema pisalcema pade navadno v po-
nižno prozo ali v slabo rimane verze. Biti je treba že
nekoliko poet, da se to posreči, kajti za te osebne
zadeve ne daje narodna pesem pomoči. V njej so samo
tipične predstave, tipične formule, osebnost je izločena.
Zato se pravi poet šele tu izkaže.

Uvod v pismo in konec imata nešteto poetičnih
variacij. Tukaj so tipične situacije, za katere se je v
teku časa ustvarilo dovolj poetičnih formul. Najlepše
so pa one, s katerimi se zaljubljenca pozdravita in
izrekata drug drugemu svoja srčna voščila. Nikdar ne
smemo iskati v njih logičnih doslednosti, samo lepe
predstave in lepe besede so, večkrat zvezane le z
blagoglasjem rime v enoto. Rima in verz nista poudar-
jena kakor v tiskani pesmi, piše se kar zaporedoma
vsevprek.

Naslov je prav ljubezniv, »dragi ljubček«, ali »ljubi
srček«, včasih celo »ljubo srce« ali »ljubo srčece« z
dvema ali tremi klicaji, druga ločila so v celem pismu
neznana.

Ob začetku pisma so različne situacije. Neki fant
pravi:

»Papir sem že kupil
in tinto in pero,
da bom tebi pisal,
ker te ljubim zvesto...«

Včasih samo:

»Tinta na mizi stoji,
pero pa zraven leži.
Jaz vzamem pero
v svojo desno roko
in ti pišem en par besedi...«

Ena pravi:

»Pisala bom s črnim na belo,
da bo tvoje srce od tega veselo...«

Druga pa:

»Pišem s črnim na rdeče,
da bi blo tvoje srce od tega goreče.«

Tretja je že bolj čuvstvena:

»Oh, ta listek, bel papir,
kaj bi jaz ž njim začela?
S črnim ga prekrizala bom
in tebi, dragi, pisala bom.«

A še drugače se piše tako pisemce:

»En meček bom vzela,
bom srček načela,
iz njega bom vzela
tri kaplje krvi...«

To niso nikake šale tako pismo zložiti:

»Ko sem tinto na mizo položil
in pero v svoje roke vzel,
sem se za glavo prijel,
kaj bi tebi tukaj noter napisal,
da bi bla bolj vesela,
kedar boš to pismo prejela...«

Piše se ob vsaki dnevni priliki, a posebno sta pri-
ljubljena jutro in večer:

»Oh, kako zgodaj je tička zapela,
jaz sem z veseljem za pero prišla,
ker sem se spomnila
na tebe, ljubo srčece.«

Drugo je zbudil petelinček:

»Petelinček me je zbudil,
ko še svetle zarje ni,
vse je temno in vse tiho,
vse še sladko spi.
Al bi jaz oči zatisnila,
al bi jih budila,
jaz ne vem.
Pa saj skoraj moram vstati
in k papirju se podati,
ker ga hočem napisati...«

A ni samo beli dan, še lepši čas je to:

»Rožmarinovo jutro, nageljnovo dan...«
»Vesela kakor ptica za pero prišla
in tebi, preljubi, pisati začela...«

Zvečer je pa tako:

»Po celi vasi lučke ni,
le ena sama še gori,
na mizo je postavljena
in tebi pisati pripravljena.
Napisati ti hočem par besedi,
ker mi srce tako govori...«

Potem se začenjajo p o z d r a v i kakor tedaj, ko se ljudje snidejo in se zopet ločijo:

»Predno ti kaj nadalje pišem,
te lepo pozdravim,
tako lepo, — kot je plavo nebo,
lepo rdeče, — kot je moje srce do tebe goreče.«

»Pozdravim te lepo,
kot je solnce jutrajno,
kakor rožice cveto in tički pojo
in ribce po širokem morju plavajo,
na suho pa glavce pokladajo ...«

»Pozdravim čez hribe, doline, čez globoke vode,
ker želi k tebi moje srce ...«

»Pošljem ti en srčen pozdrav
čez hribe, doline, čez Marijine stopinje,
od pisane travce do plavga neba,
od solnčnega žarka do tvojga srca ...«

Ta prelepi pozdrav je največkrat tak:

»Te pozdravim
od travce zelene do plavga neba,
od solnca rumenga do tvojga srca ...«

Kadar pa si predstavljata, da sta daleč eden od drugega, tedaj je treba tičice ali ribice, da prineso pozdrave:

Rajski tiček iz jasnih višav
naj ti prinese ta moj srčkani pozdrav.«

»Kedar mimo tičkov grem,
vselej jim povem,
le prepevajte lepo
in pozdravljajte mojo ljubico.«

»Jaz sem pa eno ribco videla,
ki je po vodi plavala.
Jaz ji pa tako povem,
ribica, le urno plavaj
in mojo prijateljico pozdravljaj!«

Ako si dve prijateljici pišeta, napravi tudi fant to uslugo:

»Mimo pa pride mladi fant,
ki ima še ves nedolžen gvant,
on mi pa tako pove,
da k moji prijateljici gre.«

Poleg pozdravov so še druga voščila:

»In pa povsod naj rožce cveto,
koder boš stopil z nogo,
moje srce pa veselo nikdar več ne bo.«

»Zdaj te pa pustim lepo pozdravit
in na visok griček postaviti,
da boš videl na vse strani,
tudi kako se men godi,
ker prav nič dobro ni ...«

Dekleta pošiljajo tudi rožice vmes:

»Zdaj te pozdravim od zemlje do nebes
in ti pošiljam tri rožice vmes.
Prva je rožica nagelček rdeč,
ker si ti meni najbolj všeč,

Druga rožca je gatroža rdeča,
da bi bla najina ljubezen vedno bolj goreča.
Tretja rožca je vijolca plava,
da bi bla najina ljubezen ta prava.
Zdaj pa hočem ta šopek skup zložiti
in ga z zlato svilo poviti
in ga tebi na srček položiti,
naj ti cveti,
dokler najina ljubezen gori.«

Ko je pa fant šopek zložil, se mu je takoj pone-
srečilo:

»Prva rožca je lilija bela,
da bi bla vedno bolj vesela,
druga je vijolica plava,
da bi bla najina ljubezen ta prava,
tretja je gatroža rdeča,
ker si ti meni najbolj v š e č a.«

»Prva naj cvete ponoči,
da se najina ljubezen nikdar ne loči.
Druga podne,
da ne boš pozabila nikdar na me.
Tretja naj ti cvete v sveti raj.
Bog ga nama obema skupaj daj.«

Trdno svojo zvestobo primerja s skalo:

»Prej mora trda skala sad roditi,
kakor se midva zapustiti.«

»Prej se mora mlinski kamen
v mrzli vodi raztopiti,
kakor najina ljubezen ločiti ...«

Prava ljubezen traja do groba:

»Kakor na nebu jutranja zvezda miglja,
tako naj se najina ljubezen smehlja
in bi se vedno smehljala,
dokler ne bova oba zaspala.«

»Nihče naju drugi ne loči,
kakor smrt in žalosten zvon,
takrat ko jaz umiral bom,
sam Bog ve, kje daleč
v tuji zemljici počival bom.«

Včasih ga tako opominja:

»Pozdravljam te iz papirja do brezovih vej,
da se drugih deklet ljubiti ne smej.«

Neuka roka se utruji od pisanja, treba je končati:

»Zdaj pa tinte mi zmanjkuje,
meni roka omahuje,
pero pa noče več pisat,
moral se bom spat podat.«

Pisemce je treba zganiti:

»Zdaj pa moram to pisemce končat,
na štiri ogle zravnat,
in tebi, srček, poslat.«

Pri tem ji tudi vetrček pomaga:

»Hladen veter mi bo zapihljal
in to pisemce zravnal,
in ga bom poslala v tisti kraj,
kjer si ti, ljubi, zdaj.«

Pisemce gre včasih po pošti, največkrat ga pa nosi golobček ali ribica:

»Pisemce zravnam
in ga na pošto dam,
naj se vozi ali nosi,
in tebe, srček, za odgovor prosi.«

»Ko ta pisemček končam,
ga belmu golobčku v kljunček dam,
da ga nese čez hribe, doline,
čez ravno polje,
oh tam, kjer prebiva moje srce.
Naj ne pride pred nazaj,
da mi prinese novega kaj.«

Ali pa:

»Ga ribici podam,
naj splava ž njim v isti kraj,
kjer je moja ljubica zdaj,
da bi se ljubeznivo nasmejala,
ko bode to pisemce brala,
in meni zvesta ostala
in odgovor dala.«

Kakor je razvidno, je v vseh teh verzih le malo poezije. Kar je ostalo iz starih lepih časov, je oblika pesmi, verz in rima, vse drugo je minilo, najbrže za zmerom.

Dr. J. Šilc.

Gustav Falke.

(Rojen 11. januarja 1853 v Lübecku, umrl 8. februarja 1916 v Hamburgu.)

Radi tega, ker so se naši časopisi spomnili v širokem obsegu obletnice Bismarckove smrti in ker sem o smrti zgoraj imenovanega bral v nekem hrvaškem dnevniku poldrugo vrstico, a se zanimamo za to, kaj je in oblači ter govori zadnji general kake angleške ekspedicije, in ker je bil tudi Falke eden velikih Nemcev, par besed o njem.

Bil je zelo močna pesniška osebnost med modernimi nemškimi liriki. Na to pot je stopil pozno. Bil je

knjigarniški pomočnik in je kot tak prepotoval več nemških mest; slednjič je postal učitelj glasbe v Hamburgu. Glasba ga je vzbudila k poeziji; Liliencron, ki je nanj spočetka zelo vplival, je postal njegov vodnik, učitelj in prijatelj. Razvoj se je vršil nenavadno hitro — vse njegovo življenje, kar se je zavedel, je bilo v delu, v pesmih. On ne govori, ampak dá občutiti. Mrtvi naravi vdahne življenje. Iz duše stvari se glasi večina njegovih pesmi, občutje globokih tajnosti, prisluškovanje nemega govora. Pesnik moli in se umiri. Zameta udobnost in hoče dela, rasti, izpopolnjevanja v notranjost. Njegova poezija je polna gracioznosti; priljubljena figura mu je smrt, a vendar gleda z jasnimi veselimi očmi v svet. Gorko zadovoljstvo in humor čistega in bogatega srca. Ustvarjajoča fantazija, ki je sama iz sebe.

Jezik vpliva na bralca sugestivno. Forma mu ni bila edini cilj: vsako občutje ima lastno, neločljivo formo.

Pisal je v verzih in prozi — a smatrati ga moremo v prvi vrsti le za pesnika. Zbirka »Mynheer der Tod« je v obliki nekoliko pod Liliencronovim vplivom, toda bistvo je že tu njegovo. Dozorel in našel se je v »Tanz und Andacht«, mirnejši in čuvstveno bolj poglobljen je v »Zwischen zwei Nächten«. Zbirka »Neue Fahrt« je bila znak padanja, a knjigi »Mit dem Leben« in »Hohen Sommertagen« sta velik korak v nova spoznanja, čiste bolestownhrepeneče ljubezni, polne odpovedi.

Pisal je tudi za otroke; te pesmi so ljubke, naravne, polne otroškega humorja. Znani sta knjigi »Katzenbuch« in »Vogelbuch« — posebno je ljubil ptice. Zadnja knjiga je v narečju (plattdeutsch) pisana »En Handvull Appeln«; za otroke je sploh pisal večinoma v narečju.

Dejal je: »Nekaj je bilo že od mladosti v meni in je ostalo do zadnjega dne: Skrivnost nasmeh, tiha radost in čudovito upanje na nekaj, kar mora še priti. S temi tremi tovariši se dobro potuje.«

France Bevk.

Drobiž.

Odlomki iz pisem.

Ti si mi le preveč bojevit, preljubi moj. Na vsak način hočeš polemizirati s »Slovanom« zaradi tistih, recimo, neukusnosti, ki jih piše. Meni se to ne zdi tako potrebno in mnogo rajši porabim »Dom in Svetove« strani zato, da kdo kaj dobrega napiše nanje, nego zato, da pove, kako slabo pišejo drugi. Kaj bi se prerekli? Saj se z mnogimi niti razumeti ne moremo, kaj da bi se sporazumeli! Mnogo besed leti med nami sem in tja in imajo pri Tebi ves drugačen pomen, kot pri Tvojem zoprniku. Če Ti praviš »slovstvo«, misliš s to besedo nekaj bistveno drugega, nego Tvoj nasprotnik. Termin niso termini. In še mnogo važnejših besed bi morali rabiti, ki imajo med nami različen pomen. Kar je Tebi sol zemlje, je njim neumnost in v posmeh. In če Ti praviš, da je »avtonomna umetniška individual-

nost« humbug in da stori slovstven zločin, kdor — v imenu kakršnegakoli gesla — dá vsakemu svobodo, da piše, kar se mu ravno prav zdi, Te tisti človek, s katerim polemiziraš, ne bo razumel. Njemu se zdi svoboda mišljenja predpogoj kulture, medtem ko si Ti uverjen, da je pamet važnejša kakor kultura. Ne, ne, s tako polemiko ni nič. Tu gre za veliko večje stvari, ki s silogizmi niso opravljene; dokazati se dá vse, kar je res, ni pa mogoče z dokazi napraviti iz literata dobrega pisatelja. Tudi preveriti ga ni mogoče, naj molči; kajti literat ravno potrebuje hrupa zunanjih polemik, da začne nanovo govoriti, ko mu tihota srca ne narekuje nobene besede več. Ko bi tisti človek, ki se ti zdi kulturni škodljivec in ki to tudi gotovo je, vsaj toliko ljubil resnico, kolikor ljubi škandal, bi bila stvar druga; ko bi bil rahlega glasu svoje vesti le razmerno tako žalosten, kakor je vesel reklame, naj že prihaja

od hvalečega sonemišljenika ali od razburjenega nasprotnika, potem bi ne moglo škodovati, če govoriš z njim. Tako pa ni vredno besede. In kar se bralcev tiče, jih vendar nekoliko prenizko ceniš. Naše dolgotrajne javne pravde so razen marsikaterih nesreč prinesle tudi veliko korist: danes že vsakdo ve, da se je treba orientirati v svetu in se odločiti na desno ali levo. To vsakdo ve, voli in odloči se pa, kakor mu vелеva srce, na lastno odgovornost. Nikogar ne sodim, ker bi ne hotel sam biti sojen, pravim le, da se vsakdo odloči na lastno odgovornost.

»Kaj se je moralo ves čas na tihem goditi v krščanski Evropi, da je naenkrat nastalo tako gorje, kakor bi krščanstva nikoli ne bilo na svetu? Ali je Kristus res še gospodar duš? Ali je krščanstvo več kot državna vera? Kje je ta usodna napaka, kje je krivda? Saj vendar ni nikakor nespametno, kar verujem, in je gotovo dobro. Kako naj si torej razložim, kar vidim?« — Tako mi pišeš in še mnogo drugega. Tudi jaz sem si že izpraševal vest in sem videl, kako mi krščanstvo lepo dogmatično živi v glavi, srce pa o njem le malo vé. Ali je pri Tebi drugače, prijatelj? O, naj pride tisti vihar, naj nas ogenj razbeli in prežge, naj nas njegov žar razkuži, naj nas trpljenje očisti!

Prokletstvo in peklenške moči kličeš na človeka, ki je kriv vsega tega. Jaz sem kriv in moj brat in Ti in Tvoj prijatelj! Ne išči krivca; preveč nas je!

To je vseh nas bolečina, prijateljica moja. Vsi čakamo človeka, da bi čutil Duha, ki veje med nami, da bi videl živega Boga, ki je v naših srcih. O Verni, pridi, da nam poveš, kaj nam je na srcu, da zapoješ, kaj v božji ljubezni trpimo! Podnevu ga iščem, prijatelja svojega, in ga ne morem najti in ponoči kličem: Vi oblaki ga rosite ali zemlja naj ga dá! Pa ga ne morem priklicati.

Polni strahu gledate v našo bodočnost in pravite: »Zdaj je konec mukotrpnega življenja.« Velika noč je in jaz ne morem drugače, kakor da sem optimist. Slišal sem zelo modrega človeka, ki je dvomljivcu rekel: Kaj se bojiš, malovernik? Kaj da bo z nami? Samo to, kar bomo sami hoteli! To bomo imeli, kar zaslužimo. Taki bomo, kakršni smo. Ni res, da se na bojnem polju odločuje življenje individua, narodov in svetovna zgodovina. Ravno narobe: v srcu individua se odločujejo bitke, življenje narodov in svetovna zgodovina. Ti si narod in svetovna zgodovina! Izidor Cankar.

Črne pike.

Izmed vseh problemov poznajo literati samo še seksualnega. In še pri obdelavi tega se nismo povzpeli od dražljajev ženskih nogavic do srcá, iz gostilniške kvante do nespodobne šale in od mešetarske robotosti do gladkosti Bocacciovega stila. Ali naj se še na papirju poznajo sledovi slovenskih škornjev?

Če bi vprašali otroka, kaj je laž, bi nam morda odgovoril takole: »Laž je jedilno orodje, s katerim se lahko rani, zato ga otroci ne smejo prijemati v roke, če vidita oče ali mati. Starši pa ga smejo rabiti. In bolj ko je kdo velik in pameten, bolj ga sme vzeti v roko. Najbolj velik in najbolj pameten pa še najbolj.«

Klical sem Boga: »Veliki Bog, grozni Bog, usmiljeni Bog! Ali ne vidiš tega?« On se je smehljal z velikim smehom čez horizont in rdečica krvi je ožarjala njegov smeh: »Vidim te, le tvoje oči so slepe...!«

France Bevk.

Lístnica uredništva.

V števil. 1—2. letošnjega »Dom in Sveta« je popraviti na str. 12., druga kolona, v. 27. »hodeče« namesto »bodeče«. — Na str. 46. v pesmi »Domotožje« naj stoji v 3. vrsti »ozka okna« namesto »ozka vrata«.

G. J. O. »Dom in Svet« ne more tega priobčiti, ker se ogreva samo za eno »strujo«, ki je brez organizacije in statotov, ki je od ustvarjenja sveta vedno v opoziciji proti svetu, ki je tragično maloštevilna, ki ne živi, životari pa le, dasi je od prvega začetka brez bodočnosti. To je strančica fanatičnih in potemtakem nepraktičnih, kratkovidnih, pa pravzaprav poštenih ljudi, ki imajo zastarel in omejen program, kakor je zapisan v evangeliju. Svet je sprt z njo in ona s svetom, zato se zateka k fiktivni lepoti, ki jo imenujejo umetnost, ter išče v njej sebi tolažbe in svetu zdravila. Vidite torej, da bi »Dom in Svet« komaj mogel služiti namenom, o katerih nam pišete. — Vse naročnike prosimo, naj ne zamerijo, da ni list bolj raznovrsten, da so nekateri članki predolgi. Temu so vzrok zunanje, neizpremenljive razmere.

Priloga D. in Sv. št. 13.

Albrecht Dürer: Sv. Hieronim v celci.

Velikonočna skupina razglednic

Skupina s 16 komadi, sortirana po
dva enaka kom., K 1.40.
Le proti predplačilu.

Vojska v slikah

išla

Obsegala bo zopet pristno narodno, od domačih umetnikov
zasnovano blago, in sicer 4 velikonočne in 4 prilične slike.
Delo se bo od doslej izišlih posebno odlikovalo. Cena je
kljub večjim stroškom kartona in tiska ostala prejšnja.

Letošnja velikonočna skupina je porabna poleg velikonočne dobe (tudi za poljubne čase. — Razprodaja: „Uprava Ilustriranega Glasnika“, Ljubljana.
V zalogi je še večje število velikonočnih razglednic iz lanske velikonočne skupine po za 20 odstotkov znižanih cenah.

Knjigoveznica „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani ::

se priporoča p. n. naročnikom za obila naročila. Izvršuje vsa v knjigoveško stroko spadajoča dela po zmernih
cenah. — Vse vezave, preproste ali pa fine, v priznani solidni izvršitvi. — Pri večjih naročilih primeren popust.

Alojzij Trink

stavbno in pohištveno mizarstvo
Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za
izvršitev vsakovrstnih del.

Izdelovanje žnideršičevih panjev.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Gen.)

priporoča veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih po-
trebščin. Umetniške in druge razglednice. Trgovci popust.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K 740,000.000.—
Vlog	„ 44,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4½%

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto
nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih pa-
pirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi
denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične **domače hranilnike.**

• ARHIT. | . V. •